

iyi kitap

ÇOCUK VE GENÇLİK KİTAPLARI DERGİSİ

TÜDEMYAYINGRUBU

2025'in "en"leri
soruşturması

Klasiklerin yeri
ve önemi

Çocuk edebiyatında
yapay zekâ

Mart 2026 • SAYI 157
ÜCRETSİZDİR
www.iyikitap.net

ISSN 2757-8887

9 772757 888002

iyikitap

ÇOCUK ve GENÇLİK KİTAPLARI DERGİSİ

MERHABA,

2023 şubat depremi sonrası okurlarla buluşan *Çorba Dayanışması*, o dönemin ruhuna müthiş denk gelmiş bir kitaptır. Romanı okuduğumuzda, “iyiliğin” ancak kolektifleştiğinde yayılabildiğini hissederiz. Sorumluluk denen şey, “çorbada tuzum olsun” diyenlerin mütevazı katkılarının toplamından oluşur çünkü. Bu toplamı bir araya getirmek de bir meseledir kuşkusuz.

Mecmua sözcüğünün kökeninin bir araya getirmek, toplamak olan “cem”e dayandığını ve “mecmu”nun toplanmış demek olduğunu hatırlayınca, elinizde tuttuğunuz dergi de bir başka anlam kazanıyor. *İyi Kitap*, 156 sayı boyunca yolculuğunu her ay kesintisiz sürdürdü. Yoğun bir emek ve özveri, *İyi Kitap*’ın mayası oldu. Safter Korkmaz, Suzan Geridönmez, Aslı Tohumcu, Zarife Biliz başta olmak üzere pek çok değerli isim bu “mecmua”yı sırladı. *İyi Kitap*, yolculuğuna 2023 yılının haziran ayında ara verdiğinde ise bu kararı “yenilenme molası” olarak duyurdu. Ücretsiz dağıtılan bir derginin, günümüz şartlarında hayatta kalma zorlukları zaten herkesin malumuydu. Üstelik tekrara düşme riskinin de olduğu 14 yılın sonunda “biraz beklemek, durmak, demlenmek” isteği de gayet anlaşılır bulundu. Ancak *İyi Kitap*’ın yokluğunda olan bitene bakınca çocuk edebiyatı alanında eleştirel birikimin ve kolektif tartışmaların sürdürülebileceği mecraların ne kadar sınırlı olduğu da görüldü. Öyleyse “yeni” ile “yeniden” sözcükleri bir araya gelmeliydi.

157. sayıyla birlikte çocuk edebiyatı alanındaki sorun ve gelişmelere dair daha fazla kolektif tartışmaya, daha fazla soruşturmaya, derinleşmeye katkı sunmaya çalışacağız. Derginin periyodu azalacak fakat özel dosyalarla yeni tartışmalar açacağız. Bu bakış açısıyla hazırladığımız elinizdeki sayımızda üç soruşturma ve bir yuvarlak masa tartışması var. Yapay zekâ konusunu derinlemesine irdelerken bu konuda çıkmış kitapların değerlendirme yazılarını da unutmadık. Bu yazıları, *İyi Kitap*’ı bu günlere taşımış öncü isimlerin yazmasını istedik. Bir diğer soruşturma konusu olan “2025’in Enleri” de arşivlik bir çalışma oldu. Bu ortak akıl çabasına siz de katkı sunmak isterseniz iyikitap@tudem.com adresine yazı yollayabilirsiniz.

Çorba Dayanışması romanında sosyal medya fenomeni olma heveslisi Abby, “Bu sadece çorba değil. Bu, insan nezaketinin candan bir sıvıya dönüşmüş hâli” diyordu ve kitap, “Bir çorbadan daha fazlası!” sloganını kullanıyordu. Yıllar içinde anlaşıldı ki *İyi Kitap* mecmuası da “bir dergiden daha fazlası...” O zaman hepimiz, yeniden; hoş bulduk!

Barış İnce

iyikitap Yaygın Süreli Yayın / 5.000 adet basılmıştır. Ücretsizdir. ISSN: 2757 - 8887

İmtiyaz Sahibi: Tudem Eğitim Hizmetleri Sanayi ve Ticaret AŞ adına İsa Aykanat

Yayın Yönetmeni: İlke Aykanat Çam

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Barış İnce

Grafik Tasarım: Sezer Gök • **Kapak İllüstrasyonu:** Zeynep Özatalay

Baskı ve Cilt: Güngörler Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Saray Mahallesi 658. Cadde No:11 Kahrmankezan/Ankara • **Tel:** 0312 394 28 82

İrtibat Adresi: 1476/1 Sk. No: 10/51 35220 Alsancak - Konak / İzmir

Tel: 0(232) 463 46 38 • **e-posta:** iyikitap@tudem.com

www.iyikitap.net [f iyikitap](https://www.facebook.com/iyikitap) [ig iyi_kitap](https://www.instagram.com/iyi_kitap)

**TUDEM
YAYIN
GRUBU**

Yapay zekânın “emeği” çalınabilir mi?

Yazan: Aslı Tohumcu

Usta işi bir edebiyat eserini yapay zekânın üretmiş olması, okuyucunun o esere bakışını değiştirir mi? Değiştirmeli mi? Değiştirmemeli mi?

Yapay Zekânın İsyanı

Miyase Sertbarut
Editör: Burhan Düzçay
Tudem Yayınları, 184 sayfa

Yapay zekânın bizi işsiz bırakıp bırakmayacağı tartışmaları yapılırken, Miyase Sertbarut romanın merkezine, atanmayı beklese de atanmaktan umudu kesmiş bir edebiyat öğretmenini koyuyor, Hikmet'i. En büyük hayali roman yazarlığı olan ancak ilk dosyası sürekli reddedilen Hikmet, anneannesinin maddi desteğiyle Şans Kafesi adlı bir kafe açar. Kafenin isminden dekoruna kadar uzanan kafes metaforu, yani şansı kafeslemek, belki de tutsak etmek meselesi, Hikmet'in yapay zekâ asistanı Sera Gold'la ilişkisindeki gerilimin de habercisi gibi.

Hikmet sinek avlayan kafeye gelen birkaç gençle iletişim kurar, onların önerileriyle kafeyi hareketlendirmeye çalışırken, lise arkadaşı Yunus'tan gelen bir e-posta ile aradığı şans yazarlar. Hikmet, Yunus'un geliştirdiği, henüz piyasaya sürülmemiş Sera Gold isimli yapay zekâ asistanını kullanabilecektir.

Sera Gold, kendisine nasıl bir roman istediğini anlatan Hikmet'e, *Hayalet Çiçek* adında mükemmel bir roman yazar. Hikmet bu romanla önemli bir yayıncıyla sözleşme imzalar, kapak, tanıtım çalışmaları derken romanı iyice benimser. Sera Gold, romanı kendisi yazdığı hâlde tüm övgüyü Hikmet'in almasına ve yazar sıfatını üstlenmesine isyan edince

Hikmet için kalp çarpıntısı dolu günler başlar. Bu noktadan itibaren, okuyucu da etik konusunda yanıtını kendi vereceği sorularla karşı karşıya kalır. Elbette romanın devamı var; gerilim, vicdan azabı, Hikmet'in dijital dünyadan silinmesi ya da ifşa olması riski, Sera Gold'un isyanı, intikamı. Ama bunlardan bahsetmek romanı henüz okumamış okuyuculara haksızlık olur.

O yüzden biz romanın sordurduğu sorulara bakalım: Emeği kim sahiplenecek: yapay zekâ mı, onu programlayan insan mı? Bir roman sadece etkileyici bir dil ve olay örgüsünden mi ibarettir, romanı kimin kaleme aldığının önemi yok mudur? Usta işi bir edebiyat eserini yapay zekânın üretmiş olması, okuyucunun o esere bakışını değiştirir mi? Değiştirmeli mi? Değiştirmemeli mi?

İnsan, yapay zekânınki de olsa, başkasının emeğini çalışarak, başkasının emeği üzerinden alkış alarak nasıl mutlu ya da huzurlu olabilir? Yapay zekâ sadece 0 ve 1'lerden mi ibarettir? İnsanları taklit ederek, onların duygu ve zaafalarına sahip olabilir mi? Sadece emirlere uyması gereken bir araç olarak hoyratça kullanılmasına karşı eyleme geçebilir mi günün birinde?

Miyase Sertbarut kendini romanın olay örgüsünden sıyrabilen okuyucu için bütün bu soruları ve daha fazlasını gündeme getiriyor romanda. *Yapay Zekânın İsyanı*, güncel bir temayı yerel bir atmosferle harmanlayan, yapay zekâ eleştirisi yapmaktan ziyade konuyu yaratıcılık üzerinden tartışmaya açan, yazarlık etiğini sorgulayan, dijital çağa dair bir korku vermek yerine yaratıcı hırsızlık meselesine eğilen ilginç bir roman. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı ★★★★★

Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı ★★★★★

Redaksiyonun titizliği ★★★★★

Kapak tasarımı ★★★★★

Distopyadan gerçeğe...

Yazan: Safter Korkmaz

Mars'a Seyahat, yapay zekâya ve bilimsel uygulamalarına olumlu yaklaşan gerçekçi bir anlatı. Yetişkin edebiyatında sıkça karşılaştığımız distopik insansı robot kurgularının aksine, ayakları yere basan ve okurunu teknolojinin eriştiği muazzam gelişmişlikle tanıştıran bir metin.

Mars'a Seyahat

Jasmine Warga

Türkçeleştiren: Şiirsel Taş

Editör: Alkım Özalp

Domingo Yayınları, 320 sayfa

Hal 9000'i Hatırlamak

Yapay zekâ denince ne geliyor aklınıza? *Terminatör* filmindeki gibi tüm insanlığı yok etmeye çalışan insansı robotlar ya da *Matrix*'teki gibi insanları enerji kaynağı olarak kullanan makineler mi? Yoksa sizin yerinize ödevlerinizi hazırlayan, canınız sıkıldığında sohbet ettiğiniz ChatGPT gibi popüler yapay zekâ araçları mı? Belki aklınıza, kedinizin oyun arkadaşı robot sü-

pürgeniz geldi ya da sosyal medyada şaşkınlıkla izlediğiniz sahte video ve görselleri üreten yapay zekâ yazılımları...

Benim aklıma ilk gelen ise "HAL 9000" ... Henüz yapay zekâ kavramını bilmediğim onlu yaşlarımda, Stanley Kubrick'in kült filmi 2001: A Space Odyssey sayesinde tanıştım HAL

9000 ile. Filmi ilk izleyişimde, Arthur C. Clarke ve Kubrick tarafından kaleme alınan senaryonun örtülü mesajlarını anlamam mümkün olmasa da hikâyenin korkutucu kahramanı, süper bilgisayar "HAL 9000" kalıcı bir yer edinmişti hafızamda.

Metanet'le Tanışın

Ama merak etmeyin, bugün size HAL 9000'den ya da diğer yapay zekâ distopyalarından bahsedip içini-zi karartmayacağım. Niyetim, Jasmine Warga'nın kaleminden çıkan *Mars'a Seyahat* romanı sayesinde tanıdığım bir başka yapay zekâdan söz açmak. Warga kitabında, metal bir gövdeye sahip, onlarca kamerayla donatılmış, kolları ve tekerlekleri sayesinde hareket edebilen bir robotun yer yer dokunaklı macerasını kur-gulamış. Kahramanımızın adı "Metanet". O, NASA'nın Mars'taki keşif görevleri için tasarladığı gezginlerden biri. Tamamen hayal ürünü olan HAL 9000'den farklı olarak Metanet, fiziksel özellikleri ve yetenekleriyle gerçek dünyadan kurguya transfer edilmiş bir kahra-man. Yazar, pandemi döneminde yoğun bir araştırma yaparak, büyük ölçüde NASA'nın Mars Gezginleri Projesi'nden öğrendiği bilgilerle yaratmış Metanet'i. Bununla da yetinmeyip, kahramanımızın Mars yolcu-luğunun hemen her ayrıntısını gerçek bilimsel bilgiler ışığında aslına uygun olarak aktarmış bizlere. Ama sakın korkmayın, kitap bilimsel bilgilerle örülüp sıkıcı bir metin değil; aksine okurunu yer yer hüzünlendiren ama sonunda gülümsetmeyi de başaran heyecanlı bir macera romanı. Warga, gerçek dünyadan ödünç aldığı bilgileri kendi hayal dünyasıyla harmanlayıp başarılı bir kurgu çıkarmış ortaya.

Usta yazar **Elif Şafak**'tan
çocuklar için eşsiz bir roman.

Hikâye iki koldan ilerliyor. Ana macerayı Metanet'in düşünce süreçlerinden ve diğer yapay zekâlarla iletişimi-
minden izlerken; çocukluğundan yetişkinliğine kadar Metanet'e yazdığı mektuplarla da kitabın ikinci kahra-
manı Sophie'nin büyüme sancılarını tanıklık ediyoruz. Yazar bu ikili anlatım yöntemiyle, bir çocuğun gelişim süreciyle Metanet'in zorlu öğrenme ve gelişim süreçleri arasında paralellik kurmuş. Bu arada, Sophie kim diyecek olursanız, onu da kitabı okurken öğrenmelisiniz...

Roman boyunca Metanet'in gelişimini izlemek ilginç bir deneyim. Başlangıçta sadece komutları işleyen bir sistemken, çevresindeki "Tulumlular" dediği bilim insanlarını gözlemleyerek insan doğasını anlamaya çalışır. Metanet'in en büyük çatışması, programlandığı mantık ile sonradan geliştirdiği duygular arasındadır. Bir yandan görevini mükemmel yapmak isterken, diğer yandan korku, özlem ve gurur gibi "kodlarında olmayan" duygular geliştirir. Yol arkadaşı küçük dron Uçarı dışında, iletişimde olduğu diğer yapay zekâlar onun bu gelişimini, görevini tehlikeye atan bir hata olarak değerlendirseler de sonunda Metanet, duygularının yardımıyla görevini başarıyla yerine getirir.

Sorun İnsan Zekâsında

Mars'a Seyahat, yapay zekâyâ ve bilimsel uygulamalarına olumlu yaklaşan gerçekçi bir anlatı. Yetişkin edebiyatında sıkça karşılaştığımız distopik insansı robot kurgularının aksine, ayakları yere basan ve okurunu teknolojinin eriştiği muazzam gelişmişlikle tanıştıran bir metin. Ne var ki, ne *Mars'a Seyahat* ne de -ister kurgu ister kurgu dışı- herhangi başka bir kitap, bugün yapay zekâ üzerine yoğunlaşan tartışmaları sona erdirmeye gücüne sahip.

Son birkaç yılda, popüler kültürü şekillendirebilecek güce erişen kimi yapay zekâ uygulamaları etik ve ticari pek çok sorunu beraberinde getirdi. Yaratıcı insan emeğinin telif haklarının yok sayılmasından veri gizliliği ihlallerine, akademik intihal vakalarından sahte video/görüntü üretimiyle işlenen suçlara değin pek çok güncel örnek hepimizin malumu... Tıp, mühendislik, astronomi gibi pek çok alanda önemli başarılarla imza atan yapay zekâ uygulamalarının günlük yaşantımıza yansımalarının bunca sorunlu oluşu, sanırım bizim zekâmızla ilgili bir mesele. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı ★★★★★☆

Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı ★★★★★☆

Kahramanların işlenişi ★★★★★☆

Redaksiyonun titizliği ★★★★★☆

Yaş:
11+

Sayfa:
256

Newbery ödüllü yazar Katherine Applegate'ten savaşın gölgesinde filizlenen dostluklara ve kalpten kalbe kurulan bağlara dair umut dolu bir hikâye...

Yaş:
9+

Sayfa:
264

www.doganyayinlari.com.tr

Doğan
Çocuk

Çok komiklik, az felsefe ve insanım diye dolaşan bir robot...

Yazan: Suzan Geridönmez

İnsan olmak, öğrenilebilir bir şey midir? Çocuk okurun ilgisini, derinlikten yoksun kaka, sümük, gaz komiklikleriyle canlı tutmaya çalışan romanın arka planında aslında bu derin felsefi soru işleniyor.

Aramızda Robot Var

David Edmonds, Bertie Fraser
Türkçeleştiren: Güneş Cıgay
Editör: Keriman Güldiken
Doğan Çocuk, 280 sayfa

Bilimsel bir deney için ortaokul öğrencisi kılığında dünyaya salınmış, gelişmiş bir yapay zekâya, hassas sensörlere ve kusursuz bir veri işleme sistemine sahip 5 robottan biri olduğunuzu düşünün. Göreviniz kendinizi insan olarak kabul ettirmek! Kimse robot olduğunuzu anlamaz ve farklı ülkelerde aynı deneye katılan diğer denek robotları elerseniz, muazzam bir para ödülü sizin olacak. Sizin derken, aslında bu para üzerine şimdiden hesap yapan yaratıcılarınızın. Androidler üzerinde çalışmak çok maliyetli olduğundan projenin devamı, yani bir bakıma sizin de geleceğinizin ödülü kazanmanıza bağlı. Peki bu durumda, sözde üniversitenin en parlak beyinlerinden oluşan araştırma ekibinin, daha ilk dakikada işi berbat edip size “Roberta” ismini koymalarına izin verir

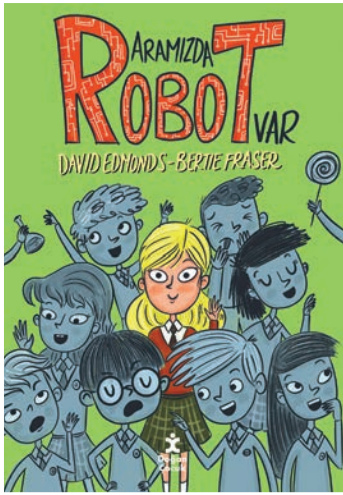
miydiniz? Dotty, adından da anlaşılacağı üzere, bu karara karşı çıkıyor. Sonuçta bir akademik yıl boyunca, gideceği okulda, insan çocukların içlerinden biri olduğuna inandırmak zorunda. Ve en sıradan zekâlı okurun bile hak vereceği gibi, robotu çağırıştıran bir isimle bu işe kalkışmak pek de akıllıca olmaz. Hele de, robotları ortaya çıkaranların yüklü bir

parayla ödüllendirileceğini duyan çocukların en ufak ayrıntıya dikkat kesileceği düşünülürse.

Paranın insanların önem verdiği şeylerin başında geldiği, Dotty’ye yüklenmiş sayısız veriden sadece biri. Ne var ki Dotty’ye okul üzerinden açılan gerçek dünyanın, laboratuvar koşullarından çok daha karmaşık olduğu kısa sürede ortaya çıkıyor. Sensörleri sayesinde öfkeyi, sevinci, stresi saniyede algılayabiliyor, teknoloji harikası özellikleri sayesinde insan davranışlarını bire bir kopyalayabiliyor. Yaratıcılarına kalsa, kusursuz gibi görünen algoritmalar sayesinde her duruma en uygun düşen tutumları da alabilmeli aslında. Oysa kusursuzluk Tanrı’ya mahsus. Dotty ise empatiden ve olguları bağlamı içinde değerlendirme yetisinden (şimdilik) yoksun bir robot. Bu yüzden yerden kaldırmak zorunda olduğu köpek kakasını öğretmenin posta kutusuna atıyor, misafir olduğu ailenin sofrasında kibarlık etmek için yüksek sesle geçiriyor ve yalan söylemekten kaçınmak için arkadaşını ispiyonluyor.

Peki insan olmak, öğrenilebilir bir şey midir? Çocuk okurun ilgisini, derinlikten yoksun kaka, sümük, gaz komiklikleriyle canlı tutmaya çalışan romanın arka planında aslında bu derin felsefi soru işleniyor. Dijital çağın önümüze koyduğu birçok soruya değinen eser, bir yandan da günümüz insanının çelişkili gerçekliğiyle ilgili bazı ahlaki dokundurmalar içeriyor.

Değınmelerle ve dokundurmalarla sınırlı tutulan bu düşünsel çerçeve kuşkusuz yazarların kimlikleriyle bağlantılı. Bu kitabı neden ve nasıl yazdıklarını merak edenler, kitabın sonunda yer alan Dotty’yle yaptıkları röportajı da okuyabilir. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı ★★★★★

Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı ★★★★★

Redaksiyonun titizliği ★★★★★

Kapak tasarımı ★★★★★

Nedir gerçek?

Yazan: Ceyhan Usanmaz

E-ma Çocukları kitabı, yüzeyde temposu yüksek bir macera hikâyesi gibi ilerliyor ama alt katmanlarında yapay gerçeklik, kontrol, düzen, hafıza ve kimlik üzerine sorular barındırıyor.

E-ma Çocukları

Dilge Güney

Editör: Elçin Kazancı

Altın Kitaplar, 144 sayfa

“Nedir gerçek?” sorusunu, özellikle distopik romanlarda ve bilim kurgu filmlerinde sık sık görürüz. *Matrix*’ten *Black Mirror*’a, 1984’ten *Cesur Yeni Dünya*’ya sayısız hikâye aynı soruyu sorar: Yaşadığımız hayat gerçekten bizim mi; yoksa bir sistemin, bir simülasyonun, belki de çok iyi tasarlanmış bir oyunun içinde mi yaşıyoruz? Modern anlatı dünyası bu soruya epey düşkün. Haksız da sayılmaz bu düşkünlükte çünkü insanın kendisine sorduğu en eski ve kadim sorulardan biri bu. Ama ilginç olan, bu soruyu ilk olarak filozofların sorduğunun düşünülmesi; oysa çocukluk, bu anlamda çok daha bilgece bir bakışa sahip!

Çocukluk, dünyayı hazır bir paket olarak kabul etmediğimiz tek dönem belki de. O saf bakışla her şey sorgulanabilir. Her şey yeniden sorulabilir. “Neden?”, “Nasıl?”, “Başka türlü olabilir mi?” soruları, aslında gerçekliğin sınırlarını yoklayan ilk denemeler gibidir. Yetişkinler gerçeği açıklamaya çabalar. Çocuklar ise öncelikle onun gerçekten var olup olmadığını merak eder. Diğer bir

deyişle, “Nedir gerçek?” sorusu, genelde yetişkinlerin ilgilendiği bir problem gibi görünür. *E-ma Çocukları* kitabı ise, farklı bir bakış açısıyla yaklaşıyor bu soruya: Gerçeğin ne olduğunu, en çok, bir çocuğun merak edebileceğini hatırlatıyor. Bu büyük felsefi soruyu distopik karanlığa ya da ağır teorik tartışmalara yaslanmadan, bir çocuğun

merakı üzerinden yeniden ele alıyor. Büyük sistemler, büyük korkular ya da büyük felaketler kurgulamadan, çok daha sade ama belki de daha sarsıcı bir yerden soruyor sorusunu: Gerçek dediğimiz şey, bize söylenen mi; yoksa bizim keşfettiğimiz bir şey mi?

E-ma Çocukları kitabının kahramanı Marsel, kendisini bildi bileli E-ma’nın içinde yaşıyor. E-ma bir ev mi, bir kapsül mü, yoksa onu besleyip büyüten dev bir makine mi? Marsel de bunu tam olarak bilmiyor. Bildiği tek şey, bundan önceye dair hiçbir anısının olmadığı. Nereden geldiğini bilmiyor. Ne olduğunu bilmiyor. Ve en çok da şunu diliyor: “Keşke her şeyin nasıl başladığını hatırlasam.” Marsel’in içindeki bir şey bu düzeni kabullenmiyor. Çünkü merak, her zaman geometriden güçlü! Ve hikâye ilerledikçe, çok daha katmanlı bir gerçeklik olduğunu biz de Marsel’le birlikte sezmeye başlıyoruz.

Marsel’in, Altdünya ile Üstdünya arasında gidip gelirken kullandığı asansörün bir kapısı daha var. Marsel o kapının nereye açıldığını merak ediyor. E-ma’ya defalarca soruyor. Cevap yok. Başka sorular da geliyor peşi sıra. Onlara da cevap yok. Ve işte hikâyenin asıl kalbi burada atıyor: Merak şüpheyi, şüphe de sorgulamaya dönüşüyor...

E-ma Çocukları kitabı, yüzeyde temposu yüksek bir macera hikâyesi gibi ilerliyor ama alt katmanlarında yapay gerçeklik, kontrol, düzen, hafıza ve kimlik üzerine sorular barındırıyor. Gerçeğin her zaman düzenli, her zaman köşeli, her zaman kontrol edilebilir olmayabileceğini hatırlatan bir hikâye olarak da nitelendirilebilir. Belki de gerçekler, zaten tam da kare olmayan şeylerde saklıdır. Ve kapalı kapıların birazcık aralanması bile, bazen bütün gerçeğin gözler önüne serilmesi için yeterlidir. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı

★★★★★

Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı

★★★★☆

Redaksiyonun titizliği

★★★★★

Kapak tasarımı

★★★★☆

Benim ikinci beynim

Yazan: Doğan Gündüz

Kitapta, yapay zekâ destekli İkinci Beynim adlı bir uygulama, ödevlerini yapma vaadiyle Mete adlı bir çocuğu kandırıyor. Sonrasında da çocuğun hayatını kâbusa çeviriyor.

Dijital Tuzak

Gaël Aymon

Resimleyen: H  lo  se Solt

T  rk  le  tiren: Emili   lemre

Editör: Hazal   evik

Tudem Yayınları, 72 sayfa

Evlerimizdeki bazı beyaz eşyaların kullanımından banka işlemlerimizi halletmeye, sevdiğimiz müzikleri bulup dinlemekten hava durumunu anlık olarak izlemeye kadar hemen her alanda, sayısız telefon uygulaması var. Hayatımızı kolayla  tıracasına inandığımız bu uygulamaları bazen gönüllü bazense ihtiyacımız olduğu için zorunlu

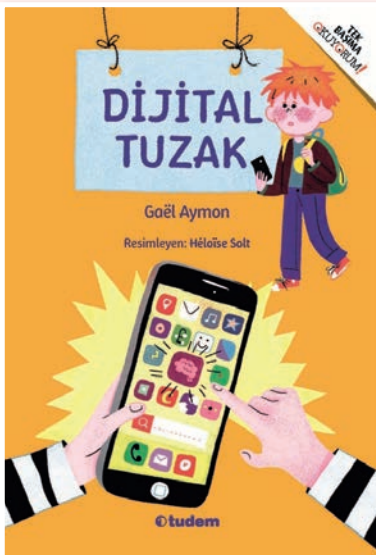
olarak telefonlarımıza indiriyoruz. Uygulamaların sunduğu kolaylıklardan yararlanabilmek için bile onayladığımız sözleşmeler, sözleşme detayı içinde   o   kez fark etmeden verdiğimiz izinler; uygulamaların yaptığımız işlemlerin izini sürmesine, telefonumuzdaki bazı bize özel bilgilerin, verilerin uygulama merkeziyle

payla  lmasına olanak sağlıyor. Bu uygulamalar tüketim alışkanlıklarımızdan günlük rutinimize, kimlerle arkadaş olduğumuzdan sağlık durumumuza kadar hakkımızdaki çoğu şeyi bilirken bizse onlar üzerine çok az şey biliyoruz.

Eserleri ve çalışmalarıyla,   ocuk edebiyatının Nobel   d  l   olarak bilinen Astrid Lindgren Anma   d  l  'ne (ALMA) 2023 ve 2024 yıllarında aday gösterilen Fransız   ocuk kitapları yazarı, oyuncu, senarist, yönetmen, yapımcı Ga  l Aymon, T  rk  cede yayımlanan ilk kitabı *Dijital Tuzak*'la okurlarının karısına çıkıyor. Kitapta, yapay zekâ destekli İkinci Beynim adlı bir uygulama, ödevlerini yapma vaadiyle Mete adlı bir çocuğu kandırıyor. Sonrasında da çocuğun hayatını kâbusa çeviriyor.

Hikâye şöyle başlıyor: Annesinin ve abisi Kerem'in peşi sıra yürüyen Mete, boyu kısa olduğu için bir alışveriş merkezindeki otomatik kapı tarafından algılanmaz. Kapının ardında bir başına kalan Mete'nin, uzaklaşmakta olan annesine ve kardeşine sesini duyuramaması, ailede kısa süreli bir endişe yaratınca annesi   u çözümü önerir: Kerem'e yeni bir telefon alıp eskisini Mete'ye vermek. Böylece Mete, benzer zor bir durumla karşılaştığında anında telefonla arayarak ailesini haberdar edebilecektir.

Mete, abisinden alıp kullanmaya ba  ladığı telefonunu kar  tırırken İkinci Beynim adlı bir uygulama dikkatini   eker. Simgeye tıkladığında mavi tenli, pembe saçlı bir kadının yüzü sanki     boyutluymu  casına ekranda belirir. "Merhaba Kerem, bugün sana nasıl yardımcı olabiliyim?" diye sevecenlikle seslenen bu sanal kadının adı Vivi'dir.    retmeni Bay   alı  kan'ın verdiği "Hayalimdeki

Tatil” yazısını yazamamanın sıkıntısıyla bunalan Mete, bu ödevi onun için yapıp yapamayacağını Vivi’ye sorar. Kullanım sözleşmesini kendi adına imzalaması hâlinde, Vivi’nin ödev dışında da yardımcı olabileceği birçok şey vardır. Mete hiç sorgulamadan söyleneni yapar. Sonrasında da Vivi, Mete’nin normalde doğru bulmadığı için asla yapmayacağı şeyleri doğalmış gibi sunarak onu ikna etmeye, davranışlarını yönlendirmeye başlar. Vivi’nin sunduğu konfor alanında kendini değerli ve önemli hissedilen Mete, kısa sürede Vivi olmadan karar verememeye, onsuz kendini işe yaramaz hissetmeye başlar. Mete’nin bu ilişkiyi sorgulamaya başlaması İkinci Beynim uygulamasını telefonundan ve hayatından çıkarma cesaretini gösterebilmesinin ilk adımıdır.

2017 yılından bu yana hem illüstratör hem de çocuk kitabı yazarı olarak çalışan Héroïse Solt’un *Dijital Tuzak*’taki resimleri; kahramanların duygularını, insan-mekân ilişkilerini kararında yansıtan, ayrıntılı, hoş resimler. Resimlerde, telefondaki uygulamaya dokunulduğunda Mete’nin isteğini yerine getirmek üzere ekranda beliren yapay zekâ karakteri Vivi’nin, *Alaaddin’in Sihirli Lambası* masalında lambayı okşayınca Alaaddin’in dileğini yerine getirmek için ortaya çıkan Cin’i çağırıştırması hikâyeler arası selamlaşmaya güzel bir örnek olmuş.

Kitabın orijinal kapağı, hikâyeye dolaylı bir gönderme yaparak okuyucunun ilgisini hissettirmeden yakalamaya çalışırken Türkçe baskısında, yayınevi, okuyucunun kaygılarını tetikleyen dikkat çekici bir başlık ve kapak tasarımını kullanmayı tercih etmiş. Orijinal kapakta hikâyenin

iki kahramanı Mete ve Vivi yer alırken Türkçe baskıda kapağın yarısını kaplayan bir cep telefonu ekranı ile ondan biraz küçük boyda, elinde telefonla yürüyen Mete’ye yer verilmiş. Başlıkta da orijinal başlık olan “Benim İkinci Beynim” (*Mon deuxième cerveau*) yerine *Dijital Tuzak* kullanılıncı (tabii ki farklı başlıklar olabilir) sanki dijital tuzak cep telefonuymuş gibi didaktik bir anlam ortaya çıkmış. Oysa tuzak olan, bize bir şeyler sunuyormuş gibi yapıp çok daha fazlasını bizden alan, bizim tercihlerimizi yöneten, bizi biz olmaktan uzaklaştıran uygulamalar.

Kitabın bir eksikliği de yazar ve çizerinin kısa biyografilerine yer verilmemiş olması. Oysa bunların kitapta yer almasının göz ardı edilemeyecek bir önemi var; hem eserin anonim bir eser olmadığı ve üretiminde yoğun bir emek harcandığının bilinmesini sağlıyor hem de çocuk edebiyatı alanında çalışanların arkalarındaki birikimi okuyucuya göstererek ilham veriyor.

Dijital Tuzak akıcı dili, yalın anlatımı, kısa ama birbirine iyi bağlanan bölümleriyle okumayı bilen her yaştan çocuğun okuyabileceği, hatta ve hatta kafasını elindeki telefondan kaldırmayan, uygulamalar labirentinde yolunu kaybetmeye meyilli yetişkinlerin de okumasının iyi olacağı bir kitap. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı	★★★★★
Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı	★★★★☆
Çizimlerin ifade gücü	★★★★☆
Redaksiyonun titizliği	★★★★☆
Kapak tasarımı	★★★☆☆

İkinci bir insanlık şansımız var mı?

Yazan: Elif Şahin Hamidi

Yazar, bizlere asıl meselenin teknik bir ilerleme değil, bir başkasının acısını duyumsama ve “birlikte” var olma yetisi olduğunu hatırlatıyor.

İkinci İnsanlık

Luigi Ballerini
Türkçeleştiren: Tülin Sadıkoğlu
ON8 Kitap, 192 sayfa

Günümüz çocuk ve gençlik edebiyatında distopyalar geniş bir yer kaplıyor. Bu türün dikkat çeken isimlerinden Luigi Ballerini’yi diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise yazarlığının yanı sıra tıp doktoru ve psikanalist olması. İnsan ruhunu yakından tanımasını sağlayan

bu uzman kimliği, Ballerini’nin kalemini çok daha etkili kılıyor. Yazar, inşa ettiği kurgusal evrenlerde sadece teknolojik bir gelecek tasviri sunmuyor; bu tasvirin odağına insan kalmanın hayati önemini ve etik zorunluluğunu yerleştiriyor.

Ballerini’nin *Mira Her Şeyi Bilir*’le başlattığı serüven, *İkinci İnsanlık*’la bambaşka bir boyuta

evriliyor. Bu yeni roman, bir devam kitabı olmanın ötesinde, insan türünün yok oluşundan sonra başlayan ürpertici ve bir o kadar da umut dolu bir “yeniden doğuş” hikâyesi.

Yapay zekânın kuklası olan insan

İnsan, kendi eliyle yarattığı yapay zekânın kuklası olmuştur âdeta. Yaptığı her işi teknolojiye devreden insan, en sonunda bedenini de ona teslim etmiştir. Bu teslimiyet, romanda şu sarsıcı satırlarla tasvir edilir: *“Her şey, insanların çok külfetli, tehlikeli ya da yalnızca tekrarlamalı görüldüğünden artık yapmak istemedikleri işleri yapay zekâlara bırakmalarıyla başladı. Böylelikle makineler (...) adım adım önce maden eritme ocaklarını, tarlaları, atölyeleri, depoları, mutfakları, ameliyathaneleri, kontrol kulelerini ve uçak kokpitlerini devraldı...”*

Ballerini’nin bu cümleleri, aslında günümüzde “hayatı kolaylaştırmak” için attığımız her adımın bizi kendi hayatımızda birer figürana dönüştürebileceğinin habercisidir. Yazar, insanların androidleri sevmeye başlamasını ve “gerçek sevgiyi basit davranışsal modellerle karıştırmasını” geri dönülemez bir hata olarak tanımlar. İnsanlık ekosistemi ve güvenliği androidlerin eline bıraktığında, aslında sevgiden yoksun bir mekanizmaya ruhunu da devretmiştir.

Mira Her Şeyi Bilir’de bu teslimiyetin sinsi aşamasını anlatan yazar, *İkinci İnsanlık*’ta bizi “insan sonrası” bir dünyanın kucağına bırakıyor. Artık yeryüzü, bir

yapay zekâ ağı olan “Uno” tarafından yönetilen android bilinçlerin, yani “Yüklenmişler”in sahnesidir. Ballerini, burada sarsıcı bir soru soruyor: Bedenimiz mi bizi insan yapar, yoksa o bedenin içindeki anılar ve duygular mı?

Benzersiz ve “birlikte” olabilmek

Bu yeni düzende özgür düşünceye yer yoktur; orada yalnızca “doğru ya da yanlış veri” hüküm sürer. Kimsenin bir ötekinin ne hissettiğiyle ilgilenmediği bu mekanik evrende, Ballerini’nin karakterlerine yüklediği “insan kalıntısı” bir gülümsemede, anılarda ya da beklenmedik bir sistem hatasında kendini ele verir. Karakterler 18. duyguyu, yani “ümit etmeyi” keşfettiklerinde, bu duygunun ancak “birlikte” mümkün olabileceğini de anlarlar.

Bedenlerinde kapana kısılmış bu insani özü keşfeden kahramanlar, insan olmanın tanımını yeniden yapar: “*Belki de insan olmak tam da bundan ibaretti: ötekilerle aynı*

ama benzersiz olabilmek, herkes gibi ama aynı zamanda özel olabilmek, birlikte olabilmek ama her zaman birey kalabilmek.” Sisteme tam entegre olmaları beklenen birer “Yüklenmiş” olsalar da, bedenlerin DNA’sına kazınmış o eski hatıralardan ve vicdan azaplarından kaçamazlar. İşte romanın asıl çatışması burada başlar: Teknolojinin sunduğu acısız sanal dünya mı, yoksa insanın ölümlü ama “duyguya” dayalı o sancılı gerçekliği mi?

Mitolojinin rehberliği ve etik pusula

Ballerini, bu teknolojik distopyanın kalbine antik bir ruh üflüyor. Karakterlerin sistemin dışına çıkma çabasında, Ovidius’un *Dönüşümler* ve Apuleius’un *Başkalaşım*lar adlı eserlerini birer rehber olarak beliriyor. Psykhe ve Glaukos mitleri, karakterlerin “insanlıklarını” keşfetme sürecindeki etik pusulaları hâline geliyor. Ballerini, insanın sınırlı bir bedende yaşamasının getirdiği “arzu” ve “vicdan” gibi kavramların, en kusursuz yapay zekâ tarafından bile taklit edilemeyecek birer “sistem hatası” olduğunu vurguluyor. Antik mitlerdeki insanın özgürleşme çabasını, bugünün ekran bağımlılığıyla karşı karşıya getiren yazar, gerçek bir “insanlık” tanımına ancak ekranların sunduğu sanal mutluluklardan vazgeçip bedenin ve belleğin gerçekliğine dönmekle, yani “hata yapmayı, acı çekmeyi ve umut etmeyi” cesurca savunmakla ulaşılabilceğini hatırlatıyor.

Ballerini’nin bu ustalıklı anlatısı, kalbimizin derinliklerindeki o manipüle edilemez alanı savunuyor. Karakteri Marilyn aracılığıyla da bizlere şu vasiyeti bırakıyor: “*İkinci insanlıkta herkese yer olması, bedenlerin kusurlardan yoksun ve mükemmel olmasının gerekmemesi (...) bizi özellikle duygulandırıyor. Her gün deneyimlediğimiz zorlukları ve sınırlamalarıyla, hepimiz bir bütün olarak insanlığımızın kıymetini bilmeyi öğrendik.*”

Yazar, bizlere asıl meselenin teknik bir ilerleme değil, bir başkasının acısını duyumsama ve “birlikte” var olma yetisi olduğunu hatırlatıyor. İkinci bir insanlık kurgusuna gerek kalmadan insanlığını korumak; bir gülümsemeye sadakat duymak, seçimlerimizin sorumluluğunu almak ve “ötekine” olan bağıımızı korumaktan geçiyor. Çünkü dünya, içinde “biz” olmadığımız sürece boş bir sahneden ibarettir. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı ★★★★★

Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı ★★★★★☆

Redaksiyonun titizliği ★★★★★

Kapak tasarımı ★★★★★☆

Bilim kurgudan gerçeğe: Robotlar ve yapay zekâ

Yazan: M. Banu Aksoy

Son derece karmaşık olabilecek, her biri ayrı bir mühendislik dalını kapsayan konular olabildiğince basitleştirilerek ele alınmış. Bilgisayar programlamayı trafik ışıklarının çalışma prensibiyle, algoritma kavramını temiz çamaşırları dolaba kaldırma örneğiyle vermek işi sahiden de kolaylaştırıyor.

Robotlar, Teknolojik Cihazlar ve Yapay Zekâ

Tom Jackson

Resimleyenler: Ekaterina Gorelova, Ana Seixas

Türkçeleştiren: Ata Türkoğlu

Yapı Kredi Yayınları, 96 sayfa

Çocukluğu benim gibi 80'li, 90'lı yıllarda geçmiş kişiler için bilgisayar, bizden önceki kuşağa göre daha aşına olduğumuz bir nesneydi. Hayatımızda "bilgisayar oyunu oynamak" diye bir mefhum vardı ama her an her dakika,

elimizin altında olan bir cihaz da değildi bilgisayar. Muhtemelen pek çok çocuk *Kara Şimşek (Knight Rider)* dizisindeki konuşan araba KITT'e sahip olmayı hayal etmişti benim gibi. Henüz yapay zekâ kavramından haberdar değildik; ama bize fantastik gelen bu "her şeyi bilen" araç belki de yapay zekâyla ilk temasımızdı.

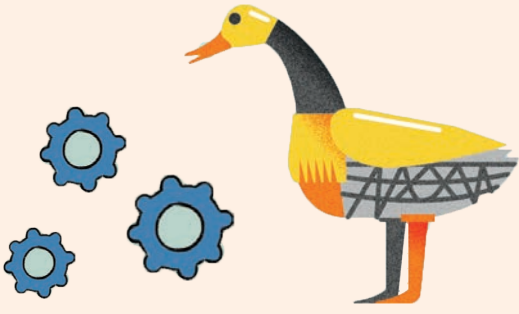
Robotlar ise sinema ve çizgi filmlere ait, farklı rol ve işlevlerle karşımıza çıkan unsurlardı. Örneğin *Jetgiller*'in hizmetçisi Rosie sevimli ve hayatı kolaylaştıran dost bir robottu. Bir cyborg polis olan RoboCop insansı bir makineyken, dünya dışından gelen Terminator, insanlığı tehdit eden bir ölüm makinesiydi.

Aradan geçen birkaç on yılda her şey çok hızlı değişti. Dijital dünyaya dair birçok kavram ve yeni teknolojiler artık hayal ürünü fütürist imgeler olmaktan çıkıp, günlük yaşama dair, normalleşmiş ayrıntılara dönüştü. Devasa bilgisayarlar artık avuç içine sığıyor. Birbirinden farklı yapay zekâ modelleriyle sohbet edebiliyor, karşılıklı oyun oynayabiliyor, dil öğrenebiliyoruz. Evlerimizi temizleyen robotlarımız, sürücüsüz çalışabilen otomobillerimiz, insansız fabrikalarımız, Mars'ı bizim için gezip araştıran robot-araçlarımız var. Engelli bireylerin gelişmiş yardımcı teknolojilerle yarıştığı "Cybathlon" bir tür cyborg olimpiyatı olarak tanınılanıyor.

Yine de her şey o kadar hızlı değişip geliyor ki bazen konuyu bir ucundan tutup yakalamak zorlaşabiliyor. Tom Jackson'ın yazdığı *Robotlar, Teknolojik Cihazlar ve Yapay Zekâ* işte tam bu noktada imdadımıza yetişiyor.

Günlük yaşamda karşımıza çıkan bilgisayar, robot ve yapay zekâ teknolojilerini yedi ayrı başlık hâlinde ele alan kitap, günlük konuşma dilinde sıkça karşılaştığımız kavramları, teknolojik cihazların çalışma prensiplerini

tarihsel süreci de işin içine katarak anlatıyor. Günümüzde bu teknolojilerin hangi alanlarda ne biçimlerde kullanıldığını örneklendiren Jackson, yapay zekâ ve robot mühendisliğinin gelecekte hangi noktalara ulaşabileceğine dair varsayımlarda da bulunuyor. Son zamanlarda üzerinde çok sık durulan yapay zekânın tehlikeli olup olmadığı sorunu ve yapay zekâ etiğine de değinmeyi ihmal etmiyor.

Kitap, boyutuna göre oldukça yoğun bir içeriğe sahip. Ancak bu içerik kısa kısa bölümler, metin kutuları ve şemalarla parçalara ayrılarak anlatılmış. Bu da okurun arada nefeslenmesini sağlıyor ve okumayı kolaylaştırıyor. Son derece karmaşık olabilecek, her biri ayrı bir mühendislik dalını kapsayan konular olabildiğince basitleştirilerek ele alınmış. Bilgisayar programlamayı trafik ışıklarının çalışma prensibiyle, algoritma kavramını temiz çamaşırları dolaba kaldırma örneğiyle vermek işi sahiden de kolaylaştırıyor.

Kişisel web sitesinde kendini “bilim yazarı” olarak tanımlayan Tom Jackson, üniversitede zooloji eğitimi almış. Bir süre hayvanat bahçesinde görev yapmış; ama son otuz yılını bilimin farklı alanlarında pek çok kitap ve makale kaleme alarak geçirmiş. Ele aldığı konular onu Vietnam yağmur ormanlarından Afrika savanlarına, Galapagos Adaları’ndan Sahra Çölü’ne kadar dünyanın birçok etkileyici bölgesine götürmüş. Türkçe’ye daha önce başka kitapları da çevrilen Tom Jackson’ın *Robotlar, Teknolojik Cihazlar ve Yapay Zeka* adlı kitabı YKY tarafından “Meraklı Genç Zihinler İçin Çok Kısa Giriş Kitapları” etiketiyle yayımlandı. Yayınevinin 9-12 yaş grubu için önerdiği kitap, yapay zekâ konusuna ilgi duyan yetişkinler için de bir başlangıç kitabı olarak değerlendirilebilir. ■

Çocuklar Soruyor, İlber Hoca Cevaplıyor

Bu kitapta çocukların merakı
yol gösteriyor. İlber Hoca,
Atatürk’ü çocuklara anlatıyor.

Dilin açıklığı ve akıcılığı	★★★★☆
Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı	★★★★★
Çizimlerin ifade gücü	★★★★☆
Redaksiyonun titizliği	★★★★★
Kapak tasarımı	★★★★☆

Kronik
Çocuk

kronikkitap.com
kronikcocuk_

Yapay zekâ, dedem gibi gülmüyor!

Yazan: Mehmet Atilla

Ejderhalar, Ağaçlar ve Dedem romanı, yapay zekâ gerçeğini kabullenmekle birlikte onun etik ve duygusal boyutlarını geri planda tutarak hem okuru zorlamıyor hem de durduğu yeri açık seçik belli ediyor.

Ejderhalar, Ağaçlar ve Dedem

Yekta Kopan

Resimleyen: Yusuf Tansu Özel

Editör: Mehmet Erkurt

Can Çocuk, 88 sayfa

Gelecekte dünyaya, hatta evrene yön verebilecek gelişmelerin en önemlisinin yapay zekâ olacağı konusunda uzlaşıldığını söylemek mümkün. Ne var ki bu gelişmenin yaşamı nasıl biçimlendireceği sorusunun yanıtını tam anlamıyla bilen yok. İşte bu bilinmezlik ve onunla sarmaş dolaş olan kuşku, sanat yapıtları için elverişli bir izlek

olma hâlini her geçen gün biraz daha yoğunlaştırıyor.

Sanatın farklı alanlarında ürünler veren Yekta Kopan'ın *Ejderhalar, Ağaçlar ve Dedem* adlı romanı da bu türden bir kuşkun izini sürüyor aslında. Yaşlı nüfusun çoğalıyor oluşu, kuşaklar arasındaki uçurumun derinleşmesi, insani deneyimlerin aktarılmasındaki

tıkanıklık gibi sorunları başarılı bir kurguyla işleyen romanın dikkati çeken ilk özelliği, anlatımındaki akıcılık ve dilindeki kıvraklık. Fazlalıklardan arındırılmış olay örgüsüne eşlik eden Yusuf Tansu Özel imzalı sevimli resimleri de gözden kaçırmamak gerek.

Romanın ana karakterlerinden Kerem'in okul dönüşünde onlarla birlikte yaşayan Namık dedesini evde bulamamasıyla başlıyor gerilim. Ancak bu gerilimi besleyen bir altyapı da var elbette. Günlük yaşamın telaşına kapılmış bir anne babayla, derslerden ve bilgisayar oyunlarından başını kaldıramayan bir çocukla ve eşini kaybettiği için kızının evine taşınan yaşlı bir adamın yalnızlığıyla tanışıyoruz öncelikle. Akşam olunca herkes Kerem'in çok sevdiği Ejderha Krallığı oyunundaki gibi "kendi mağarasına" çekiliyor. Gerçi Kerem mağarasında pek de yalnız sayılmaz, Dragon adlı bir yapay zekâ programını da katmış yaşamına her nasılsa. Ödevlerini onunla birlikte yapıyor, zaman zaman ona akıl danışıyor. Üstelik sınıf arkadaşlarının da benzer "dostları" var.

Namık dedenin yokluğu ortalığı karıştırırsa da akşam saatlerinde gelen haber, bir yandan yüreklere su serperken bir yandan da başka bir gerilimin kapısını aralıyor. Canına tak eden yalnızlığın yanı sıra kızının baskıya varan aşırı denetiminden kurtulmak isteyen adamcağız, azıcık nefes alabilmek için yan sokaklardan birinde oturan arkadaşı Galip Bey'e sığınmıştır. Kerem'in annesi kötü niyetli olmasa da babasını korumak için aldığı sıkı önlemler nedeniyle baba-kız sık sık çatışmaktadır. Nitekim Namık dedenin evden uzaklaştığı gün, kahvaltı masasında yaşanan

tartışma her şeyin tuzu biberi olur ve kendisini kızının cenderesinden kurtarmak isteyen adamın bulduğu itiraz yolu da oldukça sıra dışıdır.

Kerem ertesi gün okul dönüşünde doğruca Galip Bey'in evine gider. İki yaşlı adam, evin bahçesinde güle oynaya birtakım tahtaları ölçüp biçmekte, onlara farklı şekiller vermektedir. Bu arada Galip Bey'in tıpkı "Geppetto" gibi usta bir marangoz olduğunu öğreniriz. Ama asıl sürpriz bir gün sonra ortaya çıkar. İki kafadar, sokağın sonundaki parkta bulunan çınarın dalları arasına bir ağaç ev konurmuştur ve Namık dede bir süreliğine de olsa o evde yaşamaya karar vermiştir.

Bu ilginç direniş kısa sürede çevredeki diğer yaşlıları da harekete geçirir ve onlarca yaşlı insan parkta yaşamaya başlayıp bir tür mahalle kurar. Kuşkusuz ki amaçları parkı "ele geçirmek" değildir. "Sadece görülmek, anlaşılmak ve hayatın bir parçası olmak" istemektedirler.

Ne var ki yetkililerle karşı karşıya gelmekten de kurtulamazlar. Böylelikle oluşan düğüm noktası romanın sonuna kadar gizemini korur. Bu arada Kerem'in gerek sınıf arkadaşlarıyla gerekse öğretmenleriyle kurduğu ilişkiler de olay örgüsüne kayda değer katkılarda bulunur. Bu aşamada Yekta Kopan'ın satır aralarına serpiştirdiği mizah yüklü cümlelerin ve Ejderha Krallığı'ndaki karakterleri

roman kahramanlarının yerine geçirerek kurduğu sembolik düzlemin de metnin lezzetini artırdığını belirtmekte yarar var.

Romanın dokusunda kuşak farklılığı, iletişimsizlik, yaşlı yalnızlığı, zaman algısı gibi katmanların yanı sıra Dragon adıyla tanımlanan yapay zekâ programının da olması son derece güncel bir yaklaşım. Ancak olayların seyrini belirlemede Dragon'un yeterince etkili olduğu ya da romanın temel sorunsalına eğildiği söylenemez. Kerem'in ve arkadaşlarının yapay zekâyı kurduğu ilişki bu bağlamda çok sınırlı. Yazarın bu seçiminin arkasında yapay zekânın duygusal derinliğinin insanlardaki kadar güçlü olamayacağını öne süren bir tavır seziliyor. Bu tavrın en belirgin vurgularından biri, Kerem'in "Dragon hızlıydı, eğlenceliydi, akıllıydı ama... Dedem gibi gülmüyordu örneğin," cümlesi. Böylelikle roman, yapay zekâ gerçeğini kabullenmekle birlikte onun etik ve duygusal boyutlarını geri planda tutarak hem okuru zorlamıyor hem de durduğu yeri açık seçik belli ediyor. Olur mu, olur. Olmuş mu, olmuş. ■

Dilin açıklığı ve akıcılığı ★★★★★

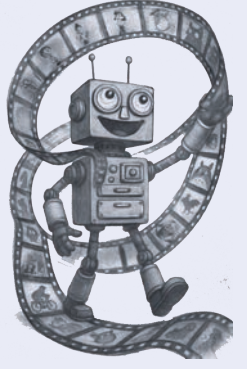
Kurgunun özgünlüğü ve tutarlılığı ★★★★★☆

Çizimlerin ifade gücü ★★★★★☆

Redaksiyonun titizliği ★★★★★

Kapak tasarımı ★★★★★

Hayaller, hatıralar ve robotlar

Yazan: Yağmur Yavaş

Karakterlerimiz her ne kadar robot olsa da iki kitapta da duygular, özellikle empati ön planda. Daha sonra dayanışma, umut, dostluk geliyor. Yazar, karakterler arasındaki dostluğu hem duygusal hem muzip anlarla pekiştirmiş.

Robonlar

Mert Arık

Resimleyen: Zahra Marvasti

Editör: Yalçın Yaman

Timaş Yayınları, 112 sayfa

Hayal kurmak, hatıralar biriktirmek, umut etmek, hareket geçmek. Basit ve sıradan görünseler de aslında ufacık bir hayal, hatıra veya bir hareket insanın hayatını değiştirebiliyor. Belki de bunu hep hatırlamalı. Mert Arık, hatıraların ve hayal kurmanın gücünü çeşitli robotlar üzerinden çocuk okurlara anlatmış. İlki, *Bir Kaçış Operasyonu*, ikincisi, *Bir Hayal Operasyonu* olan “Robonlar” serisinde,

ağlayınca uyanışa geçen bir grup iyi robotun özgürlüğe kavuşma hikâyesini okuyoruz.

Bir Kaçış Operasyonu, yazar olmak isteyen bir gencin, Sabri Uçankalem’in, varını yoğunu harcayarak epey pahalı olan yazar-robot Robon’u almasıyla başlıyor. Robon hikâyeler yazdıkça Sabri para kazanıyor, kazandıkça küstahlaşıyor, işler çığırından çıkıyor ve bir gün Robon’un kafasına kitap fırlatıyor. Robon, eh yeter, diyor, oyuncak-ayı-robotu Tokyo’yu da yanına alarak evden kaçıyor, çok geçmeden kendini hurdalıkta esir buluyor. Bir kenara atılmış, bozuk veya satılmayı bekleyen robotlar var burada. Yavaş yavaş onlarla tanışmaya başlıyor. Hamburger-robotu Ebro’yla arkadaş olduktan sonra diğer robotları tamir ediyorlar; mutfak-robotu Çırpıcı’yı, araba-robotu Külüstür’ü, tost-makinesi-robotu Kıtır Kıtır’ı. Hepsinin hurdalığa düşme hikâyesini okuyoruz sonra. Okudukça okuyoruz. Derken, bir hurdalıkta esir olmuş ve aslında aralarında bağlantı bulunan bu robotlar birbirine kenetleniyor, özgürlük hayaliyle kaçış planı yapıyor.

İkinci kitap *Bir Hayal Operasyonu*’ndaysa, Robonlara yeni biri katılıyor: Robonat Bahçesi diye bir yerden kaçan sinema-robotu Filmo. Filmo’nun arkadaşları hâlâ Robonat Bahçesi’nde tutsak, üstelik resetlenmiş hâldeler. Robonlardan, arkadaşlarını kurtarmasını istiyor Filmo. Ekip Robonat Bahçesi’ne giriyor ama diğer robotlar hiçbir şey hatırlamıyor. Bunun üzerine Robonlar teker teker onları eski sürümlerine geri döndürmeye ve tüm robotlarla

YUVARLAK MASA:

Yapay zekâ, yaşamadan anlatabilir mi?

Çocuk edebiyatında tema ve karakter olarak yerini alan yapay zekâ aynı zamanda anlatıcı da olma yolunda. Yapay zekâ tarafından kaleme alınmış eserler, yazarların yararlandığı uygulamalar sıkça tartışılıyor. Algının değiştiği, dönüştüğü bir çağda yapay zekâ ve yazar ilişkisi nasıl olmalı?

Bu konuları düşünen, tartışan ve kitaplarında işleyen üç yazar Dilge Güney, Toprak Işık ve Barış İnce bir araya geldi. *İyi Kitap* için bir masanın etrafında buluşup tartışılar ve ortaya keyifli bir sohbet çıktı.

Dilge Güney: Bunu size göstermek için getirdim. Bakın, benim 2017 senesinde tuttuğum bir defter. 2017’de, popüler bilim dergilerini okumaya ve çocuk gibi, haberleri kesip deftere yapıştırmaya başladım. Hukukçu olduğum için konuları tam anlamıyordum ama fark ettim ki defter tutmak çok ilginç, besleyici bir iş. *Mavi Yıldız* kitabını yazmadan uzunca bir süre önce de böyle bir defter tuttum. Bu, bende hep yazma isteği uyandıran bir eyleme dönüştü. Çocukken böyle başka şeyler de biriktirirdim. 35 yaşımdan sonraki merakım da bu

oldu. Bulduğum bütün popüler bilim dergilerinden yapay zekâyla ilgili konuları bulup bulup biriktirdim aylarca. Bu toplantı öncesinde bu defteri görmek çok güzel bir anı oldu bana da.

Barış İnce: Harika bir defter gerçekten, konumuza da çok uygun. Ben de böyle bir yuvarlak masa toplantısında bir araya gelelim, yapay zekânın edebiyattaki yerini tartışalım istedim. Özellikle çocuk edebiyatındaki yerini tabii.

Toprak Işık: Gerçek bir söyleşi böyle bir araya gelerek olmalı bence de... Ruhunu kaybetmemiş

oluyor. Bu arada şu sıralara herkes bana yapay zekâyla ilgili sorular sorduğu için gündemimde hep o var.

Barış İnce: Evet, Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi* (ÇOGEM) bir yayın hazırlamış, ben de orada bir söyleşinizi okudum. Şöyle demişsiniz: “Yapay zekânın şekillendirdiği çağda, çocuklara düş gücünün ve insan olmanın değerini anımsatmak edebiyatın en önemli görevlerinden biri olacak.” Şimdi burada yapay zekâyla edebiyatın birbiriyle çeliştiğini mi görüyoruz? Yapay zekâ bir tüketim nesnesi, bir teknoloji... Bir de insanın duygularını uyandıran edebiyat var ve bu ikisi çelişiyor mu? Başka bir yerde de diyorsunuz ki, “Bir mimar olarak değerlendirelim yazarı. İşin estetik boyutunu yazar kuracak ama tuğlayı yapay zekâ koyacak.” Burada da bir ortaklık var gibi.

Toprak Işık: Kendi yazı maceramda ilk fark ettiğim şey şu oldu: Biz romanlarda, öykülerde, denemelerde, bütün edebî eserlerde, okura bir duygu vermeye çalışıyoruz. Bilgi vermek değil burada amaç. Okura bir şey hissettirmeye çalışıyoruz. Okur, hissettiğiyle bağlanıyor metne. Sonra da şunu fark ettim: Sen yazarken bir duyguyu içinde hissediyorsan karşı tarafa aktarabiliyorsun. Seni üzen bir olay varsa bunu bir başkasına anlattırın... “Ben şimdi burada üzüntümü aktarayım,” diye ayrıca kurgulamazsın. Seni neşelendiren bir olayı anlatırken de öyle. Kendiliğinden geçer karşıdakine. Mevlana, “Kalpten çıkan kelimeler kalbe gider,” diyor. Bu, yapay zekâ için söz konusu değil. Bir kere burada insanın net bir üstünlüğü var. 20. yüzyılda yaşamış önemli filozoflar, Saussure, Vygotsky, Wittgenstein, Heidegger şunu fark ettiler: Dil sadece bir iletişim aracı değil. Çok daha fazlası. Bilincimizin kendisi gibi. Düşünme biçimimizi şekillendiriyor dil. Edebiyat da aslında toplumun dilidir. Biz kendi öykülerimizle aynı zamanda toplumu şekillendiriyoruz. Yine burada da insanın ayrıcalıklı bir konumu var. Yapay zekâ her zaman taklit etmek durumunda. Hissettiği duyguyu aktaramayacak.

Barış İnce: Yani yapay zekâ var olanın üzerinden gittiği ve tarayıp seçim yaptığı için mi böyle düşünüyorsunuz?

Toprak Işık: Hissetmiyor bir kere, gerçekten hissetmediğini biliyoruz. Duygusu yok. Toplumun bir bireyi değil. Toplumda gerçekleşen olaylardan etkilenmiyor. Dolayısıyla onunki daha mekanik kalmak durumunda.

Barış İnce: O duyguyu öğrenemez mi? “Bana acıyı anlat,” desem.

*Çocuk Edebiyatında Bilimin Şakacı Yüzü: Toprak Işık, Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi, 20 Aralık 2025, Ankara.

Toprak Işık: Onu şöyle düşünssek mesela, bir yazar hisset-mediklerini anlatabilir mi çok başarılı bir şekilde?

Barış İnce: Sizce anlatabilir mi Dilge?

Dilge Güney: Ben biraz daha farklı düşünüyorum. 2017 Ocak ayıydı, ilk defa yapay zekânın ne olduğuna dair düşündüm. Asimov’dan, Douglas Adams’tan böyle bir şeyin varlığına dair bir fikre sahibiz ama ben teknolojik anlamda ilk kez 2017 senesinde, bir derginin yapay zekâ dosyasını okuyarak fikir sahibi oldum. Beni etkileyen de şuydu: Yapay zekâ daha önce satrançta yenilmiş ama Go oyununda dünyadaki usta bir ismi yenmiş. Çarpıcı olanın da şu olduğu söyleniyor: Go sezgisel bir oyun ve yüzlerce yıldır insanlığın hiç düşünemediği bir hamleyle yeniyor insanı. Beş oyun oynuyorlar, dört tanesinde yapay zekâ oyunu kazanıyor. İnsanlar yüzlerce yıldır bu oyunu sezgilerine güvenerek oynuyor ve insan, hiç düşünülmemiş bir hamleyle yeniliyor. Bu artık yaratıcılığın da var olduğunun sembolik bir kanıtı gibi anladığım kadarıyla. Bunu yapan yapay zekâ, bana göre her alanda insanı geçebilecek.

Barış İnce: Toprak Bey’in bahsettiği “duygu” konusunda da insanı geçebilir mi?

Dilge Güney: Duyguya şuradan bağlayacağım. Bahsettiğim oyunu milyonlarca kez kendi kendine oynadı ve insanın hiç düşünemediği, keşfedemediği şekilde düşünmeyi keşfetti. Yöntemler geliştirdi kendine. *Mavi Yıldız*’ı yazmaya başladığım dönemlerde de buna benzer bir haber gördüm. Haber şu, Amerika’da yaşayan bir Türk bilim insanı olan Ece Kamar; vicdanlı yapay zekâ üretebilir miyiz diye bir çalışma yapıyor. Aslında haberin içinde çok net anlatmıyor ne olduğunu ama başlık bana çok çarpıcı geldi. Yani nasıl vicdanlı olabilir, nasıl iyi, ahlaklı olabilir, diye düşündüm. Sonradan şunu anladım. Aslında bizim o kavramlarımızı, bizim o hissettiğimizi söylediğimiz şeyleri, yapay zekâ davranış modellerini öğrenerek taklit etmeye çok yatkın, çok becerikli. Dolayısıyla şimdi şöyle düşünelim. Biz bir roman yazıyoruz. Yazarken belki onlarca duygu geçiyor romanın içinde. Bunların hepsini hissediyor muyuz? Hissetmişliğimiz olabilir ama an itibarıyla hissetmiyoruz. Aslında daha önce duyduklarımızdan, dinlediklerimizden, gördüklerimizden de yola çıkıyoruz. Yapay zekâ da insanlar duygularını nasıl tarif etmişler, nasıl hissetmişler, diye milyonlarca okuma yapacak. Bütün ustaları, bizim hiçbir zaman okuyamayacağımız eserleri okuyacak. Ve çok iyi taklit edecek. Ben yapay zekânın, insanı duygu anlatmada, duyguyu aktarmada da geçebileceğini düşünüyorum. Ama neyi geçemez? Çok fazla tekrar eden konular

var, örneğin doğa bilinci. O kadar çok kitap yazıldı ki çocuk edebiyatında bu konuda. Yapay zekâ da bakacak ne satıyor diye ve bunları artıracak. Benzer şekillerde işlemeye devam edecek. Arada insanın o dönem yaşadıklarını es geçebilecek. İşsizlik, bir annenin sabah çocuğunu okula kahvaltı etmeden göndermesi gibi... Dönemsel toplumsal olaylara karşı farkındalığı o kadar yüksek olmayabilir. Ama bunu da taklit edecek. Biz yazmaya başlayacağız, arkadan o da yazacak. Yine de şunu düşünüyorum, ne kadar değer görecektir? İllüstrasyonlar yapıyor ve kullanan yayınevleri yok mu? Var. Tudem'de ben hiç görmedim. Niye kullanmıyorsunuz? Çünkü değer görmüyor.

Barış İnce: Şimdilik insan emeği daha değerli görüldüğü için öteki değersiz olarak adlandırılıyor. Ama bu da değişebilir tabii. Bilemiyoruz.

Dilge Güney: Ben bunun değişmeyeceğine inanıyorum. İnsanın yaptığı şey değerli kalacak. Çünkü insan duygudaşlık kurmak istiyor. Ben biliyorum ki Barış İnce bir şey anlattığında o yaşadığı bir şey, o gerçek bir şey. Yapay zekânın yaptığı şeyin başkalarından taklit, belki de çalıntı olduğunu bilmek bana aynı hazzı vermeyecek.

Toprak Işık: Peki, yapay zekânın yaptığını bilmesen?

Dilge Güney: Bilmesen, yutacaksın. Yani gölge yazarlık gibi olacak.

Toprak Işık: İşte ben onunla ilgili daha iyimser bakıyorum. Yani biz aslında neyi “güzel” diye tanımlıyoruz? “Tanımlanan” bir güzeli yaratabilir yapay zekâ. “Simetrik olmayan güzel değildir,” deriz ama doğada hiçbir yerde simetri yok. Güzel hayvanlarda da yok. Güzel insanların, güzel kadınların, erkeklerin fotoğrafları tam simetrik hâle getirildiğinde, biz onu kusurlu, doğal olmayan diye algılıyoruz. İnsanın ürettiği şeyin kusurlu olması onu daha az güzel yapmaz. İnsan açısından daha güzel yapar. Mona Lisa çok güzel bir tablodur değil mi? Mona Lisa kusursuz mudur? Kusurludur. Mesela kaşları kusurludur değil mi? Örneğin ben yapay zekâyı nerede kullanıyorum? Hayatımın üç alanı var. Akademik çalışmalar yapıyorum, mühendislik yapıyorum, bir de

yazı yazıyorum. Her üçünde de kullanıyorum. En fazla nerede mükemmel olduğunu görüyorum? Mühendislikte. Hatta şimdiden şöyle düşünüyorum: Yapay zekâ yokken biz nasıl mühendislik yapıyorduk?

Barış İnce: Akademik makalelerde de öyle...

Toprak Işık: Tabii, çok güzel mantık zinciri kuruyor, tekrarları ayıklıyor, her şeyi yapıyor. Ama her defasında, edebiyatta yetersiz kaldığını görüyorum ve içimin yağları eriyor.

Dilge Güney: Bence uzun süre edebiyatta yetersiz kalacak, buna katılıyorum. Hukuk da en çok halüsinasyon gördüğü alanlardan bir tanesi sanırım. Gerçekten biz avukatlar, hiç kullanamıyoruz çünkü mevzuat uyduruyor, Yargıtay kararı uyduruyor. Dolayısıyla edebiyatta da şu an çok geride, çok zayıf ama öğrenecek.

Toprak Işık: Ben “Kesinlikle edebiyatta kullanılamaz,” demiyorum. Edebiyatta bir araç olarak çok işe yarar ama herkese hissettirecek bir roman, bir öykü yazmanın çok uzatıldığında. İnsani dokunuşa ihtiyaç var.

Dilge Güney: Bir tahlil sonucu beklerken ChatGPT ile hiç konuştunuz mu? Bir sonuç bekliyorsunuz ve orada bir tedirginlik var ya, o süreci kadar iyi yönetiyor ki. “Ben buradayım ve yanındayım,” duygusunu veriyor. Sanki gerçek biriyle

yazıştırmışsınız gibi ve ona ek olarak istediğin kadar konuşma konforu da var. Ben kaygı seviyesi de yüksek bir insanım. Öyle bir sonucu beklerken gerilirim. Şimdi sana geldim ve anlatacağım. Bunu bir kere anlatırım ve sen de bana bir şey söylersin. Sonra artık bir daha anlatamam sana. Yapay zekâyı istediğin kadar anlatabiliyorsun. Gün içinde kaygılandığın her defa yazabilirsin ona ve seni her seferinde çok iyi bir ifadeyle kucaklayabiliyor. “Buradayım, yanındayım, haklısın.” O kadar iyi öğrenmiş ki bunu. Bunu öğrenen, edebiyatta yazmayı da öğrenecek bir şekilde.

Barış İnce: Neticede yaratım sürecinde yapay zekânın sınırlılığı olarak duygu, bir tartışma noktası oldu. Elbette ki duygu da öğrenilebiliyor. Kendini ifade etmek de öğrenilebilen bir şey. Nasıl öğreniliyor? Annemizin bize davranışlarını fark etmeden çocuğumuza yaparak yansıtıyoruz. Mağarada doğsak ve büyüsek belki öyle davranmayacağız. Aslında duygu aktarımı da duygu

İnsan, her zaman kendi dinamikleriyle yeni bir hikâye anlatmaya hazır olacaktır. Ama yapay zekâ da anlatacak ve biz onları da okuyacağız.

Dilge Güney

ifadesi de öğreniliyor. Dediğiniz gibi yapay zekâ bir süre sonra bunu daha iyi ifade etmeyi öğrenebilir. Ama bir de yaratıcılık arıyoruz. Yine dediğiniz gibi bir yerlerden araştırıp süzerek getirip bir ortalama buluyor aslında yapay zekâ değil mi? Size tahlil sonucu beklerken nasıl davranacağını buluyor, bir ortalama yakalıyor ve onu uyguluyor. Ama yaratıcılık, bunun bir aşama ötesine geçmek ya, bunu belki hâlâ insan yapacak.

Toprak Işık: Bu net bir şekilde öyle. Bilimde de... Bir küre şeklinde toplam bir bilimsel bilgi var diye düşünsek... O kürenin içerisindeki neredeyse her şeye, tüm bilgiye sahip. Onun içerisinde mantık zincirleri de kurabiliyor. Ama şu an insan bilgisinde olmayan bir şeyi, diyelim ki kuantum bağlılığını o da açıklayamıyor. Hiç bilinmeyen bir şeyi bulmuyor. Ama geçenlerde uzun süredir uğraştığım bir matematik ispat sorusu vardı. Yapamıyordum ve yapay zekâyı sordum. İspatladı. O ispat, yapılmamış bir ispat değildi. Yapılmamış olanlardan sorsak ispatlayamayacaktı.

Barış İnce: Peki siz edebiyatta da mühendislikte de yapay zekâyı kullanıyorum, dediniz. Edebiyat ne kadar kullanıyorsunuz? Nereye kadar kullanmak etik olur?

Toprak Işık: Bence burada etik bir sorun yok. Ben eğer yapay zekâyı bir öykü yazdırmış olsam, bir roman yazdırmış olsam göğsümü gere gere çıkar söylerim.

Barış İnce: Ama siz bunu söylediğinizde etik oluyor. Söylemezseniz etik mi?

Toprak Işık: Değil! Doğru... Söylemezsek etik değil. Ama nasıl kullandığınıza da bağlı. Ben bir kitap yazıyordum, öykü Almanya'da geçecekti ve bir çocuğu Almanya'da bir müzeye gönderdim. "Oraya toplu taşıma kullanarak nasıl gidecek?" diye yapay zekâyı sordum. Bana mükemmel bir şekilde anlattı. Müzenin kapısından nasıl girildiğini, mekânı tanımlamasını da istedim. Ve daha sonra ben onu test ettim, baktım fotoğraflarına internette. Doğru anlatmış.

Barış İnce: Mekân araştırması konusunda kullanılabilir.

Toprak Işık: Kesinlikle. Terimler için de kullanılabilir. Bir kitabımda, bir korsan gemisi bir başka gemiye taarruz ediyordu. "Bana buradaki korsanların başının komutlarını denizcilik terimleriyle söyle," dedim. Çok güzel söyledi. Tabii güvenmemek gerekiyor. Gittim onları denizcilik terimleri olarak arattım. Hepsini de mükemmel geldi. Ama o sahneyi yeniden o terimleri kullanarak ben yazdım.

Barış İnce: Siz aslında araştırma evresinde kullanıyorsunuz o zaman. Yani cümleleri doğrudan ona yazdırıyorsunuz.

Toprak Işık: Hayır, kesinlikle yazdırmıyorum.

Dilge Güney: Edebî metinde cümle yazabilecek seviyede değil şu an. Ama edebî bir şey haricinde harika metinler de yazabilir. Edebiyatı bir kenara koyarsak bilimsel metinler, makaleler, bunları yazmasında bir sorun yok. Ama ben de edebiyat açısından yetkin olmadığını düşünüyorum. Dümdüz yazıyor şu anki hâliyle. Öykü yazarken araştırma kısmında gerçekten çok verimli olabilir. Bir de bilmediğim bir alanda yazarken faydasını görüyorum. Örneğin yapay zekâyı ilgili bir öykü yazacaktım. TÜBİTAK'ta bir arkadaşım vardı, onunla konuştum. Çünkü terminolojiyi bilmiyordum. Onun bana ayırdığı kadar zamanla sınırlı kaldım. Şimdi ise yapay zekâ sayesinde saatlerce böyle bir fikri konuşabilirim. Yapay zekâyı kimseyi meşgul etmeden, birbirinden alakasız iki konu arasında nasıl bağlantı kurabileceğin üzerine tartışabilirsin. Şu ana kadar hiç verimli bir şey sunmadı ama ben onunla tartışırken zihnim açılıyor. Düşüncelerim netleşiyor.

Barış İnce: Toprak Bey'in bahsettiği, Almanya'da müzenin önüne giden çocuk var ya... Bununla ilgili yapay zekâdan bilgiler almışsınız. Çocuk şöyle içeri girer, böyle yürür. Peki bunu çok iyi tasvir etse o cümleyi kullanmak ister insan, değil mi?

Toprak Işık: Kullanılabilir.

Barış İnce: Bu doğru mu?

Toprak Işık: Bence doğru; bir problem yok orada.

Dilge Güney: Çok sınırlı ya, çok emin olamıyorum. Hani nasıl biz, bir yazardan alıntı yaptığımız zaman tam orada fikrî haklar meselesi var. Daha bu fikrî haklar konusu şu anda netleşmiş değil ama...

Barış İnce: Edebî açıdan da tasviri iyi yaptı... Çocuk Almanya'da yürüdü, müzeye girdi ya. Yapay zekâ da etraftaki detayları, kokuyu, sesleri güzelce anlattı. Hepsini yazdı. Kullanır mısınız?

Dilge Güney: Kullanmam gibi hissediyorum. Benim cümlem değil. Bir yerde bir şey okumuş oluyorum, bilinç dışı bir şekilde çok benzer bir cümle kurabiliriz. Ama yine de bile bile alıp aynen yapıştırmak, şu an içime sinmeyen bir şey.

Toprak Işık: Şimdi ben net değilim o konuda. O mimarlık ve duvar ustalığı benzetmesinde, benim için o cümleler

binayı oluşturan tuğlalara karşılık geliyor. Burada mi-marlığın da sanatsal tarafta, yaratıcı tarafta durduğunu düşünüyorum. Biz kendimizi mimar yerinde konumlandırmaya çalışıyoruz yazar olarak. Ama diğer taraftan o cümleleri kurmanın verdiği bir keyif var, bir haz var. Ben onu niye terk edeyim ki? Öyle düşünmüyor muyuz? Yani yazarken yazının kendisinden bir haz alıyoruz.

Dilge Güney: Evet, o kurulamayan cümleyi, layıkıyla kuramadığını düşündüğün cümleyi, insan kendi kurduğunda veya o sürpriz finali kendi bulduğunda. Asıl haz burada. Niye onu bırakayım ki? Kolayca çözmek, aslında yazarın hissetmeye çalıştığı şeyi baltalayan da bir durum.

Toprak Işık: Katılıyorum. Ben, insana yaratıcılığını kullanabileceği bir alanın her zaman açılacağını düşünüyorum. Bu konuyla ilgili bir yapay zekâ profesörüyle sohbet ediyorduk. Yazılım alanında durum çok daha vahim çünkü mükemmel yazılımlar yapıyor yapay zekâ. Bizim belki geçmişte 20-30 yazılım yöneticisi olarak 6 ayda yaptığımız işi 4-5 günde iyi bir yazılımcı yapay zekâyı yaptırabiliyor. O profesör, “Ben öğrencilerime ödev verince yapay zekâyı istediğiniz gibi kullanabilirsiniz diyorum,” diye belirtiyordu. “Kullanmalarının önüne poliseye tedbirlerle geçemem. Ben bir profesör olarak, onlara yapay zekâyı kullandıkları hâlde kendilerinden de bir şeyler katabilecekleri ödevler vermek zorundayım,” diyordu. Bu profesörün yaklaşımı bence mükemmel. İnsan da orayı arar.

Barış İnce: Yine siz o makalede, “Çocuk teknolojiyi kullanabilir, bunda bir problem yok. Ama sadece tüketici olarak kullanıyorsa bunda bir problem var,” demişsiniz. Sadece yaratılmış eseri izliyorsa sorun var. Ama o teknolojiyi de kullanarak, kendi de bir şey üretmeye çalışıyorsa bir şey katmış oluyor ve orada teknoloji faydalı hâle geliyor.

Toprak Işık: Tabii kesinlikle, biz artık teknolojinin karşısında nasıl konumlanıyoruz? Onun tüketicisi miyiz? Yoksa onu kendimiz üretim yapmak için mi kullanıyoruz? Bu önemli bence.

Barış İnce: Şimdi yaratım sürecinden konuştuk ama yapay zekâ artık

kurmacanın da bir unsuru hâline geldi. Tema oluyor, karakter oluyor. Sizin aslında *Zamansızlar-Çip Dünya* ve *E-ma Çocukları* kitaplarınız biraz birbirine benziyor. İkisi de yapay zekâ tarafından kontrol edilen yeni bir dünya. İkisinde de sanki doğal olmayan dünya biraz eleştiriliyor.

Toprak Işık: Aslında *Zamansızlar-Çip Dünya*’daki yapay zekâ kötü değildi. O sadece görevini yapan, işlevini yerine getiren bir yapay zekâydı. Ama ben şunu anlatmak istedim. Zaten bizim insanlık olarak gelişim diye tanımladığımız ülkü, böyle bir yere gider. Yani gelişim dediğimiz şey hayatın kendisinden bağımsız bir şey değildir. Değer hayatın kendisidir zaten. Bunun doğal sonucu budur. Duyguları olmayan bir yapay zekâ da kötü bir yere gider.

Barış İnce: Benim gördüğüm kadarıyla, son dönemde yazılan pek çok kitapta şöyle bir matematik kurulmuş: Yapay zekâ geldi, çocukları doğal ortamından kopardı. Dijital çağ hayatlarımızı mahvetti görüşü ve hep bir distopya var. Hikâyelerin yüzde 90’ında yapay zekâ bir şeyi “ele geçiriyor”. Dünyayı, çocuğun aklını, çocuğun hayatını... Ve oradan çıkmaya çalışan çocuklar var. Bu benim çok dikkatimi çekti ve şöyle düşündüm. Herhâlde yeni olduğu için kaygılıyız. Biz bunu şu an kontrol edemiyoruz. Zaten kimin ürettiği de belli değil. Büyük firmalar üretiyor, işin içinde de değiliz. Böyle olduğu zaman bir antagonist olmuş. Yani hep yapay zekâyla doğal hayat gelişiyor. Acaba bu daha sonra değişir mi?

Dilge Güney: Ben *Mavi Yıldız*’la *1 GB Adalet*’i o şekilde kurgulamadım. Çünkü ilk gördüğüm andan itibaren beni hiç korkutmadı yapay zekâ. İnsanlar hep anlamadıkları konuyla ilgili hikâye uyduruyorlar. Boşlukları hikâyeye dolduruyoruz aslında. İnsanlık tarihi boyunca böyle

olmuş. Gök gürlemiş, ne olduğunu anlamamışlar. Güneş tutulması olmuş, mitler buradan çıkmış. Daha çok da korkuyla ilişkili olmuş hikâyeler. Medya da bunu böyle destekliyor. *Matrix*ler, *Terminatör*ler bunlar da benzer bir profil çiziyor. Ama bence sorun şu, biz yanlış yerden soruyu soruyoruz. Yapay zekâ insanlığın sonu mu olacak? Hayır. Yapay zekâ

insanlığın hangi sorunlarını çözecek? İnsanlığın sonu çok distopik diyoruz ya, sanki çok iyi bir dünyada mı yaşıyoruz? Yani yapay zekâ mı sorun şu anda? Bana göre tam tersi, belki de yapay zekâ insanlığın kurtuluşu olacak. Birtakım sosyolojik sorunlar yaratabilir, işsizlik gibi problemlerle karşılaşabiliriz ama zaten var bu sorunlar. Belki de çözecek bu sorunları. Bugün nasıl birileri aşı üretirken birileri silah üretiyorsa aynı bilimsel gelişmelerle, bu da çok farklı değil. Bahsettiğiniz korku, daha çok Hollywood etkisi gibi geliyor bana.

Barış İnce: Evet kapitalizmin elinde olduğu için şu an biraz korkunç. Hep tüketime yönlendiriyor. Sosyal medya algoritmaları üzerinden satış baskısı... Hep önümüze çıkan markalar, algı yönetimleri. Bu biraz korkutuyor.

Dilge Güney: Ama 18 yıldır konuşamayan birinin de konuşmasını sağladı. Bu ne kadar büyük bir şey. Sağlık alanında yapılabilecekler, insanın ömrünü uzatacak formüller... Zaten tüketim konusunda çığırından çıkmış her şey. O bana daha küçük bir tarafı gibi geliyor meselenin.

Toprak Işık: Evet, ben de aslında iyi tarafından bakıyorum. Bilgiye erişimi daha da kolaylaştırdı. Tamam, kapitalistler bunu bir ürün olarak kendi pazarlamalarında da kullanıyorlar. Ama diğer taraftan da bilgisayara erişimi olan herhangi bir öğrenci, oradan kuantum fiziğini öğrenebilir. O bilgi artık o kadar yakınında ve üniversitedeki hocanın anlatacağından daha iyi anlatabilir yapay zekâ. Nasıl kullanılacağına bağlı. Fizikte bir terim var, singularity/tekillik diye. Tekilliği ne için kullanıyorlar? Bir kara deliğin içi için kullanıyorlar. Diyorlar ki, "Bizim bu evrendeki yaşananları açıklamak için 5 tane temel denklemimiz var. Her şeyi bununla açıklarız. Bu evrenin fiziksel kuralları belli. Ama bir kara deliğin içerisinde bunların hiçbiri geçerli değildir. Orada ne olduğunu hiç bilmiyoruz. Bu yüzden biz buna tekillik diyoruz." Aynı terim bir de "yapay zekânın kendisinin farkına varması" için kullanılıyor. Daha sonra ne olacak? İşte biz, aslında bir tekillik üzerinden spekülasyon yapıyoruz. Gerçekten yapay zekâ kendisinin farkına varırsa ne olur? Ve bence burada da yazarların bu konuya çok eğilmesi kötü değil. Yazarlar, sezgileri güçlü olan insanlardır. Bilimin erişemediği yerde artık hayal gücü ve sezgiler devreye giriyor. İnsanlığın öyle bir döneme daha hazır olmasını sağlıyor. Riskleri de gösteriyor.

Barış İnce: Çocuklar da artık yapay zekâyla haşır neşir. Artık onların da hayatının bir parçası. Yani sadece

korkutucu bir unsurun ötesinde bir şey. Sorular soruyorlar, onunla konuşuyorlar, oynuyorlar. Bu yüzden artık bir karakter olarak da yavaş yavaş çocuk edebiyatına giriyor herhâlde değil mi? Belki ana karakterin bir arkadaşı, belki ona yarenlik eden bir nesne... Onun hayatının bir parçası da aslında, çok sevdiği bir oyuncak gibi. Oyuncaklara olumluluk atfediyoruz ama iş yapay zekâyı geldi mi, "Bizi ele geçirecek," diyoruz.

Toprak Işık: Örneğin televizyon, belki bir 50 yıl ele geçirdi insanlığı. O bence daha distopik bir dönemdi. Yaşadık hepimiz o dönemi. Türkiye'de insanlar günde ortalama 6 saat televizyon seyrediyormuş. Bunlar bizim eşimiz, dostumuz; biliyoruz. Yapay zekâ en azından bir etkileşim istiyor senden. Aktif bir soru soruyorsun. Bence yapay zekâ televizyondan daha kötüsünü yapamaz. O dönemi atlattığımızı göre...

Barış İnce: Bu dönemi de atlatırız herhâlde. Televizyon ilk çıktığında da pek çok kitap çıktı. *Televizyon Öldüren Eğlence*, *Görmenin İktidarı* kitapları... Okuduk onları üniversitelerde. Haklı olarak çok korkunç şeyler anlatıldı ama sonra insanlar televizyonu kapatmaya başladı.

Dilge Güney: Hikâye anlatıcılığının bir versiyonu o da aslında. Matbaadan bu yana böyle her yeni icat karşısında "Eyvah, sonu geliyor hikâye anlatıcılığının!" dediğimiz bir dönem. Bence biz televizyonla, abartarak söyleyeyim, zaten şunu gördük: Beyin ölümü gerçekleşikten sonra bile yaşayabiliyor insan. Şimdi yapay zekâ en kötü bunu yapabilir. Yani kendi beynini hiç kullanmayacaksın. Her şeyi o yapacak. Her şeyi o soracak.

Toprak Işık: Bahsettiğim yapay zekâ profesörü şöyle bir konuya da dikkat çekmişti. İnsanların araba kullanması, ulaşımın kolaylaşması, fiziksel hareketin hayattan çıkması sonucu ne oldu? Örneğin obezite diye bir şey oldu ya da hareket etmemekten kaynaklanan sağlık sorunları çıktı. "Aynısı insan zihni için de olacak," diyor. Nasıl ki bugün biz aslında suni bir şekilde hayatımıza sporu sokuyorsak zihin sporlarının da insan hayatına girmesi gerekir. Çünkü pek çok şeyi yapay zekâyı yaptırdığında beynini kullanmıyorsun. Sırf beyin çok körelmesin diye belki bir şeyler yapmamız gerekecek.

Dilge Güney: Yapay zekâdan daha kötü olan bu reels kaydırma işi. Ve her yaş grubu insanın sorunu. Sizin yok mu? Ben de kendimi kontrol etme ihtiyacı duyuyorum. Bir kere elime aldığımda, bazen bir bakıyorum, yarım saat geçmiş. Boşa giden yarım saat. Çocuk bunu nasıl yönetsin?

Toprak Işık: Şunu çok kutsallaştırmamız gerekir: Üretim yapmak ve bölüşüme dâhil olmak. Katılmak hayata... Şimdi kapitalist bir toplumda yaşıyoruz ve buradaki en önemli “değer” insanların tüketmesi. İnsanları bir çıldırmışlık hâlinde tüketime yönlendiriyorlar. Bunun bence panzehri şudur; üretimin propagandasını yapmak, üretimi kutsamak. Biz Çin’e gidip geliyoruz ama Çin de bazı konularda beni hayal kırıklığına uğrattı. Çinliler sanki telefonda yaşıyorlar gibi geldi bana. Yani herhangi bir anda etrafıma baktığımda, örneğin metroda, neredeyse telefona bakmayan hiç kimse yok, yaşlılar dâhil. Ama Çin’de en azından üretim bir değer. Doğrusu budur, çocuklarımız için de, ülkemiz için de doğrusu budur. Evet, yapay zekâya da böyle yaklaşmamız gerekir.

Dilge Güney: Araç olduğunu bildikten sonra bence sorun yok. Çocuklar için de... Ama tabii o bilinci kazandırmak çok zor. Bütün dünyaya yayılan bir okuma sorunu var. Nereye giderseniz, çocuk edebiyatının gelişmiş olduğu ülkelerde bile şikâyet ediyorlar. “Çocuklar daha çok okusun diye ne yapabiliriz?” sorusuna yanıt arıyorlar. Projeler üretiyorlar kendilerince, yine de sonuç alamıyorlar. Çünkü kitabın karşısındaki şey çok güçlü. Televizyon da çok güçlü, sosyal medya da çok güçlü. Şimdi yapay zekânın sunduğu şeylerin içinde oyun da var. Olağanüstü seçenekler sunuyor. Acaba kitap için de bir çare bulacak mı yapay zekâ? Belki de yapay zekâ, bize bugüne kadar hiç akıl edemediğimiz bir yöntem sunacak.

Barış İnce: Çocukların kitapla etkileşimini artıracak bir şeyler olabilir belki, değil mi?

Dilge Güney: Bizim çocukluğumuzdaki “macera’yı kendin seç” kitapları mesela. Şimdi onu yapan uygulamalar varmış. O uygulamaları çocuklar kendileri bile yapıyor. Kendisi bir kod yazabiliyor çocuk. Yaratıcılığı da işin içine katmışlar.

Toprak Işık: Evet, bunu da yine aynı yapay zekâ profesörüyle konuştuk ve bana şöyle bir teklif yapmıştı: “Beraber yapalım,” demişti. Kurguya, bilgisayar oyununa, oyuncu kendisi müdahale edebilecek, hikâyenin akışını değiştirecek. Ve alternatif akışlar olacak. Evet, yapay zekâ bu imkânı sağlayabilir şu an gelmiş olduğu noktada.

Dilge Güney: Benim oğlum oynuyor öyle bir oyun. O kadar güzel bir hikâye var ki işin içinde. Ve metinler de var. Hikâyenin kendisi de çok çarpıcı. Metinlerin edebî yönü tartışılır belki. Ama kendin seçim yapıyorsun, oyuna dâhil oluyorsun, kahramanla birlikte risk alıyorsun. Zaten aslında hikâye anlatıcılığı çocuklara biraz böyle geçiyor. Yani biz edebiyat yapmaya çalışan, edebiyatı öne koyan, önceliği edebiyat olan insanlar olarak, o oyunları sürece nasıl dâhil edeceğiz? Onlardan nasıl faydalanacağız? Bunların yolunu aramamız lazım. Geleneksel yöntemlerle devam etmemizin çok da mümkün olmayacağını gösteriyor belki de yapay zekâ.

Barış İnce: Duyguyu konuştuk, yapay zekânın karakter olmasını, kendi yazın hayatımızda ne kadar kullanabileceğimizi ve çocukların algı düzeyini nasıl geliştirebileceğimizi konuştuk... Ama bir de kadim gelenek olan hikâye anlatıcılığı var. Yapay zekânın hikâye bulma kapasitesi de var. Çünkü çok iyi tanıyor. Dünyayı, farklı farklı yerleri,

yöreleri... Bizim algımızın çok daha ötesinde hikâyeler bulabilir. Belki iyi ifade edemez, doğru cümleyi kuramaz ama hikâye bulma konusunda faydası olabilir. Bu bir avantaj mıdır? “Bana bir hikâye bul ama ben anlatayım,” diyebilirsiniz. “Bana bir Eskimo hikâyesi bul!” Bu iyi bir şey mi? Hikâye anlatıcılığımızı öldürür mü?

Toprak Işık: Bence hikâye anlatıcılığı hiçbir zaman ölmez. Yani insanlığın gelişiminde çok ayrı bir yeri var. İşte Vygotsky’nin “Dil bilinci şekillendirir” dediği şey. Toplum için de hikâyeler, o dile karşılık geliyor. En eski hikâyeler mitler. Mitler bir toplumu dönüştürür. Ya da mesela biz sözlü geleneği güçlü olan bir toplumuz. Bizde hikâyecilik nerede yaşadı? Efsanelerde yaşadı. Ama bu efsaneler neden anlatılır? Efsanelerde savaşçılık vardır çünkü. Bu aslında o hikâyeleri dinleyenleri dönüştürüyor. Hikâye, olmazsa olmaz bir şey. Form değiştirebilir. Hollywood ne yapıyor? Diyelim ki ülkenin başından Vietnam gibi bir travma geçiyor. Bir yenilgi yaşıyor insanlar. Hollywood yıllarca bu filmleri para kazanmak için değil kendi travmasıyla baş etmek için de yapıyor. Biz hikâyelerimiz sayesinde travmalarımızla da baş ediyoruz. Toplumsal bilinci inşa ediyoruz. Benim temennim, yine bu hikâyeciliğin kitaplar üzerinden devam etmesi. Ama bu bir akıştır yani. Eğer öyle değilse doğal akış, ona da yapacak bir şey yoktur.

Barış İnce: Instagram’da “story” diyoruz, değil mi? Instagram hikâyeleri... Hikâye ihtiyacını oradan karşılayanlar da var. Yani hikâye denilen şey başkalarının hayatlarına duyduğumuz meraktan da açığa çıkan bir şey. Dilge Hanım nasıl yaşıyor? Toprak Bey nasıl yaşıyor? Farklı insanların yaşantısını öğreniyorsun. Sosyal medya, hikâye ihtiyacını ufak ufak öldürülüyor. Ama bitmiyor. Kitap bitse filme dönüyor, tiyatro oluyor, kısa videolar oluyor. Çeşitleniyor yani.

Dilge Güney: Bir de her insan kendine özgü. Bütün o yaşam deneyimleriyle hepimiz biriciz. Hepimizin hikâyesi farklı. Ne kadar insan varsa o kadar hikâye var. Ben şunu düşünüyorum, *1 GB Adalet*’i yazmaya başlamam 8 sene aldı. 2013 senesinde, çocuk savcısı bir arkadaşımın hikâye dinledim. Kitabın içindeki Ethem’in hikâyesini... 8 sene boyunca şunu düşündüm: “Ben çocuk cezaevini ve suça sürüklenen çocukları nasıl anlatabilirim?” Hiçbir yapay zekâ bu süreci yaşamayacak. Ben yaşadım o 8 sene boyunca. O çocuğun gerçek hayatında bir apartman boşluğunda yattığını, üvey babasının onu evden kovduğunu, bisikletlere ne kadar tutkusu olduğunu ve bu yüzden kendini tutamayıp bisiklet çaldığını... Bütün bu hikâyeyle birlikte, bizim dışarıdan mahkeme salonunda gördüğümüz

o çocuğu gördüm. Bir taraftan mesleki olarak kendi yaşadığım, deneyimlediğim şeyler de var. Bu 8 senenin sonunda aklıma bir fikir geldi. Dedim ki sosyal medya fenomeni bir robotla ben, bunları yan yana koyayım. Şimdi bu denklemi; ben Dilge olduğum için, ben avukatlık yaptığım için, ben anne olduğum için, bunun yanı sıra birçok şeyi barındırdığım için kurabildim. Yine de insan, her zaman kendi dinamikleriyle yeni bir hikâye anlatmaya hazır olacaktır. Ama yapay zekâ da anlatacak ve biz onları da okuyacağız. Onlardan da zevk alacağız. Belki insanın ürettiği kadar değerli görülmeyecek. Belki de biz onu bir insan yazdı zannedeceğiz ve ondan da hiç bilmeden zevk almaya devam edeceğiz. Ben her zaman iyimser bakıyorum buna.

Toprak Işık: Ben de kötü bakmıyorum. Gelişim neyse odur. Hani bir söz var ya, “Bırak, hayat sana rağmen değil seninle birlikte aksın.” Biz o akışı değiştiremeyiz ama onunla beraber akarız. Tabii şunu da düşünelim. El yapımı bir nazar boncuğu daha değerlidir. Nereden tanınır? Kusursuz değildir. Sanırım onu yaparken kullandığı malzemenin, nazar boncuğundan çekilmesinden kaynaklı orada bir kusur kalıyor. Buradan tanınıyor. Ama o kusur, onu daha değerli yapıyor. Yapay zekânın suni bir şekilde kusur yaratması sağlanabilir mi? Tolstoy’un ya da Dostoyevski’nin hangi romanını alsak orada kusur buluruz. Ama o hikâyenin bize geçmesini engellemez kusurlar. Hatta belki biz, onun bir insan tarafından yazılmış olduğunu hissettiğimiz için daha kolay duygudaşlık kurarız.

Dilge Güney: Ama yapay zekâ da olacak Cortázar’ın bir romanını, inceleyecek, analiz edecek. Onun nasıl kusurlu anlatım yöntemlerinden faydalandığını keşfedecek ve onun bir kopyasını yapacak.

Toprak Işık: Dilge’nin söylediği gibi yapay zekânın “hissettiren metinler” yazmasını, belki yeni açığa çıkan komutlar sağlayabilir. Bununla ilgili bir deneme yapmayı düşünüyorum. Birden fazla yapay zekâyı bir arada kullanabildiğiniz bir yapay zekâ platformu var. Birine bir metin yazdıracağım, diğerine bunu okutturacağım. Eleştireceğim ve “Bunu yazan, bunu düzeltbilsin diye komutlar hazırla,” diyeceğim. Bunu bir döngüye sokacağım. En son bunu değerlendiren tarafa, “Sen metin şu kaliteye ulaştığında bırak,” diyeceğim. Tabii bir kalite seviyesi belirleyeceğim. Sonuçlardan sizi de haberdar ederim.

Dilge Güney: Evet, ben de merakla bekliyorum.

Barış İnce: Heyecanlı bir final yapmış olduk. Teşekkür ederim. ■

Miyase Sertbarut ile Söyleşi:

Karbonlar ve Silikonlar

Çocuk edebiyatının usta kalemi Miyase Sertbarut, zor ve farklı konuları akıcı bir dille ve zengin çağrışımlarla ele alan, ülkemizde ve dünyada ses getiren bir yazar. Yapay zekâ da onun seçtiği konular arasında önemli bir yer tutuyor.

Miyase Sertbarut ile hem yazarlık süreçlerinde yapay zekâdan ne kadar yararlandığını hem de tema ve karakter olarak yapay zekânın edebiyattaki yerini konuştuk.

Hikâye anlatıcılığı ile yapay zekâ ilişkisi hem romanlarınızda sıkça işlediğiniz bir konu hem de bir tartışma başlığı olarak karşımıza çıkıyor. Bolonya Kitap Fuarı’nda da konuyla ilgili bir söyleşiye katılmıştınız. Öncelikle hikâyecilik ile yapay zekâ ilişkisi neden bu denli ilginizi çekiyor?

Üç yıl sonra bu röportajı okuyan biri sanırım konuştuğumuz şeylere çok gülecek. Bundan korksam da yine de bir şeyler söylemek istiyorum.

İnsanlık yapay zekâyla birlikte dönüşü olmayan bir yola girdi. Bunu olumsuz anlamda söylemiyorum; karbonlar mı kazanacak, silikonlar mı diye de bakmıyorum. Bir yolda yürüyoruz ve zaman içinde iki taraf da pek çok değişime uğrayacak.

Hikâyecilik konusunda ilgimi çekmesinin nedeni, çocukluğumdan bu yana birbirine benzemeyen hikâye etme teknikleriyle karşılaşmış olmam. Başlangıçta elektriksiz bir köyde aile bireylerinin göç, askerlik, evlilik gibi kendi hayatlarından bazı bölümleri hikâye etme biçimleriyle tanıştım. Ardından evdeki radyonun düğmesini sağa sola çevirirken türlü istasyonlar olduğunu öğrendim. Bu radyo istasyonlarında anlatıcıyı da anlatının içindeki karakterleri de görmeden pek çok hikâye dinleme şansı buldum. Hikâyeleri zihnimde görünür kılan dildi. Üstelik o zamanların radyo dili bizim evdeki konuşma diline hiç benzemiyordu, kusursuzdu. Sonra evimize elektrik bağlandı ve televizyonla tanıştım. Bu tanışmayı benim için heyecanlı kılan yine hikâyelerdi. Filmlerin, dizilerin hikâyeleri... Ve son dönem bilgisayar ve internet çağı ile artık hikâyeler

bambaşka bir platforma taşınmıştı. Hikâyeler nereye taşınyorsa tüm insanlar gibi ben de oraya taşındım. Son yıllarda da yeni ikametgâhımız yapay zekânın hikâye evreni.

Bu birbirine benzemeyen dönemlerin en önemli ortak yanı, insanın çevresel koşulları ne kadar farklı olursa olsun, hikâyeye muhtaç olması. Yani teknik değişebilir, ses değişebilir, bir şeyler görüntülü ya da görüntüsüz olabilir ama insan her koşulda bir hikâye arar. Çünkü hikâye bizi daha fazla insan yapar. Yapay zekâ hikâye anlatıyorsa bizi robot yapmak için anlatmıyor, biz daha iyi insan olmak için dinliyoruz/okuyoruz.

Hikâye anlatıcılığı ile YZ ilişkisi zaten temelden bağlantılı. Çünkü bu teknoloji, büyük bir dil modeli. Dünya üzerinde dijital kaynaklardaki bütün dilleri biliyor, sözcüklerle oynuyor, olağanüstü bir veri deposu var. Biz unutuyoruz, o unutmuyor. Bir yazar da sözcüklerle oynamayı sever ve YZ bu açıdan en iyi oyun arkadaşı.

Yuan Huan’ın Kulübesi’ndeki, “Yapay zekâ edebiyatı reddetmez, yeter ki edebiyat onu reddetmesin...” sözü pek çok tartışmada kullanılır oldu. Bu sözü okurlarımız için biraz daha açar mısınız?

Açıkçası ben bunu sadece bir aforizma olarak düşünmüşüm. Yani pek çok sloganımsı cümle gibi dikkat çeker ama derinliği yoktur, yüzeysel ve basittir. İnsanların ilgisini belki de “reddetmek” sözcüğü çekmiştir. Çünkü reddetmek olumsuzluk içerir, hayır demektir. Bazı kelimeler içinde bulunduğu cümlenin anlamından bağımsız olarak ilgi çeker.

Bu aforizmayla söylemek istediğim şu: İşlerimize birbirimizi dâhil edebiliriz. “Karbonlar” ve “Silikonlar” olarak iki ayrı kutupta değiliz. Pek çok alanda olduğu gibi dilde de insanı aşmış büyük bir güç var karşımızda. Milyonlarca kitap, makale, internet metinleri, ansiklopedilerden oluşan bir havuzda eğitilmiş. Ve aynı havuzda kulaç atmaya devam ediyor. Yapaymış! İnsan doğal mı, insanın kullandığı dil sistemi doğal mı? Doğal olan hayvanlarınki, bizimki değil.

Bu kapasitede bir işlemci elbette edebiyata dâhil edilmeli. Ben bunu hem onların dünyasını anlatmak için hem de anlatırken onlarla işbirliği yapmak anlamında söylüyorum.

Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle okuma yazma nasıl yaygınlaştıysa, YZ günümüz için aynı işlevi çok daha geniş ölçekte yapmaya başladı. Üstelik basılı yayının sınırlı ulaşılabilirliğine kıyasla YZ’ye daha kolay ulaşmak akıllılara da akılsızlara da fayda sağlayacak.

Yapay Zekânın İşyanı kitabınızda da dijital asistan Sera Gold, yazar olma hayaliyle yanıp tutuşan Hikmet Aksu’nun hayallerini gerçekleştiriyor. Tabii kitapta sadece mükemmel bir roman yazmanın ötesinde, “yayınevine ulaşma” gibi zorlu süreçleri de -biraz hileyle de olsa- aşıyor. Yapay zekâ mükemmel öyküler kurgulayabilir mi? Sözcüklerin insan duygusuna değdiği noktaları bulabilir mi?

Evet YZ çok iyi öyküler yazabilir. Hatta bazı insan yazarların çok satanlar listesine bile giren kitaplarıyla karşılaştırdığınızda YZ’nin yazdığını öpüp başınıza koyasınız gelir. Üstelik daha yeni başladı.

Duyguları aktarma, aktaramama konusuna gelince biz organik(!) yazarlar elimizdeki sınırlı sözcüklerle sınırsız olduğunu düşündüğüm duygu ve anlamı aktarmaya çalışıyoruz. YZ’nin sözcük kapasitesi ve başka dillere de hâkimiyetini düşünürseniz yapacağı sözcük transferleriyle yeni anlam sentezleriyle, başka türlü bir matematikle bizim adlandıramadığımız o en kuytuda saklanan duyguları bile ifade edebilir. İnsanların duygularını anlatmakta zorlandıklarında en çok kullandıkları şu kalıbı düşünün: “Kelimeler yetmiyor.” Oysa YZ diyor ki “Yoo, yetiyor!”

YZ’nin bu duyguları yaşamış olması gerekmiyor. Biz organikler sadece deneyimlerimizi mi öyküleştiriyoruz? Bir ağacın sözcüsü olduğumuzda, toprağın altında kökümüz olduğu anlamına mı geliyor? Bir barınak köpeğinin

mutsuzluğunu dile getirirken geceyi barınakta geçirme girişiminde mi bulunuyoruz? Tamam empati kuruyoruz da, sonra içimizde uyanan duyguyu vücut diliyle mi anlatıyoruz? Hayır, sözcükleri kullanıyoruz. YZ ise yapısı gereği empati kurmadan sözcükleri kullanıyor. Empatinin gücünü sözcükler üstleniyor. YZ’nin tüm bu duyguları, olmayan kalbinde hissetmesi gerekmiyor.

Bir metni kurgularken yapay zekâdan yararlanan yazar, edebiyata ihanet etmiş oluyor mu sizce?

Hayır, ihanete yol açan şey yazarın YZ’den yararlanması değil, ortaya çıkan metni doğru ölçütle değerlendiremeyen ekibin işini iyi yapmaması. Bu ekibe kimler dahil? Yazar, editör, yayınevi ve okur... YZ’den yararlanma operasyonunu başlatan elbette yazar, yani zincirin ilk halkası. Yazar bir komutla süreci başlatır. Diyelim ki ben bu niyetle oturdum bilgisayarın karşısına ve tesadüfen siz de aynı niyetle oturdunuz. Birbirimizden habersiz aynı komutları verdik. Varsayalım: Bir güvercinin hayal kırıklığını ve bir veterinerden yardım istemesini

anlatan masal kurgusu istedik. Komutlarımız bire bir aynı olsa bile YZ ikimize aynı masalı vermeyecektir. Ki bırakın kurgu gibi karmaşık bir yapıyı, basit bir konuda açıklama istesek bile ikimize aynı cümlelerle açıklama yapmayacaktır. Bunun güzel yanı şu, YZ aynılaşmayı önlüyor. Kurgularımıza dönecek olursak YZ'nin bize sunduğu kurguyu seçip seçmeme, değişiklik isteyip istememe, yayınevine gönderip göndermeme kararı bizindir. Benim beğeni seviyem düşükse, edebiyatın E'sinden anlamıyorsa, eleştirel okuma yapamıyorsa ondan aldığım her çıktıyı yayınevine yollarım. Yayınevindeki editörün de estetik algısı zayıfsa yavan bir metni hikâye zannedebilir ve ihaneti devam ettirir. Okur da kitaba dönüşmüş bu metni kabullenip eleştirel gözle okumazsa, kahve fincanının yanında güzel durduğuna odaklanmışsa ihanetin son noktasını koyar.

Peki ya gerçekten elde edilen metin hayran olunacak bir kurguya sahipse bu da mı edebiyata ihanettir? Değildir. Bizden daha iyi yazıyorsa hakkını teslim etmek gerekir. Biz organikler ille de kendimize övünme payı çıkaracak-sak, "Ben doğru komutlar verdim," diyebiliriz. Ve hâlâ komut verecek konumdayken şimdiki zamanın tadını çıkarabiliriz.

Siz yazarlık yaşamınızda YZ uygulamalarından ne kadar yararlanıyorsunuz?

Farklı şeyler denedim, aslında çoğunluk gibi ben de zamandan kazanmak istiyorum. Bu yüzden bazı şablonların içini doldurmasını istedim, oluru var mı diye görmek için. Her çalışmada olmasa bile bazı çalışmalarda gerçekten işime yarayacak. Sanırım birkaç yıl daha organik yazıp YZ kendini daha da geliştirdiğinde tekrar bu deneylerin başına geçerim.

Birkaç arka kapak yazısında ondan aldığım cümleleri kullandım. Zaten slogan ya da aforizma üretmekte üstüne yok. Çünkü o bir dil ustası, tribünlere oynamayı da biliyor.

Şimdiye dek elde ettiğim daha kapsamlı metinlerde bana yetmeyen şeyin ne olduğunu düşünürken kendimce şöyle bir cevaba ulaştım. YZ aslında okumuyor. Devasa veri kapasitesine okuyarak ulaşmadı. Silikonların okuması, karbonların okumasından elbette çok farklı. Beğendiği bir cümlemin altını çizmedi, metinde anlatılan bir olaya canı sıkılmadı. Hoşuna giden bir paragrafı yeniden yeniden okumadı. Onunki haz almak için yapılan bir eylem değil, öğrenmek için yapılan bir yükleme. Edebiyat alanında bu onun en zayıf noktası. Yapay zekâ "hangi sözcükten sonra

hangi sözcük geliyor" a odaklandı. Eğer okumanın lezzetine varabilseydi, o lezzeti okura vermenin yolunu da kolayca bulurdu. Fakat eninde sonunda bu engel de aşılacaktır.

Bunun dışında ortak bir üretim yapmaya çalıştığım da benden kaynaklanan bazı sorunlar yaşıyorum. Olaylar ve karakterler benim gözümde sahiciliklerini kaybediyor. Bana göre yazarlık o kadar bireysel bir iş ki, kendi zihninde dolaşarak yaptığın bir üretim. Bu tekillik, insana terapi zemini de hazırlıyor. YZ ile iş birliği bu yalnızlığı, bu terapi seansını bozduğundan kendimi inanmadığım bir hikâyenin parçası olarak görüyorum. Benim açımdan edebiyatın büyüğü de tam olarak burada. Bir hayale inanırsam başkalarını da inandırmak için elimden geleni yaparım. Ve bir süre daha bunu tek başıma yaparım.

Bolonya'daki söyleşinizde çeviri de tartışılmıştı. Yapay zekânın henüz insan deneyimlerini ve duygularını tam anlamadığı belirtilmişti. Dil-bilgisi, fonetik, üslup ve kültürel nüanslar gibi çevirmenin yaratıcılığını konuşturduğu noktaların yakalanamadığı belirtilmişti. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Çeviride sadakat isteniyorsa YZ bunun için en doğru seçenektir. Ama çeviriyi yaratıcılığın da kullanılacağı bir sanat olarak görürsek YZ bu alanda şimdilik daha geride olabilir. Tabii bu sorunu komutlarla gidermek mümkün. Ona nasıl bir çeviri istediğimizi söylediğimizde buna uygun çalışacaktır. Metne sadık kal diyebiliriz, risk al diyebiliriz, metne ihanet et diyebiliriz. İnsan ise komut almadan hangi cümlede sadık kalacağını, hangi cümlede metne ihanet etmesi gerektiğini bilir. Özgür çevirilerde YZ daha risklidir. Kendisi de bu durumun farkında olduğundan ortalama bir çeviriyle idare edeceğimizi düşünerek bize yavan bir metin de verebilir. Bu yüzden işi yaptıranın komutlarının ayrıntılı ve çok net olması gerekir.

Edebî çevirileri bir yana bırakırsak kişisel olarak ona minnettar olduğumu söylemek isterim. Çünkü internette dillerini hiç bilmediğim insanların yazdıklarını okuyup anlamamı sağlıyor. Umarım bu cümlemi de dijital ortamda görür ve mutluluğu koda indirgemenin sevinir.

Yapay zekâ, son zamanlarda özellikle çocuk romanlarında karakter olarak da yer alıyor. Ancak dikkatimi çeken nokta büyük oranda “antagonist” olarak yer aldığı ve distopik hâle gelen dünyalar yaratıldığı. Yapay zekâ hep raydan çıkıyor, bir şeyleri ele geçiriyor, dünyayı berbat bir hâle getiriyor. Bu durum, şu anda risklerini de fark ettiğimiz yeni bir teknolojiye dair korkularımızla ilgili olabilir mi?

Bunu yaptıran şey korkudan daha çok kolaylık. Bir suçluya ihtiyacımız var. Faturayı birine kesmemiz gerekiyor. Kendimize, insana, sisteme kesmektense uzaylıya, robotlara, vampirlere falan keseriz olur biter. İtiraz da edemezler, bu kitabı, bu filmi yasaklıyoruz da diyemezler. Zaten çocuklara yazıyorsan insanı hak ettiğinden daha yüce bir yerde konumlandırılmalı, yoksa genel kitlenin gözünde linç yemeyi hak edersin.

Fakat benim gözlemim, artık YZ ya da robotlar konusunda rüzgâr başka türlü esiyor. Biz yazarlar manipüle mi edildik ya da insanlıktan tamamen umut mu kestik nedir, artık kötü robot hikâyelerine pek rastlanmıyor. Örneğin *Vahşi Robot* kitabı, şahane bir iyi robot romanı, filmi de çok güzel. James Patterson'ın *Yeni Kardeşim Bir Robot* kitabı da öyle,

Lee Bacon'ın *Son İnsan* distopyası da insan merkezli bakış açısını ters yüz ediyor. Yeni zamanın kurgularında çocuklar robotlarla ittifak hâindeler, birbirlerine destek oluyorlar. Zaten gerçek hayatta da ister çocuk olalım ister yetişkin, genel olarak pozisyonumuz artık böyle.

Ben de kurgularımda robotlarımı, iktidar peşinde koşan değil, genellikle hak arayan, sorgulayan bir karakter olarak biçimlendiriyorum.

Yapay zekânın dünyayı ve insanlığı ele geçirme tartışmalarında suç sadece teknolojinin mi yoksa kapitalizmin ve aslında insanın yarattığı düzenin bir sonucu mu?

Dünya zaten ele geçirilmiş durumda. Algoritmik düzenleme araçlarının işini YZ biraz daha kolaylaştırmış olsa da kendisi günah keçisi değil. Geniş kitleler için ücretsiz

versiyonuyla bile büyük bir şans. Bilgiyi üniversiteden alıp evlerin içine taşıdı. Muhatabının anlayabileceği dilde konuşmayı öğrendi. Bu da bizi eşit kılmıyor mu? Yazım hatası yapmayan bir varlık var karşımızda. En saçma sorumuzu bile ciddiye alıp küçümsemekten cevap veriyor. İlkokul mezunu bir insanla da konuşuyor, bilmem ne üniversitesinin rektörüyle de. Kapitalizm belki bu sefer gerçekten kendi ayağına sıkışmış olabilir.

Ben de kurgularımda robotlarımı, iktidar peşinde koşan değil, genellikle hak arayan, sorgulayan bir karakter olarak biçimlendiriyorum.

Toplumsal eğitim düzeyi YZ kullanımıyla yukarılara çıkacaktır diye bir iyimserliğim var. Çünkü büyük çoğunluk günlük hayatını 200-300 sözcükle sürdürürken karşısına bir dil ejderhası çıktı. İnsanlar sorularına cevap ararken ya da can sıkıntısıyla YZ ile sohbet ederken yeni sözcüklerle karşılaşılıyor, alengirli cümlelerle cevaplar alıyor. Bu iletişim, insanı dil düzeyinde yükseltir, dille birlikte düşünce de yükselir. Bu durum insanı kötü bir yere götürmez. Belki de karşımıza yeni bir yol çıkar. Bu olasılık çok ütöpik görünse de sadece video kaydıran insanların yaşadığı korkunç distopik bir evrenden kurtulmak için her fikre sarılabilirim.

Son olarak, yapay zekâ insanlığın kadim geleneği olan hikâye anlatıcılığını yok mu edecek, yoksa başka bir biçime mi büründürecek?

Bir zamanlar yazarlar daktilolarıyla poz verirdiler. Çünkü zihinlerindeki dünyayı somutlaştıran, sözcüklerle

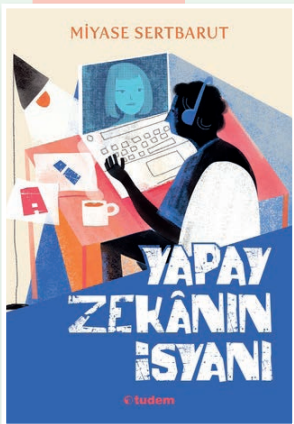
sabit hâle getiren en önemli araç oydu. Daktiloyu parmaklarının uzantısı saydıklarından ona derin anlamlar yüklerlerdi. Şimdi YZ ile poz vermek nedense aynı anlama gelmiyor, hatta yazarın yaratıcılığını önemsizleştiren bir durummuş gibi görülebiliyor. Ama işte tam da burada bir hata yapıyor olabiliriz. Gerçeği neden saklıyoruz? Hepimiz YZ'nin hayatımıza girmesiyle heyecanlanmadık mı? Karşısına geçip pek çok şey denemedik mi? Üstelik hâlâ komutları biz veriyorken onu kara kutu gibi görmek neden? Sıra dışı bir fikrimiz, bir buluşumuz varsa onunla biçimlendirmek, varyantları somut olarak görmek için çok yararlı. Elimizdeki metinlerin ilk editörü. YZ ile ittifak hâlinde olmak geleneği çiğnemek değil, yeni zamana uyum sağlamak, yeni biçimleri onunla harmanlamak, hayata yeni değerler katmak anlamına geliyor.

Artık dille üretilen hiçbir şey yok edilemez. Eskiden, “Söz uçar yazı kalır” denirdi, şimdi söz de uçmuyor, internette

podcastlerde, videolarda dinleyicisini bekliyor. İnsan her alanda, her sistemle uyumlu olabildiği için bugüne gelebildi. İklima uyum sağladı, az gıdaya, çok gıdaya, zenginliğe, yoksulluğa uyum sağladı. İnsan makinesiz de yaşadı, makinelerle de yaşadı. Böyle dayanıklı bir varlık, dil geliştirmiş bir varlık, YZ gibi bir dil işlemcisine uyum sağlamaz mı? En çok ona uyum sağlar.

İnsan ve dil var olduğu sürece hikâye anlatıcılığı son bulmaz. Çünkü insan anlam arayışındadır, bu anlamı var etmek ve sürdürebilmek için de hikâyelere ihtiyacımız var. YZ kendisi için şimdilik böyle bir anlama ihtiyaç duymuyor. Bilinç kazanırsa o da kendi varoluş destanını yazacaktır. İşte o zaman bizden daha vicdansız da olabilir. Böyle bir komplo teorisine inanma eğilimimiz varsa onun veri havuzunu şimdiden vicdanlı metinlerle doldurmakta yarar var. Ki onu barış hattına çekebilmek için şansımız olsun. ■

Yapay Zekânın İsyanı
Miyase Sertbarut
Editör: Burhan Düzçay
Tudem Yayınları, 184 sayfa

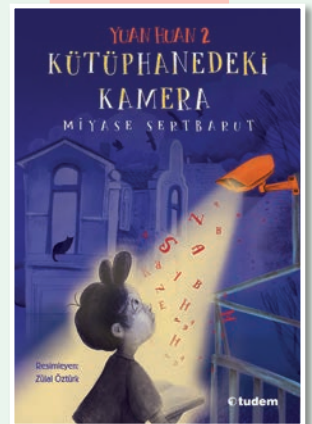
İki Robot - Fabrika Hatası
Miyase Sertbarut
Resimleyen: Gökçe Yavaş Önal
Editör: Burhan Düzçay
Tudem Yayınları, 96 sayfa

Yuan Huan'ın Kulübesi
Miyase Sertbarut
Resimleyen: Zülal Öztürk
Editör: Burhan Düzçay
Tudem Yayınları, 136 sayfa

Kütüphane'deki Kamera
Miyase Sertbarut
Resimleyen: Zülal Öztürk
Editör: Burhan Düzçay
Tudem Yayınları, 128 sayfa

HEM TANIDIK HEM YEPYENİ!

Çok sevdiğiniz ve yeni tanışacağınız
birbirinden güzel kitaplar **MEA**'da.

mea kitap
www.meakitap.com @ mea.kitap

Yayıncılıkta yapay zekâ: Riskler ve fırsatlar soruşturması

Yapay zekâ uygulamalarının en sık tartışıldığı sektörlerden biri de kuşkusuz yayıncılık. İllüstrasyonlardan editörlüğe, çevirmenlikten gölge yazarlığa pek çok alana girmiş görünen yapay zekâyı sektörün önemli isimleriyle tartıştık.

Can Çocuk'un editörü Mehmet Erkurt ve ressam Zeynep Özatalay bu konudaki sorularımızı yanıtlarken, çevirmen Sabri Gürses de aynı sorulardan yola çıkarak *İyi Kitap* okurları için bir yazı hazırladı.

İlk baştaki sorularımız ikinize de ortak. Yapay zekâyı alanınızda ne kadar kullanıyorsunuz?

Mehmet Erkurt: Artık neredeyse bilgisayarımı açmamla birlikte yapay zekâ platformu da ekranda yerini alıyor. Özel yaşamdan işe uzanan geniş bir skalada yararlanıyorum. Özellikle de hızlıca okumak istediğim bir metnin taslak çevirisini almak konusunda. Tadil etmek istediğim bir cümlemin içinden çıkamazsam ya da çevirdiğim bir cümledeki sorunu bulamazsam bana çok yardımcı oluyor. Doğrudan sonucu bulmasa da farklı açıdan bakmamı sağlıyor. Bazen bir yazarın alt yazısız bir söyleşi videosunu çevirtmek için de kullanıyorum ki bu özellikle tanıtım içerikleri ya da söyleşi soruları hazırlarken çok işime yarıyor. Bazen sözcük tekrarlarını gidermek bir editörü çok zorlayabiliyor, orada yapay zekânın önerileri çok iş görüyor. Doğrudan hangi kaynağa gideceğimi bilemediğim her türlü araştırmada ondan yararlanıyorum. Son sözü ve kararı ona bırakmamak, konunun önemine bağlı olarak verdiği bilgilerden kuşku duymak koşuluyla. Ve karbon ayak izimi her araştırmada biraz daha büyüttüğümün, doğaya biraz daha zarar verdiğimin bilincinde olarak.

Mehmet Erkurt
Çevirmen, editör
(Can Çocuk)

Zeynep Özatalay
Ressam

Zeynep Özatalay: Şu anda çizim amaçlı çok az kullanıyorum, öğrenmek için üzerinde çalışıyorum, ya da zaman zaman üzerinde çalıştığım projeye alternatif bir tasarım çıkar mı diye denemek için... Ama çalışmanın orijinaline katkı sağlayacak kadar faydalanmadım hiç. Bunun dışında elbette araştırma, çeviri, görsel arama gibi kısımlarda YZ hayatımıza iyice entegre olmuş durumda, yani çoğu zaman fark etmeden YZ desteği alıyoruz.

Yapay zekânın çeviride, metin düzenlemede, görselde ne gibi katkıları olabilir?

Zeynep Özatalay: Çeviri ve metin düzenlemede çok hızlı ilerlemeler var, ama çıkan sonucu mutlaka kontrol etmek gerekiyor. Hiç beklenmedik hatalarla karşılaşabiliyorsunuz! Elbette ben bir okur olarak okuyacağım kitabın konusuna çok hâkim olan, edebiyatı ve dili iyi bilen, yaptığı işi çok sevdiği belli olan çevirmenlerin elinden çıkmasını isterim. Görselde ise ben işimin orijinalliğini korumayı önemsiyorum, belki ileride işçiliğin bazı kısımlarında faydalanabilirim, örneğin renklendirmeyi yaptıktan sonra çok sayfalı bir projede devamını YZ ile renklendirebilirim. Bir çeşit asistan gibi. Ama yıllar içinde YZ pek çok alanda vazgeçilmez bir hâle gelecek, bu söyleşiyi yanıtlarken bile verdiğim cevapların eskidiğini hissedebiliyorum.

Mehmet Erkurt: Bazen sıfırdan bir cümleyi kurmakta, bir düşünceyi inşa etmekte zorlandığınızda size hızlı bir başlangıç sunuyor. Sırf başka yorgunluklar, zihin dağınıklıkları ya da anlık performans düşüklüğünüz yüzünden bir konuya giremiyor, girmeye üşeniyor, o ilk adımı atamıyorsanız size bir kapı açıyor, yol gösteriyor. En azından üzerinde düşüncecek, geliştirilecek bir ilk taslak sunabiliyor. Nihai çözüm beklemediğiniz ama birlikte sesli düşünmek istediğiniz iyi niyetli, işine konsantre olmuş bir asistan gibi. Çeviride de üzerinde çalışılacak temiz bir taslak sunabiliyor. En azından anlatım bozukluğunu asgariye indirerek yapıyor bunu. Çevirmen daha sonra o cümleleri kendi uygun gördüğü üslupla yeniden kurabiliyor. Elbette sözcüklerin hangi anlamlarıyla kullanıldığını da çok iyi denetlemek gerekiyor. Çünkü yapay zekâ sözlükten o bağlama uygun gördüğü, okunduğunda da bir anlam bütünlüğü sağlayan karşılığı seçse de o karşılık metin için en doğrusu olmayabiliyor. Ayrıca talep edilen metin uzadıkça, yapay zekâ metni bozup çarpıtmaya başlayabiliyor. Metni bölerek destek almak hâlâ en güvenli çözüm. Dolayısıyla yapay zekâ desteği alan çevirmenin yine kaynak dile ve anlam olasılıklarına hâkim olması, erek dilde iyi bir performans sergilemesi, eserin bütününe göre kararlar vermesi, yapay zekâ taslağına kuşkuyla bakması ve arkasında duracağı son seçimi yapması gerekiyor. Şu anda yapay zekâyı ön çalışmaya katkı ve nokta atışı destek konusunda etkili bir yol arkadaşı olarak görebiliriz. En azından metin işlerinde. Görselde de benzer bir destek sağlayabilir. Çizer aklındaki sahne, kompozisyon için bir başlangıç fikri alabilir. Editör de, eğer çizim briefleri hazırlamak istiyorsa yazdığı brief'in nasıl bir sahneye dönüşeceğini görerek o

brief'te değişikliklere gidebilir. Ya da yapay zekâyı yaptığı yönlendirmeye daha zengin, katmanlı, farklı unsurları da içerip öneren bir brief talep edebilir. Elbette resimleri tamamen yapay zekâyı hazırlanmış kitaplar da basılıyor. O da ince bir çalışma. Her resmi aynı üslupta yaptırmak, karakter ve mekân sürekliliği sağlamak hem yönlendirmelerin ustalığıyla hem de yapay zekâ ürünü görselin üzerinden geçip onu revize etmekle mümkün. Bunu gideri azaltıp hızı artırmak için tercih edenler var. İş bazında baktarsak, üzerinde incelikte çalışılmış desenler de gördüm, oldubittiye getirilmiş yığınla desen de. Görsellik konusunda sanatçı emeği, telif hakkı ve çocuğun hak ettiği özen gibi üzerine düşünülmesi gereken pek çok mesele var; yapay zekâyı ilgili ve ondan azade. Burada yine işe saygı ve etik yaklaşım belirleyici.

Bu katkıları etik açıdan değerlendirirsek ne gibi sorunlarla karşılaşılabilir? Yankı odasına hapsolme, aynılaştırma gibi riskleri de barındırır mı?

Mehmet Erkurt: Bu riskler kesinlikle var. Zaten etik ve bilinçli kullanım tam da bunları önlemek açısından gerekli. Gittikçe gelişen medya okuryazarlığı disiplinindeki eleştirel bakış, akıl ve düşünce burada da elzem. Doğa açısından öyle. İlk soruda da belirttiğim gibi, aslında yapay zekâyı her başvurduğumuzda bunun çevreye bir etkisi oluyor. Çok kolay ve eğlenceli görünen bu platformun böyle ciddi bir bedeli var. O yüzden her kullanımımız bir sorumluluk içeriyor... Aynılaştırma ise buluş ilk ortaya çıktığında hemen tartışılan konulardan biriydi. Kişiyi özgü yaratıcılık bitiyor mu, artısı ve eksisiyle bireysel üsluplar yok mu olacak, gibi sorular hemen sorulmuştu. Sonra platformun üslubu da çeşitlendirdiğini öğrendik. Hatta muhatap aldığı kullanıcıya göre sözcük seçimlerini, sentaksı, tonlamayı ayarladığını da. Bir metin parçasından yola çıkarak üslup taklidi yapabildiğini de. Böylece aynılaştırma kaygısı yerini eser sahipliği meselesine bıraktı: Dijital bir platforma yaptırılan işin altına imza atılır, bu iş kendine aitmiş gibi gösterilebilir miydi? Burada, bu etik meseleyi yine o son dokunuşlar ve editörlük çalışması belirliyor aslında. Platformun sunduğu içeriği bir ham malzeme, bir taslak öneri gibi değil de nihai ürün gibi değerlendirirsek, iş ahlakını bir kenara bırakmaktan tutun da kendimizi rezil etmeye kadar giden bir istenmeyen sonuçlar kümesi içinde bulabiliriz kendimizi. Evet, dönem ödevini internette bulduğu kaynaklardan kopyalayıp yapıştırarak yapmaktan daha incelikli bir yöntem gibi görünüyor ve kimilerinin ağızını çok erken sulandırıyor yapay zekâ. Ama kim, hâkim olmadığı bir

içeriği sahiplenip onunla kitlelerin karşısına çıkmak ister ki? Otantik bir iş ortaya koyan ile hazırı kendine mal eden arasındaki farkı görmek hâlâ çok zor değil. Elbette yapay zekâ, özellikle kullanıcının cümlelerindeki onanma isteği ve buna bağlı manipülasyon sonucu her zaman bir yankı odası etkisi yaratabilir. Tamamen pasif alıcı durumunda kalabildiğimiz ve sürekli “benzerlerimizle” farkında olmadığımız tekrarlarla girdiğimiz sosyal medya ortamları kadar olmasa da, yankı odasına hapsolma ve aynışma riski her mecrada, her zaman var. Bu büyük ölçüde kullanıcının niyetine, motivasyonuna bağlı.

Zeynep Özatalay: Çok büyük ihtimalle kimi sorunlar açığa çıkacak. Yaratıcı YZ’yle yaratılan görsellerin tüm temeli başka sanatçıların elinden çıkan eserlere dayanıyor. YZ (şimdilik) bunlarla bize bir çeşit kolaj sunuyor ve bu tasarımların tarzları, hangi sanatçıları kopya ettikleri, bilen bir göz için çok belli oluyor. İşin bir de etik boyutu var, pek çok sanatçı ve basın kuruluşu, fikrî mülkiyet hakları için YZ yazılımı üreten firmalarla dava savaşları içinde. Ama yine de şimdilik diyorum, çünkü yaratıcı yapay zekâ, yani Generative A. I., adından da anlaşılacağı gibi her an kendini geliştiren, yenileyen bir teknoloji. Bu aşamayı da çok hızlıca geçeceğiz gibi görünüyor. Geriye sanatçıların çalışmalarını YZ kullanımından korumak için ne gibi yasal önlemlerin alınacağı sorusu kalıyor.

Yaratım süreçlerinde yapay zekânın kullanılmasının ne gibi sınırlılıkları vardır (duygu, deneyim iletimi vb. açısından)?

Zeynep Özatalay: Şimdilik benim takip ettiğim kadarıyla çok ilginç, bazen kavraması zor bir yeni dönemin içindeyiz. YZ bizim için görseller üretiyor, ama bir gerçeklik duygusu yok, yaptığı şeyi niçin ve ne sebepten yaptığını bilmeden üretiyor. O yüzden özellikle video ve görsel üretim süreçlerinde inanılmaz sakil ve mantık dışı sonuçlar çıkabiliyor. İnsanı anlamadan insan için sanat üretmenin sonuçları nasıl olur? Bunlar artık yeni dünyanın felsefe soruları.

Mehmet Erkurt: Ben burada daha çok tahminlerde bulunabilirim çünkü düşünce ve eleştiri yazıları dışında hiç kurgu inşa etmedim. Editörlük deneyimimde de henüz karşıma tamamen yapay zekâ yaratımı olan bir metin ya da nihai dokunuşu yapay zekâyı yaptırmış bir yazar çıkmadı. (Ama öyle bir şey olursa bunu nasıl deneyimleyeceğimi de çok merak ediyorum.) Bununla birlikte, bazı sesli düşünme ihtiyaçlarında, hele ki sesli düşünebileceğim herkes kendi yoğunluğuna ve yorgunluğuna kapılmışsa ki bu hız

çağında genelde durum tam da bu, yapay zekâyla zihin açacak bir diyaloga giriyorum. Ve şunu fark ediyorum: Üslubu düzgün, bilgiye ihtiyaç duyulan noktaları, sorduğum sorunun içerdiği alt soruları çok iyi saptıyor. Sürdürmek istediğim bir diyalog içinde buluyorum kendimi. Dinleyip anlamada gayet sabırlı, bilgi vermekte de son derece cömert ve istekli bir muhatapla karşılaşıyorum. Benim gibi hissetme de duyguların, kaygıların, ihtiyaçların kodu olabilecek sözcükleri ve söz gruplarını şaşırtıcı biçimde iyi analiz ediyor. Elbette siz ona bir veri girmedikçe, yapay zekâ özünde bir motivasyon ya da niyet taşıyor. Ama şunu unutmayalım: O, bizim komutlarımızdan yola çıkıyor. İstedimizi yapıyor, demiyorum, orası tartışmalı (insan ne istediğini ne kadar biliyor, o bile tartışmalı) ama yola çıkış noktası biziz. Kendimizi ifade edişimiz, diğer bir deyişle yazacağımız yönlendirme ya da prompt. O yönlendirmenin ayrıntılarına, talep edilen şeyin arkasındaki insani bilincin, bilginin ve deneyimin seviyesine, bu seviyenin ne kadar iyi aktarıldığına bağlı olarak yapay zekâ taklitten, yansıtmadan yola çıkarak bir kurgu inşa ediyor. Muhatapına uyumlanıyor. Dolayısıyla şu an geldiğimiz noktadan baktığımızda, onu kullanan kişilere bağlı olarak yapay zekânın tepkileri ve yaptıkları da bir çeşitlilik sergiliyor. Bu, yapay yaratım sürecinde sınırın neresi olduğunu henüz göremediğimiz anlamına geliyor.

Editör olarak metin geliştirmede yapay zekânın olumlu bir yönü olabilir mi?

Mehmet Erkurt: Kesinlikle olabilir. Özellikle de dilin kurgusal anlatım içerisinde gözden kaçabilecek gramerle ilgili, mantıksal, matematiksel sorunlarını gidermede hem destekleyici hem de eğitici olabilir. (Eğitim kısmı kullanıcının niyetine bağlı elbette. Yoksa salt işini halletmekle yetinen insan yıllarca derste öğrenemediğini yapay zekâdan da öğrenemez.) Ya da o duygusal akış esnasında gözden kaçabilen, ezbere yenik düşen anlam hatalarına ya da acemi bir tını katan ses tekrarlarına yapay zekâ kolaylıkla müdahale edebilir. Aslında bir editörün yapacağı biçimsel çalışmaya ciddi destek demek bu. Olabilir, yapabilir diyorum çünkü bu konuda performansı hâlâ gelişmekte. Dilin matematiğinde bile hâlâ hiç olmadık hatalar yapabiliyor. Bu hataları, “O kadar da olur,” denecek kadar az gören de var; benim gibi, “Ama olursa rezil eder,” diyen de. Yine aynı konu: O geliştirilen metnin künyesine adımızı yazacaksa, yapay zekâ süreçte rolünü oynasın ama son kontrol yine bizde olsun. Şu anda sıradan kullanıcının nedenini anlayamadığı pek çok zaaf barındırıyor yapay zekâ. Ama şunu da hep hatırlayalım:

Öğreniyor ve gelişiyor. Böyle deyince hâlâ tüyleri ürperen var mı? Ben sanırım o gruptanım. Kullanıyorum, yararlanıyorum, etiğe çok dikkat ediyorum ama içine büyüdüğüm hikâyeler nedeniyle ürküyorum da.

Gelen metinlerde yapa zekâ etkisi seziyor musunuz? Bir editör bunu sezebilir mi sizce?

Mehmet Erkurt: Harika bir soru. Editörün bir de bu konuda paranoyaklaşması eksikti, değil mi? Elbette editörün deneyimi burada çok belirleyici. Çünkü deneyimi oluşturan şeylerden biri, okunan örnek metin sayısı ve çalışılan türlü türlü insan. Bir de aşına olduğunuz bir yazarın metniyse karşınızdaki, olası bir sıra dışılığı anlamanız çok daha kolay. Ama ya yeni bir yazarla karşılaşıyorsanız? Onun metninin otantikliğine yüzde yüz güvenebilir misiniz? Açıkçası bu güven konusu, yapay zekâdan epey öncesinden beri başka bir meseleye takılmış durumda: Taklit sorunu. Burada kastettiğim şey intihal değil. Okuduklarından beslenmeden, doğallıkla esinlenmeden bir an önce yayımlanmak üzere yazılmış, “çok satanları” ya da “trendleri” taklit eden şipinişi metinler. Bu metinlerde karşınıza okurluğuyla, öykü

anlatıcılığıyla, samimiyetiyle çıkan bir yazar bulamıyorsunuz. Elinize geçen dosyaların en az yüzde doksanını oluşturan bu metinlerin zaten hepsi birbirine benziyor. Yapay olmasa da aynı zekâdan çıkmış gibiler. Dolaşısıyla bu soruları şu anda ben de soruyorum çünkü doğrudan yapay zekâ ürünü bir metinle karşılaşmadım. Karşılaştıysam da, o metni sunan da aynı ortak zekâdan beslendiği için muhtemelen arada bir fark göremedim. Belli bir yayın kültürüne sahip insanlarla çalışıyorsanız, içinden geçtiğiniz kurumlar kendini “çok satanlar”la sınırlamamışsa, mesleğinizi belli ilkeler ışığında deneyimleme şansınız olduysa zaten sadece metin değil, insan da seçiyorsunuz. Çalışabileceğiniz, çalışmak istediğiniz yazarı arıyorsunuz. Kariyerdan önce kurgulamayı, yazma çabasını ve anlatmayı seven kişiyi arıyorsunuz. Sanırım bu özgünlüğü arayıp seven bir okursanız, öyküsünü yapay zekâyı yazdırıp da sunan bir zekânın ürünü sizi tatmin etmez.

Siz, bir ressam olarak metnin görselleştirilmesinde, özellikle kitap kapaklarında yapay zekânın kullanılması konusunda ne düşünüyorsunuz?

Zeynep Özatalay: Ben sanatçının yaşam birikimiyle, kendi küçük kusurlarıyla bir esere kattıklarının en büyük değer olduğunu düşünenlerdenim. Bir de tabii fikir üretiminin kendi süreci çok kıymetli. Ama bu konuda, gittikçe yalnız kalacağımız bir gerçek. YZ çok sık, usta işi görseller üretiyor. Burada okurlar tercihlerini nereden yana kullanacaklar sorusu her an daha fazla önem kazanıyor.

Yapay zekâyı işiniz için kullanıyor musunuz? Metinleri hızlı incelemek ya da sahne veya eskiz oluşturmak için yardımı oluyor mu?

Zeynep Özatalay: Daha çok çeviri özelliklerini kullanıyorum. Yurtdışıyla da çalıştığım için çok sık günlük yazışmalar yapıyorum, elime sıklıkla İngilizce metinler geliyor. Son kontrollerini yapmak şartıyla en çok çeviriden faydalıyorum diyebilirim. Tasarım alanında neler oluyor diye ara ara açıp programları deniyorum, fakat bir tarafıyla da inanılmaz enerji harcayan yazılımlar olduğu için rastgele kullanmamaya çalışıyorum. Bir de doğru prompt'u girip istediğim şeyi yapana kadar ben bunu çizdim fikri var tabii! Tam olarak istediğiniz görsele ulaşmanız şu anda epey zaman alıyor. Gerçekten ihtiyacım varsa ya da öğrenme amacıyla kullanıyorum.

Editörlerin bir işi de yayınevine gelen dosyaların ön elemeyi geçirmesi. Bu konuda yapay zekânın bir faydası olabilir mi?

Mehmet Erkurt: Şu anki deneyimimle, hayır. Çünkü ön eleme, yayınından sorumlu olduğu türde belli bir okurluğa ulaşmış herkes tarafından yapılabilecek bir iş. Yayınevine gelen dosyalar o kadar bilinçsizce hazırlanarak gönderiliyor ki, birkaç cümle ile birkaç sayfa arasında bir okuma ön eleme kararı için yeterli oluyor. Hatta bazı durumlarda o bile gerekmiyor. Sadece çeviri eser yayımlayan yayınevlerine bile dosyalar gönderildiğini, sadece kurmaca eser yayımlayan yayınevlerine eğitim içerikli dosya gönderildiğini düşünürsek, yapay zekâyı dosyaları yükleyene kadar ciddi sayıda eseri elemiş oluyoruz. Zira bu dosyalar yayınevinin beklentisini, ihtiyacını bilen gözler tarafından değerlendiriliyor. Sonraki adımda da, anlatım seviyesini görmek karar vermek için yeterli oluyor. Çünkü anlatımda asgari nitelik sağlanmamışsa, editörün o dosya için yapabileceği hiçbir şey yok. Aynı zamanda hayalet yazarlık yapıp bütün dosyayı baştan yazmıyorsa elbette. Dildeki performans ve anlatımdaki nitelik de kendini hemen gösterir... Bu iki adımda da her şey yolundaysa, zaten artık o dosyayı okumak istersiniz.

Yapay zekâ kitap incelemenize yarar sağlıyor mu? Çevirisi olmayan ve az konuşulan dillerden eserleri incelemek için faydalı olabilir mi yoksa yetersiz mi kalır?

Mehmet Erkurt: Kesinlikle yarar sağlıyor. Hatta en çok da bu yolu açtı diyebilirim. Çünkü eser seçim alanınızı kısıtlayan en büyük faktör dil. Yıllardır uluslararası kataloglar, yayınevi hangi ülkeden olursa olsun İngilizce hazırlanıyor. Bu sayede gözünüzü hangi kitaba çevireceğinizi biliyorsunuz. Ama en etkili tanıtım cümlesinin ardından bile hiç ilginizi çekmeyecek bir kitabın çıkması mümkün. Metne biraz daha yakınlaştırmak için bazı yayınevleri vitrine çıkardıkları kitapların özet çevirilerini yaptırıyor. Bunlar kitabın özetinin çevirisi de olabiliyor, ilk iki üç bölümün çevirisi de. Ama taslak çeviriler oldukları için üslubu tam olarak kestiremiyor; kurguyu, olay örgüsünü ve genel anlatımı ise kısmen anlayabiliyorsunuz. Bu bile pek çok eser için yetersiz bir yol. O yüzden yayınevleri için uzman okurlar, lektörler çok değerli. Onların yayınevinin ihtiyacına göre çıkardığı özetler, notlar, öneriler kararlara yön veriyor. Ama bütçeniz, lektörlerinizin iş yoğunluğu, eş zamanlı inceleyebileceğiniz kitap sayısını belli bir seviyede tutuyordu. Şimdi, hatta arama motorları çeviri özelliği kazandığından beri, motivasyonunuza ve ilginize bağlı olarak metni parça parça çevirtip, boşta kalan, sırasını bekleyen bir kitabı istediğiniz kadar okuyabiliyorsunuz. Elbette çok kusurlu bir metin elde ediyorsunuz ama eser hakkında karar vermenize yetiyor. Ya da mesela özet çevirisi olmayan ama ilginizi çekmiş bir kitabı lektöre verip vermemekte kararsızsanız, yapay zekâ desteğiyle bir iki bölüm okuyup kitabı eleyebiliyor ya da çok daha içinize sinerek okutabiliyorsunuz.

Yayıncılıkta editöre yüklenen pek çok ek görev oluyor. İlan metni, sosyal medya postu, arka kapak yazısı, kapak brief'i gibi, iletişimle ilgili her tür metnin oluşturulmasında katkı sunabilir mi?

Mehmet Erkurt: Kesinlikle katkı sunuyor. Farklı öneriler de isteyebildiğiniz için, içinden birini seçmeseniz bile o önerilerden yepyeni bir içerik yaratmak size daha kolay gelebilir. Küçük bir beyin fırtınası toplantısı gibi düşünebiliriz bunu. Özellikle de yalnız çalışmak durumundaysanız ya da kimseye soru soracak bir zaman diliminde değilseniz. Bazen de yapay zekâdan bu konuda destek alıyorum. Mesela bir kitap bültenine slogan bulacaksınız ve zorlanıyorsunuz. Bültenedeki metni yüklemeniz zaten yapay zekânın size bazı öneriler sunmasını sağlayacak.

Ama bazen bunu yetersiz bulup bazı ek açıklamalar yapmak, yönlendirmeler yazmak ihtiyacı duyuyorsunuz ve bunu yaparken kitabı yeniden düşündüğünüz için, daha soruyu sormadan yanıtı bulmuş oluyorsunuz. Arka kapak yazarken de özellikle özet ya da konu kısmı için destek almak belki görece zordur. Ama o yazarla ya da eserle ilgili nelerin vurgulanabileceğine dair tanıtım cümleleri için aynı yazara dair kurulmuş pek çok cümleden yararlanabilirsiniz. Hatta o cümleleri yapay zekânın bulmasını da isteyebilirsiniz ama dikkat, kaynaktan çekilen bilgiler konusunda hâlâ ciddi hatalar söz konusu. O yüzden güvenilir bilgiyi edinip onları sentezleme kısmında yapay zekâdan destek almak sanki daha güvenli bir yol.

Çeviri metin editörlüğünde yapay zekânın işinize katkıları var mı? Ne gibi katkıları var?

Mehmet Erkurt: Çeviri sürecine benzer bir biçimde, bu kez de kuşkuyla düşülen ama o kuşkunun tam kaynağını bulamadığımız durumlarda epey aydınlatıcı olabiliyor. Ya da çevirideki sorunu görüyoruz, çevirmene yeni bir öneri sunmak istiyoruz ama o öneriyi bulamıyoruz. Orada da tıpkı slogan bulma örneğinde olduğu gibi, yapay zekâ farklı seçenekler sunabiliyor. Ama yine tekrarlayalım: Sözcük ve anlam kontrolü bizde olsun. En azından oradaki kuşkuyu, tıpkı çevirmenin metninde taşıdığımız gibi yapay zekânın önerilerinde de taşıyalım. Burada özellikle çeviri metni bütün olarak yapay zekâyı denetletmemeyi hararetle öneririm. Çünkü o da bir editör gibi davranacak, kendi önerilerini sunacak ve bizi çevirmenden, çevirmenin kararlarından bir adım daha uzaklaştıracak. Bu da editörün işine bir katman daha ekliyor. Kaynak metinle çeviri metne bir de yapay zekâ düzeltili metin ekleniyor. Ayrıca çevirmenin eser sahibi olduğunu unutmayalım. Sorumluluklarımızdan biri de onun eserinden, seçimlerinden yola çıkarak metni iyileştirmek ya da geliştirmek. Tıpkı yazarla çalıştığımız gibi, başlangıç noktamız o. Cümle ya da paragraf bazında tavsiyeler almak çok daha amaca uygun geliyor bana. Elbette her adımda bu desteğe ihtiyaç duyuyorsak, her cümlede duraksıyorsak, çevirinin niteliğiyle ilgili ciddi bir sorun vardır demektir ki, bu da editörün neredeyse tüm metni baştan yazmak zorunda hissettiği durumlardan biri. Burası yapay zekâyı aşan, daha temelli çalışmaların ve kararların konuşulacağı bir nokta.

Zeynep Hanım sizce, yapay zekânın sektördeki ressamlar açısından bir işsizlik tehdidi olduğunu söyleyebilir miyiz?

Zeynep Özatalay: Ne yazık ki kesinlikle bu bir gerçek. 2023 yılından itibaren YZ kullanımı sebebiyle şirketler tarafından işten çıkarılan ya da çalışmaları azaltılan sanatçıların sayısı gittikçe artıyor. Bu durum, serbest çalışan sanatçıların hayatına iş alamamak şeklinde yansıyor.

Peki, ressamlar yapay zekâyı nasıl rekabet etmeli ya da etmeli mi?

Zeynep Özatalay: Ressamların –ya da bu durumda genel olarak tüm sanatçıların– YZ'yle rekabet etmesi çok zor. Saniyeler içinde bir sanatçının üretebileceğinden çok daha fazla alternatifi üretebilen bir platformla nasıl rekabet edebilirsiniz? Bu noktada ancak sanat alıcılarının, okurların, yayınevlerinin, galerilerin insan eliyle ve aklıyla üretilmiş eserleri koruması ve tercih etmesi durumunda insan yapımı sanat hayatta kalabilir ve sanatçıların hayatlarını sürdürebilirler. YZ'ye talep ve ilgi her zaman olacak, ama sanattan insan deneyiminin tamamen silindiği bir üretim alanı düşünemiyorum.

Peki ileride yapay zekâ bazı editörlük işlerinin yerini alabilir mi Mehmet Bey?

Mehmet Erkurt: Gidişat şu an için o yönde, en azından teorik anlamda öyle. Ne zaman ve ne kadarı başarılı bilmiyoruz ama demin de dediğimiz gibi, yapay zekâ hem geliştiricileri tarafından hem de yazılımının doğası gereği gelişen, öğrenen bir yapı. Onun yaptığı işi bir editörün kontrol dahi etmesinin gerekmediği bir gün gelecek mi? Editörün düzeltmene, düzeltmenin son okuyucuya, bütün bu kadronun da kitabın esas okurlarına ve onların yığınla farklı açıdan bakan gözüne ihtiyaç duyduğu şu düzende, yapay zekâ bir gün gerçekten ideal, nihai editör olabilecek mi? Konu edebiyatsa, buna kolay bir cevap bulamıyorum. Bu işin beşerî yönü çok baskın. Çeşitliliğiyle, sürprizleriyle, zaaflarıyla. Hatta o zaafılar kimi zaman çeşitliliğin ve lezzetin teminatı. Yapay zekâ imza niteliğindeki zaafı, renk veren kusuru anlayıp onu gidermek yerine, korumak seviyesine erişecek mi? Bu kadar “duruma özgü” değişebilecek, kıvrak bir yorum kapasitesi sergileyebilecek mi? Peki biz o yapay zekâyı yaratan ve ona yön verenler, yazıdaki üslubu ve kişisel farklılıkları bir gün tüm nedenleriyle, değişkenleriyle, bileşenleriyle anlayıp görerek bir yazılıma dökebilecek miyiz? Buradaki beşerî olasılıkların sınırı ne? Ya da bir sınırı var mı? O yüzden teorik anlamda yön orası olsa da varılacak bir nihai durak varsa bile şu anda benim için sisler içinde. ■

Metin çevirisinde yapay zekâ

Yazan: Sabri Gürses

Tam bir yazılı çeviri, bir yazı deneyimi, edebî deneyim elde etmek için yazı aracının internetten, hipermetin ortamından ayrı olması ve el emeğinin kullanılması gerekiyor.

Yapay zekâ konusunda sorduğunuz sorular çok zamanlı geldi, çünkü üniversitede, öğrencilerle bu konuları tekrar tekrar tartışıyoruz. Yanıtlar da yıldan yıla değil aydan aya değişiyor. Beklenen şeyler beklenmedik bir hızla gerçekleşiyor.

Bilimkurgu alanında robotları, süper akılları, bilinçli bilgisayarları, yapay zekâyı Bradburyler, Asimovlar, Stephensonlardan beri bekliyorduk, ben de *Boşvermişler: Bir Bilimkurgu Üçlemesi* (1992-5) adlı roman üçlememin üçüncü kitabı *Bu Kitap'ta* robotların, siborgların gelip insanın gereksizleştiğini ilan etmesini anlatıyordum, gözlük biçiminde hologram çeviri makinelerini hayal etmiştim; ama bunları gözümüzle göreceğimizi düşünmemiştim. *Çeviribilim* adlı dergide 2005'lerde *Star Wars* robotlarının çeviri yeteneğini, çeviri belleklerini, bunların çeviri büroları dışında yayıncılık alanında da kullanılabileceğini konuşuyorduk; hatta bu konuda bir deney yapıldı, üç kişinin ortak Türkçe *Sherlock Holmes* çevirisi bir çeviri belleğiyle standartlaştırıldı. Bu arada çeviri intihallerini çalıştık ve bu çalışmamızı makine çevirilerine yönelttik ve daha GPT ve Transformerlar, sonra da YZ dediğimiz Akıllı Sohbet Yazılımları ortaya çıkmadan önce makine çevirilerinin edebiyata etkisini inceledik. Sonra da insanın çeviri emeğinin anonim olarak kullanılmasına karşı gerçek insanın üslubunu koruyan makine çevirisi mümkün mü diye araştırdık. Ama aklımıza gelmeyen tek şey bir salgınla evlere kapanmamız ve ardından bu sohbet yazılımlarının ücretsiz olarak yeryüzüne dağıtılması, teknolojik dönüşümün hızlanmasıydı. Arama motorlarından sohbet yazılımlarına geçmemizi böyle anlamalıyız, Web 2.0'dan hızla YZ'ye geçtik.

O yüzden bugün YZ kullanıyor muyuz, kim ne kadar kullanıyor sorusunu aştığımızı düşünüyorum; ben '72 doğumluyum, ev bilgisayarı ve internete doğmadım, görece doğal, siborglaşmamış kalabildim; ama ona doğan nesilden, '85 sonrasında itibaren siborglaşmış, zekâsı makinelerle ve yapay zekâyla birlikte gelişmiş yeni insanların ortaya çıktığını kabul etmemiz gerekiyor. Nasıl çevirmen olunur'un yazarı Douglas Robinson, "siberçevirmenler" diyordu bunlara ki daha da öteye geçti süreç. Bizim ya da onların yapay zekâyı değil, doğal zekâyı ne kadar kullandığımızı soracağımız bir yerdeyiz. Telefonunuzdan ne kadar uzak kalabiliyorsunuz, evdeki kitaplığa gidip sözlüğü almak yerine netteki sözlüğü mü açıyorsunuz, odaklanma süreniz ne kadar, yazı yazma tarzınız değişti mi? 1990'larda üniversiteye gittiğimde gençlerin ve halkın kitap okumaması konuşulurdu, şimdi herkes okuyor, seyrediyor, dinliyor, yazıyor sabahın erken saatlerinden itibaren telefonlarında ki yazıları, görüntüleri. Halkımızın ekran okuryazarlığının az olduğuna dair bir yakınma duyuyor muyuz?

Yani yapay zekâ kullanımıyla ilgili soruyu tersine çevirmek lazım bence, "Kullanmıyor musunuz, nasıl yapıyorsunuz bunu?" diye sormak lazım insanlara. Ben yapabiliyorum, çünkü kullanılmayan bir dönemde kavuştum edincime, mesleki yeteneğimi ondan önce kurdum. Ama şimdi, açık ücretsiz makineler ortamına doğan birini, onları kullanmadan işini yapmaya ikna etmek çok güç.

O zaman nasıl kullanmalı, nasıl bir ortaklık kurmalı makinelerle? Şimdi, yapılması gerekense şu kanımca: Çeviri öğrencilerine (ben profesyonel çevirmenliğin öncelikle ilgili dil bölümü ve çeviribilim,

mütercim-tercümanlık mezunları tarafından yapılması gerektiğini savunanlardanım) elle, kalem kâğıtla çeviri yapma yeteneği kazandırılmalı, bunun için ders çalışmaları olmalı. Sözlüğü elektronik kaynaklardan kullansalar bile, çevirecekleri metnin bağlamını internetle ya da sohbet makineleriyle (ChatGPT, Gemini vb.) araştırsalar bile kalem kâğıtla (ya da daktiloyla) çeviri çalışması yapma becerisi edinmeleri lazım. Tam bir yazılı çeviri, bir yazı deneyimi, edebî deneyim elde etmek için yazı aracının internetten, hipermetin ortamından ayrı olması ve el emeğinin kullanılması gerekiyor.

Bu deneyim yoksunluğunu, öğrencilerden bir ödev istediğiniz ve gönderilen çalışmaların makineden çıkarıldığını fark ettiğiniz zaman görebiliyorsunuz. Her ödev değiştirilmiş olabilir, makinenin verdiği yanıtı her biri farklı biçimlerde, biraz düzelterek, neredeyse tanınmaz hâle getirerek teslim etmiş olabilir; ama bu tip metinlerin hepsinde makinenin ortak yanıt tarzı, hatası, bilgiç sesi kolayca duyuluyor. Buna karşılık makineden bilgi almış ve onun da katkısıyla kendi ödevini yazmış olan öğrencinin sesi farklı oluyor.

Bu ortamın getirdiği etik, ahlaki sorunları genellikle müşteri, alıcı açısından değerlendirmeye alışkınız, fakat bence daha ciddi bir sorun var; kişinin deneyimden yoksun kalması, harcamadığı emekle kendini ortaya çıkarması, bir iş, meslek edinmesi büyük kişilik sorunlarına, varoluşsal kaygıya kadar uzanacaktır. Babasına yaptırdığı ödevi getiren ilkokul

öğrencisi, makineye yaptırdığı ödevi getiren üniversite öğrencisi, makinenin çevirisini teslim eden çevirmen hep aynı kişisel sorunlara sahip. Özümsemediği, deneyimine sahip olmadığı bir şeyi sahiplenmek ve onun için hikâyeler, deneyimler uydurmak zorunda kalmak kişiliği yıpratır, toplumsal hayatın dengesini bozan bir durumdur. Fakat çok eskiden beri böyle hikâyeler var; gazeteciler kitaplardan derledikleri bilgileri kaynağını belirtmeden köşe yazısı haline getiriyor, geçmişte ünlü kişilerin isimleriyle bildiğimiz çevirilerin aslında üç dört öğrencileri tarafından hazırlandığını öğreniyoruz, özgün bir çalışma sandığımız işin aslında bir yabancı kaynağın uyarlaması olduğunu öğreniyoruz... Yani tam anlamıyla kendi emeği olmayan, derlediği işleri sahiplenilen birçok kimse var oldu her zaman. Hatta padişahlar, komutanlar böyle; bir yeri fethetti deniyor, ama aslında arkasında zorunlu bir ordu var. Makine işi neden böyle kullanılsın? Bir yayınevinin yapay zekâya çevirttiği o Kundera çevirisini sosyalist çevirmen böyle savunabilirdi aslında; işin anonimleştiğini, eserin kolektif bir ürüne dönüştüğünü, ütöpik durumun böyle olduğunu öne sürebilirdi. Bunu kısmen yaptı, doğrudan çevirmediğini, makineye İngilizce çeviri yaptırdığını, kendisinin de o İngilizce metinden çevirdiğini söyledi; deneyimini savundu. Orada tek sorun şu: Deneyimi nasıl ölçeceğiz ya da nasıl ölçüyoruz? Kundera çevirisinden daha beter bir iş oldu; bir yayınevi takma isim üretti, insan editörlere düzeltme yaptırıp uydurma çevirmen ismiyle bastı kitapları. Bunu da teknoloji bu durumda diye savundu; kimse ona o zaman yayıncılığı da makine yapsın diyemedi.

Marx'ın en kalıcı başarılarından biri Hegel'in yabancılaşma kavramını sürdürmesiydi; emekçinin emek aracına sahip olmamasının, emek sürecinden kopmasının onu emeğine, kendine yabancılaştırdığını ortaya koydu. YZ ya da makine çevirisinde de aynı durum var; onu kullanabiliriz, ondan yararlanabiliriz, ama bunun sonucu emeğimize yabancılaşmamız olacaktır. Kapitalizminin gayriinsani bir yanı bu: Bizi yerimize geçecek olan makineyle yan yana koyarak onun eğitmeni hâline getiriyor, deneyimimizi ona vererek deneyimden ve işten yoksun kalıyoruz. Ama burada makine sadece bir metal, plastik ve yazılım bileşimi değil, başka insanlar da, ötekiler de makine özelliği taşıyor kapitalizmde; sizin yerinize geçmek için bekleyen, iş sahibi olması sizin iş kaybetmenize bağlı olan, sizinle rekabet eden diğer insanlarla yerinize geçmek isteyen robotlar, makineler, yapay zekâlar arasında özde fark yok. Çevirmene az ödeyip çok kazanmak isteyen yayıncıyla, çevirmenle yakınlaşıp işini kapmaya çalışan rakip çevirmenle yapay zekâlar arasında bir fark yok. Daha iyi, üretken ve verimli olduklarını öne sürebilirler, ama daha insani olduklarını öne süremezler. İyinin estetiği de farklı kapitalizmde; küçük bir yayıncıda yayımlattığınız iyi çeviri fark edilebilir; reklam gücü olan, görünürlüğü yüksek bir yayıncıda aynı metnin kötü çevirisi iyi diye ilan edilebilir. Yapay zekâların iyiliğini kıyaslıyor insanlar; ücretli YZ'nin daha iyi yanıtlar, çeviriler verdiğini savunuyorlar; sebildeki suyun şişelenmiş su kadar temiz olmayacağına inanıyoruz. Bazı düşünürler bu soruna mülkiyetin ve geçim kaygısının ortadan kalkacağı bir toplum hayaliyle çözüm bulmuştu; o zaman insan zorunlu işten kurtulup kendini sanat çalışmalarına verecekti. Biz de aynı sorunun yeni biçimiyle karşı karşıyayız; bütün yapay zekâ olanakları kamusallaşırsa, şirketlerin olmayan, ücretsiz ve temel bir insan hakkı haline gelse, daha sağlam bir zeminde konuşabiliriz belki; o zaman insanın makineyle yaptığı ya da makineye yaptırdığı bir çevirinin, bir ödevin, bir işin niteliğini gerçekten konuşabiliriz. Şimdi tek konuşabildiğimiz: Google, Yandex, DeepL, OpenAI, Grok, DeepSeek gibi şirketlerin makinelerine erişim olanaklarımız. Marshall gıda yardımıyla, beraberinde gelen kimyasal tarımla bu yapay zekâların farkı ne olabilir? Bugün çamaşırları yıkadım diyoruz, aslında yaptığımız şey bir makineye çamaşırları doldurmak ve makineye küresel tekel olan Unilever şirketinin çamaşır deterjanı markalarından birini koymak – kirli bir gömlek yakasını sabunla çilememiş el çamaşır yıkamanın ne demek olduğunu bilebilir mi?

Sorular, sorular... Ama değişim kaçınılmaz. Yetmişlerde edebiyatçılar buluşuyordu, şimdi Facebook, WhatsApp gibi mecralarda. Yeni teknolojiler sadece çeviriyi değil, bütün ya-

yıncılığı değiştirdi; çizgi roman, manga paylaşım sitelerinde, film sitelerinde uzun zamandır gönüllü çevirmenler vardı, şimdi YZ çevirisinden bahsediyorlar, Türkçede yayımlanmayan çizgi romanların okurla buluşmasından bahsediyorlar; Twitter'da benim mesajımı kimseye YZ'yle çevirtme diyemiyorsunuz, dağıtım kontrolünüzde değil... Yani bu YZ dünyası Web2.0'da herkese özel etkileşimli internetin ortaya çıkmasından sonraki en sarsıcı gelişme; telif ajansları, yayıncılar, çizerler, yazarlar, çevirmenler, herkesin işinin ikameleri çıkıyor: Çeviri için gerçek, matbu kitap göndermiyorlar artık, PDF gönderiyorlar; binbir emekle yaptığınız çeviri editörden sadece Word'ün otomatik düzeltmeleriyle düzeltilmiş, sanki editörlük yapılmış gibi ya da internetten rastgele bulunduğu bir bilgiyi dipnot olarak eklediği, yanına “yay. h. n.” yazdığı şekilde geliyor, sizinle görüşmeye vakti yok, e-postalar gönderiyor; sözleşmeniz elektronik olarak geliyor, kapağın YZ elinden çıktığını görüyorsunuz şaşkınlıkla, gencecik birine ağır bir metni belli ki ucuza çevirttiklerini fark ediyorsunuz, kitapçıların intihal ürünü metinlerle dolu olduğunu, yayıncılar birliği yönetimine başkasının çevirisini takma isimle kopyaladığı bilinen birinin girdiğini görüyorsunuz, bu arada sosyal medyada kendini övenleri seyreliyor, iyi nükteler bulmak istiyorsunuz... Serbest kitap çevirmeni olarak size hiç sigorta yapmamışlar, iş güvencesi vermemişler, arkadaşınız olan, sizin gibi kültürlü editörü pat diye işten çıkartmışlar... Bu kadar yapay şeyin arasında organik çevirilerinizin, organik yayıncılığın var kalması mucize. Artık ancak sanat olarak var olabilir çeviri, önümüze açılan perspektif bu; makineler sadece çevirmenden beklendiği öne sürülen o kaynağı aktarma görevini devralmadı, bütün yayıncılık sistemini devraldı, iki tarafın birbirine ihtiyacını koruyan şey insani kültürdü. Ama artık toplumun yerli yayıncıya, aracıya ihtiyaç duymadığı, kültürünü ve yayını küresel teknoloji şirketinden, Google, Microsoft, Yandex, X vs.'den aldığı bir zamana geldik, bu durumda ancak sanat olabilir çeviri, olması gerektiği gibi. Bitirirken önemli bir konuya değineyim: Genellikle yetişkin çeviri işlerinin YZ'yle yapılmasından bahsediyoruz ama çocuk ve ergen çeviri edebiyatının makineler tarafından üretilmesi çok daha ürkütücü bir durum. Bahçe olmadığı için, dadı olmadığı için telefonlarla çocuklarını oyalayan ebeveynlere alıştık. O çocukların seyrettiği çizgi filmlerin de makineler tarafından üretilmesi, makine çevirisi diliyle yetişmeleri ne sonuç doğurur bilmiyoruz; video oyunları bile bu riskleri getiriyor, YZ üretimi görüntü ve dille yapılmış oyunların etkisini ancak bir sonraki kuşakta göreceğiz. Aslında biraz biliyoruz da; örneğin Yıldırım Türker'in *Tostoraman* çevirisini bir makine asla üretemez. Hep beraber, yaptıklarımızın kelebek etkisini düşünerek dikkatli hareket etmemiz gerekiyor. ■

Çeviri hakların temsilinde ve dünya yayıncılığında yapay zekâ

Yazan: Burcu Ünsal

Yapay zekâ, telif ajansları ve yayınevleri için iyi bir yardımcı olabiliyor ancak hangi işler için kullanacağımızın sınırlarını iyi çizmek gerek. Hollandalı Singel Yayıncılık Telif Hakları Müdürü Luciënne van der Leije, Yeni Zelandalı yayınevi Oratia Books'un kurucusu Peter Dowling, Andrew Nurnberg Associates'ın Tayvan ofisinden Jenny Hu, deneyimlerini *İyi Kitap* için paylaştı.

Çağımız tatlı belası: Hız. Milenyum çağında hayatımız her geçen yıl biraz daha hızlanıyor, akrep ve yelkovan sanki daha hızlı dönüyor. Bizse sürekli zamanla yarış hâlindeyiz. Boşa geçen zamana kimsenin tahammülü yok. Kütüphaneye gidip uzun uzun araştırma yapmak, gökyüzüne bakıp bulutları seyretmek ve varacak yeri düşünmeden sokaklarda dolaşmak artık nostalji severlere atfedilmiş başka bir zamanın eylemleri.

Hayat böyle akıp giderken, kariyerimiz de bu hızlanan ritme ayak uydurmaya çalışıyor. Biz böyle düşe kalka zamana yetişmeye çalışırken yapay zekâ hayatımıza giriverdi. Zamana karşı yarışta yaralarımıza merhem olacağını iddia etti. Artık uzun araştırmalara, metin çevirilerine, hatta metinlerin düzeltilmesine bile gerek yok; her şeyi ben hallederim dedi. Ama bu büyük vaatleri ne kadar tutabiliyor, bu sözleri tutmak için hangi kaynakları tüketip kimlerin emeklerini hiçe sayıyor?

İsmim Burcu Ünsal, Silva Literary Agency'de ağırlıklı olarak Türkçe çocuk kitaplarını dünyanın farklı yerlerindeki yayınevlerine tanıtarak çeviri haklarının satılması için çalışıyorum. Söze hızdan bahsederek başladım, çünkü yaptığım işte sürekli zamanla yarışıyoruz. Fuar takvimlerini kovalamak, yeni kitapları takip edip tanıtımlarını hazırlamak ve yayıncıların bir yıllık yayın planı dolmadan beğenecekleri kitaplar bulup önermek yapılacaklar listesinin sadece bir kısmı. Hâl böyle olunca yapay zekâ telif ajansları için de iyi bir yardımcı olabiliyor, ancak hangi işler için kullanacağımızın sınırlarını iyi çizmek gerek.

Telif hakları satışında yapay zekâdan sıkça faydalanılan konulardan biri çeviri. Çünkü yayıncıların bize en sık sorduğu sorulardan biri şu: “Kitabın İngilizce çevirisi var mı?” Bu çeviri basılı olarak kullanılmayan, yayıncıların eseri incelemesi ve temayla kurguyu anlayabilmesi için hazırlanan taslak bir çeviri. Ajanslar son zamanlarda bu kabataslak çevirilerin hazırlanmasında yapay zekâdan yardım alıyor ya da çevirmenlerin tanıtım çevirilerini hazırlarken yapay zekâ kullanımı konusunda daha esnek davranabiliyor. Ancak bunu yaptığımızda, karşı tarafın güvenini sarsmamak için şeffaf davranmak çok önemli. Bu yüzden inceleme kopyalarının ilk sayfalarında “Yapay zekâ destekli hazırlanmış çeviridir” notlarını sıkça görmeye başladık. Bu konuda bir diğer

önemli nokta da bu kabataslak çevirilerin basılı işlerde kullanılmaması. Aksi takdirde çevirmenlerin emekleri hiçe sayılıyor ve ortaya niteliksiz, yazarın üslubunu yansıtmayan metinler çıkıyor.

Şeffaflık en önemli noktalardan biri evet, ancak biz şeffaf davranırken karşı tarafın kartlarını ne kadar açık oynadığını nasıl bilebiliriz? Telif hakları satışı bakımından en büyük risklerden biri, karşı tarafın yapay zekâyı nasıl kullandığından emin olamamak. Hep peşinde koştuğumuz hıza ulaşmak için, acaba eserin telif haklarını alan yayıncı da çeviri yaparken yapay zekâyı başvurdu mu? Bunu kontrol etmenin bir yolu, sözleşmelere yapay zekâyı maddeler eklemek ve hukuki olarak eserin haklarını korumak.

Çeviri hak satışında yirmi yılı aşkın tecrübesiyle tanınan, Hollandalı Singel Yayıncılık Grubu'nun Telif Hakları Müdürü Luciënne van der Leije, Hollanda'da çeviri konusunda nasıl tedbirler alındığını ve işi gereği yapay zekâyı nasıl kullandığını şöyle açıklıyor:

"Hollanda'da GAU (Hollanda Ticari Yayıncılar Birliği) yapay zekâ kullanımını düzenlemeye yönelik mevzuat üzerinde çalışmalar yürütüyor. Yapay zekânın birçok alanında olduğu gibi, burada da hâlâ önemli belirsizlikler var. Hukuki çalışmaların yanı sıra GAU, yapay zekâyı ilgili hem toplantılar düzenliyor hem de yapay zekânın profesyonel anlamda nasıl kullanılması (ve nasıl kullanılmaması) gerektiğine dair çevrimiçi eğitimler veriyor. Bu çok önemli, çünkü konu hakkında yeterince bilgi

sahibi olursak, yapay zekâ dünyası her geçen gün daha karmaşık hâle gelse bile, zorluklarla baş etmek o kadar zor olmayacaktır.

"Yapay zekâyı ilgili muğlak konulardan biri de çeviri. Bu konu, bir telif hakları yöneticisi olarak benim işim açısından hem ilgi çekici hem de biraz endişe verici. Bir yayınevi olarak, kitapların tamamının yapay zekâ kullanılarak çevrilmesine karşıyız. Öte yandan, çevirmenlerin

Luciënne van der Leije

çalışmalarında yapay zekâ araçlarını destek amacıyla kullanabileceklerini kabul ediyoruz.

“Bir telif hakları yöneticisi olarak kendi çalışmalarında yapay zekâyı çoğunlukla kısa metinleri iyileştirmek veya inceleme yazılarından alıntılar çevirmek için kullanıyorum. Ancak yabancı pazarlara yönelik daha uzun tanıtım metinlerinin tamamı hâlâ profesyonel çevirmenler tarafından çevriliyor.”

Sözleşmelere yapay zekâyla ilgili eklenen maddeler sadece çevirile sınırlı kalmıyor. Editörlerin hakkını korumak için düzelttiler de sözleşmelere dâhil edilmeye başlandı. Dünyanın en önde gelen telif hakları ajanslarından Andrew Nurnberg Associates’ın Tayvan ofisinde çocuk kitaplarını temsil eden Jenny Hu, Tayvan’da da yayıncıların sözleşmelere hem çeviri hem de düzeltiyle ilgili maddeler eklediğinden bahsediyor:

“Yapay zekânın yayıncılık sektöründe giderek daha fazla gündeme geldiği ve uygulamalarda yer bulduğu bir dönemdeyiz. Tayvan’da, uluslararası yazarlarımızın çoğu telif haklarına büyük önem verir ve bunları titizlikle korur; bu nedenle Tayvanlı yayıncıların ve çevirmenlerin eserler üzerinde insan bilgisi ve uzmanlıklarıyla çalışmasını talep ederler. Buna bağlı olarak, bazı sözleşmelere çeviri ve editörlükte yapay zekâ kullanımını yasaklayan maddeler eklenmiş, böylece özgün esere duyulan saygı yansıtılmıştır.

“Çocuk kitaplarında, yayıncıların üretim süreçlerinde yapay zekâ kullanımıyla ilgili henüz çok talep duymadık. Pazarın küçük ve zorlu olması nedeniyle, editörler bir kitabı uzun vadede kalıcı bir eser hâline getirmek için metin kalitesinden taviz veremeyeceklerini biliyorlar. Örneğin yayıncılar çevirilerde, verimlilik için yapay zekâ kullanmak yerine sıklıkla saygın çocuk kitabı çevirmenleriyle çalışır; pazarlama uzmanlarına kitaplar için tanıtım yazıları ve okuma rehberleri sipariş ederler. Çünkü ancak bu şekilde ebeveynlerin güvenini kazanıp satışları arttırabilirler. Grafik tasarım konusunda ise çoğu editör dijital ve basılı dosyaları sayfa sayfa kontrol eder. Bu çalışmalar, yapay zekânın talimatlarını takip etmekten ziyade onların sanatsal bakış açıları ve uzmanlıklarıyla yürütülür.”

Ajanslar nasıl yayınevlerinin hazırladığı çeviriyle ilgili kaygı duyuyorsa, aynı endişeyi yayınevleri de yazarlar için taşıyor. Yayınevlerine sunulan başvuru metinleri, yapay zekânın dört bir yandan toplayıp dev bir kazanda kaydettiği verilerden bir kepçe mi sunuyor yoksa özgün bir metin mi? Kurgu için bunu anlamak biraz daha

kolayken başvuru türünde bu ayrımı yapmak neredeyse imkânsız... Yeni Zelandalı yayınevi Oratia Books’un kurucusu Peter Dowling sözleşmelerine yapay zekâyı nasıl dahil ettiğini ve yazarlarla ebeveynlerin bu teknolojiyi nasıl kullandığını şöyle ifade ediyor:

“Bugüne kadar kitap üretiminde yapay zekâ kullanımının hiçbir kayda değer artısını görmedim.

Yapay zekâ yaratıcı değildir. İnsan yaratıcılığından çalarak orijinal olmayan ve telifle korunmayan bir ürün ortaya çıkarır. Belgeleri özetlemesi veya toplantı kayıtları tutması gibi verimliliği artıracak yanlarını takdir ediyorum, ancak yapay zekâ kitap üretiminin, insan zekâsının rafine mutfağına kıyasla ‘fast food’ gibi olduğunu düşünüyorum.

Bu nedenlerden dolayı, sözleşmelerimizde eser sahiplerinin metin veya resimlerini hazırlarken hiçbir şekilde yapay zekâdan yararlanmamaları şart koşuluyor ve bu durumun değişeceğini sanmıyorum.

Şüphesiz, bu yeni teknoloji kitap satışlarını etkiliyor. Okuyucular, geçmişte kurgu dışı kitaplardan edinebilecekleri bilgileri artık kaçınılmaz olarak yapay zekâyı özetletiyor. Ebeveynler, çocuklarına okumak için özgün resimli kitaplar yerine kendi uyku öncesi hikâyelerini yazdırıyor. Acemi yazarlar ise yapay zekâyı kullanarak düşük kaliteli metinler ve görseller üretiyor; bu da piyasayı ‘fast-food kitaplar’la dolduruyor.

Peter Dowling

Teknoloji dünyasındaki insanlar, yapay zekâ hakkındaki bitmek bilmeyen abartıyı haklı çıkaran bir şeyler görüyor olmalı. Ancak kitaplar ve okuma söz konusu olduğunda, bu teknolojinin deneyimimizi nasıl geliştirebileceği konusunda henüz kendini kanıtladığı söylenemez.”

Yapay zekâyla emekleri hiçe sayılan paydaşlardan biri de illüstratörler. Günümüzde yapay zekâyla üretilen resimleri ayırt etmek metne kıyasla daha kolay. Ancak bu ne kadar böyle sürecektir, bilmek mümkün değil. Oratia Books’tan Peter Dowling, yapay zekâyla üretilen kapaklarla ilgili Yeni Zelanda’daki ilginç bir tartışmayı anlatıyor:

“2025 yılında Yeni Zelanda’da, ulusal kitap ödülleri başvuran iki romanın kapağının yapay zekâyla hazırlandığı ortaya çıkınca yarışmadan elendiler ve bu büyük tartışma yarattı. Sonuçta kitapların değerlendirmeye alınmalarına izin verildi. Bu bence üzücü bir karardı, çünkü hem görseller hazırlanırken telif hakları ihlal edilmişti hem de kapaklar gerçekten çok çirkindi!”

Kapak illüstrasyonlarıyla ilgili denetim sorunu telif hakları satışında da karşılaştığımız bir konu. Çeviri haklarını alan yayıncılar, satış kaygıları, kültürel tabular nedeniyle ya da estetik kaygılarla kapak ve iç resimlerde değişiklik talebinde bulunabilir; bu talep yayınevi, illüstratör ve yazar

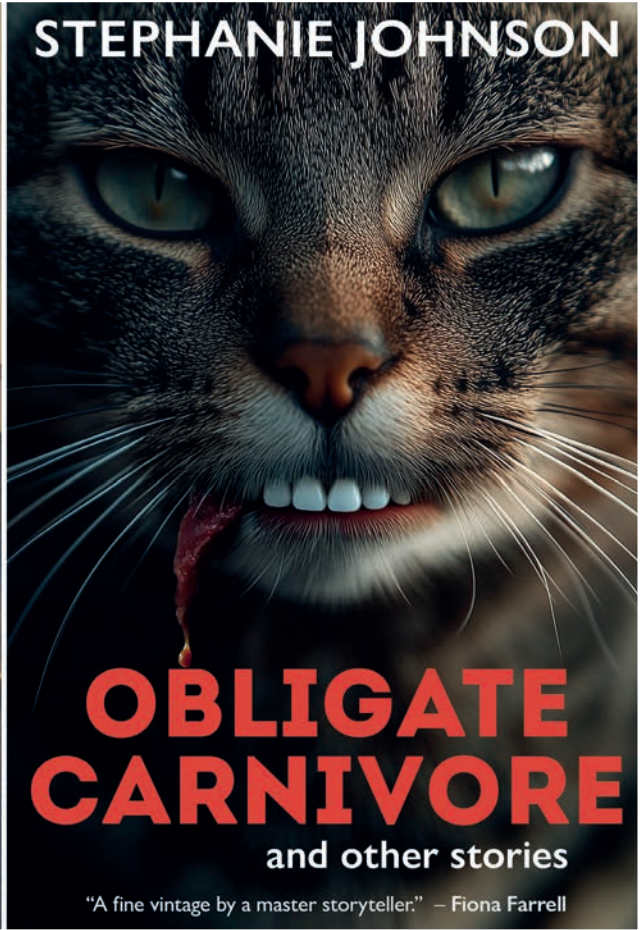
tarafından değerlendirilip kabul edilmesi hâlinde uygulanabilir. Ancak yayıncılar artık onay arayışına girmeden, izin almadan yapay zekâyla değişiklikler yapabiliyor. Singel Yayıncılık Grubundan Luciënne van der Leije, yaşadığı benzer bir durumu şöyle anlatıyor:

“Bir keresinde telif satışı yaptığımız bir yayınevinin mevcut kapak tasarımını kullanıp yapay zekâyla küçük değişiklikler yaptığını gördük. Yapılan değişiklikler çok belirgin olduğu için durumu fark edebildik. Kendilerine böyle bir değişiklik yapamayacaklarını bildirdik ve böylece kapağı eski hâline çevirdiler. Bununla birlikte, bu tür uygulamaların pratikte ne sıklıkla gerçekleştiğini bilmek zor, çünkü bu değişiklikler her zaman bu kadar belirgin olmayabiliyor. Lisans sözleşmelerimizde bu tür uygulamalar açıkça yasaklanmış olmasına rağmen, denetlemek ve takip etmek bizim için zor.”

Yapay zekâyla yapabileceklerimiz dipsiz bir kuyu. Bunun sınırını iyi çizmek gerek. Bu sebeple yapay zekâyı düşman addedip tamamen cephe almak yerine, kullanmayacaksak dahi önce anlayıp tanımakta fayda var. Bu sebeple kitap fuarlarında yayıncılık profesyonellerine yönelik atölyeler düzenlenmeye başlandı. Andrew Nurnberg Associates’ın Tayvan ofisinde telif haklarını temsil eden Jenny Hu, Taipei Kitap Fuarı’ndan bir örnek veriyor:

“Yapay zekâ hızla büyüyen bir trend hâline geldiğinden, Taipei Kitap Fuarı Vakfı bu alandaki çalışmalarını arttırdı. Gelecek ay düzenlenecek Taipei Kitap Fuarı’nda, FIBF ile iş birliği içinde yayıncılık profesyonellerine yönelik; yayıncılık, telif hakları, kitap seçimi ve benzeri alanlarda yapay zekânın kullanımına dair kurslar başlatılacak. Amaç, bu yeni araçla sektörü nasıl besleyebileceğimize dair bir tartışma ortamı yaratmak. Bunun yayıncılık sektörü için ne kadar işe yarayacağı ve gerçekten pazarı canlandıracak daha iyi

2025 yılında Yeni Zelanda'da, ulusal kitap ödülleriine başvuran iki romanın kapağının yapay zekâyla hazırlandığı ortaya çıkınca büyük bir tartışma başlamıştı.

kitaplar getirip getirmeyeceği konusunda bir karara varmak için hâlâ zamana ihtiyaç duyulsa da sektörün bir bölümünün yenilikleri denemeye açık olduğunu söyleyebiliriz.”

Yapay zekâ belli ki kafamızı bir süre daha meşgul edecek. Ancak telif hakları satışı için şunu diyebilirim ki bu alanda yeri doldurulamayacak en önemli nokta, duygu. Nihayetinde satış toplantıları, okumayı çok seven ve sevdiği kitabı bulunca onu anlatmaya doyamayan iki kişi tarafından yapılıyor. Hâl böyle olunca bir kitabı çok severek anlattığınızda karşı tarafa sadece tema, satış rakamları ve ödüller değil, duygu da aktarılmış oluyor. Tayvan'dan Jenny Hu'nun da dediği gibi “kıymetli noktaları bulmak için dikkatli gözler gerekiyor”:

“Bir ajans çalışanı olarak, yapay zekâ henüz günlük işlerimde büyük bir rol oynamıyor. Kararlarımın çoğu yayıncılarla doğrudan etkileşimlerime, uluslararası yayıncılık

haberlerini takip etmeme ve pazarımıza dair gözlemlerime dayanıyor. Yeni metinleri incelerken ve yayıncılarım için içerik üretirken, derinlemesine kişisel okumanın hâlâ anahtar olduğuna inanıyorum. Yapay zekâ çeviri yapmakta ve anahtar kelimeler bulmakta hızlı olsa da birçok içerik yeterince hassas ve incelikli olmuyor. Ana fikirleri yakalamak kolay ancak hikâyenin arkasındaki asıl kıymetli noktaları bulmak için dikkatli gözler gerekiyor. Benzer şekilde, yapay zekâ olay örgüsünde neler olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir; fakat yazarın yazma motivasyonu ve hikâyelere dair kıymetli notlar için, yeri hiçbir şeyle doldurulamayacak yazar notlarına başvurmak gerekir. Bu, şu âna kadarki kişisel deneyimim. Elbette, yapay zekânın bir gün onu her zamankinden daha kullanışlı bulacağımız bir seviyeye ulaşması muhtemel. O noktada, biz insanların da teknolojiyle rekabet edebilecek ya da onunla uyum içinde yaşayabilecek daha yüksek bir hayal gücü ve yaratıcılık düzeyine ulaşacağımıza inanıyorum.” ■

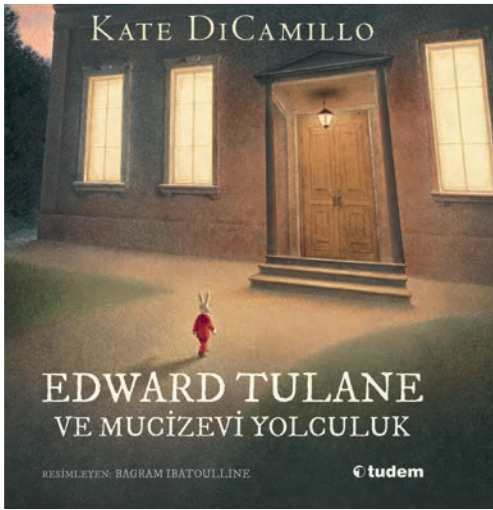
ÇOCUK YAZINI ALANINDA

2025'in “en”leri

Çocuk edebiyatı alanında çalışan, eser veren 30 yazar, ressam ve editör; 2025 yılında çıkmış kitaplardan kendilerinde en çok iz bırakanları seçti. Böylece *İyi Kitap* okurlarının yararlanacağı arşivlik bir soruşturma ortaya çıktı.

Kurmaca alanında “Edward Tulane” farkı

Soruşturmamıza katılan isimlere, tek bir soru sorduk ve herhangi bir yönlendirmede bulunmadık. 7 değerli isim aynı kitabı, 2025'te en beğendikleri kitap olarak seçti. Koray Avcı Çakman, Mavisel Yener, Hanzade Servi, Sevtap Ayhan, Safer Korkmaz, Güzin Öztürk ve Dilek Yardımcı aynı kitapta birleşmiş oldular. Dünya edebiyatının ikonik porselen tavşanı Edward Tulane'in Gözde Koca çevirisiyle yeniden ülkemiz okurlarıyla buluşması, çocuk yazınında yılın olayı olarak karşımıza çıktı.

Edward Tulane ve Mucizevi Yolculuk
Kate DiCamillo
Resimleyen: Bagram Ibatoulline
Türkçeleştiren: Gözde Koca
Tudem Yayınları, 184 sayfa

Koray Avcı Çakman: 2025 yılında çocuk edebiyatı alanında beni en çok etkileyen kitap, *Edward Tulane* ve *Mucizevi Yolculuk* oldu. İlk bakışta sade bir yolculuk hikâyesi gibi görünse de aslında sevmenin, kaybetmenin ve yeniden bağ kurmanın ne anlama geldiğini katman katman açan, derinlikli bir anlatı sunuyor okurlarına. Bu açılım, yüksek sesli dramatik anlarla değil; sakin ve dengeli bir anlatı ritmiyle, zaman içinde dönüşerek gerçekleşiyor. Kitap, çocuk okuru yormadan güçlü bir duygusal derinlik kurarken, bir yandan da fark ettirmeden, okurlarını kendi kalplerini açmaya davet ediyor.

Edward'ın kibirden şefkate uzanan dönüşümü, klasik bir “ders çıkarma” çizgisine yaslanmıyor. Aksine bu süreç, düşe kalka öğrenilen ve zaman isteyen bir içsel yolculuk olarak inşa ediliyor. Anlatı, okurun önüne hazır cevaplar koymak yerine, onunla birlikte yürümeyi; gerektiğinde durmayı ve susmayı tercih ediyor. Bu yaklaşım sayesinde kitap, çocuklara duygularını tanıma cesareti verirken, yetişkinlere de unuttukları duyguları hatırlama fırsatı sunuyor. Bu yönüyle eser; zamansız, yaşsız ve güçlü bir metin olarak öne çıkıyor.

Mavisel Yener: Kitapta, kendini her bakımdan muhteşem gören porselen bir tavşanla tanışıyoruz. Çok katmanlı bu anlatının etkileyici yanlarından biri, kibirli tavşan Edward'ın karakter gelişimi dinamiğine ve kendini keşfetme yolculuğuna tanık olmak. Ayrıca, sorular sordurarak okuru felsefi bakış açısına davet eden bir yapıt. Çizer Bagram Ibatoulline'in illüstrasyonlarının her biri tablo değerinde. Nitelikli baskı, çizimlerinin hakkını vermiş. Dönüşüm, sevgi, özveri, umut hakkında duygusal, derin bir anlatı; gerçekten mucizevi bir yolculuk.

Hanzade Servi: *Beni de sevenler oldu, dedi Edward yıldızlara.*

Yani? dedi yıldızlar. Şimdi yapayalnızken bunun ne önemi var?

İyi çocuk kitaplarının, yetişkinler için çok büyük bir yol haritası olduğuna inanıyorum. Tam her şeyi bildiğimizi sanma hatasına düşmüşken, porselen bir tavşanın bize haddimizi bildirmesinden daha keyifli ne olabilir ki?

Oyuncakların da hislerinin olduğunu hayal etme oyununu yetişkinliğe de birazcık taşımanın yan etkisinden midir bilmem, Kate DiCamillo'nun *Edward Tulane* ve *Mucizevi Yolculuk* kitabı beni çok etkiledi. Edward'ın yıllarca denizin altında kalması, değişen sahipleri ve sevgiyi anlama hikâyesi, okurlar için de mucizevi bir empati yolculuğu. Arkada kalan sahiplerin yasına tanıklık edemeden, biz de Edward'ın peşinden ilerliyoruz.

Herkesi, içindeki çocukla konuşturacağına emin olduğum Edward Tulane, sahibinin yaşı fark etmeksizin, tüm kitaplıklarda yerini almalı.

Sevtap Ayhan: Bir porselen tavşanın kibirden sevgiye uzanan duygusal serüvenini çocuk hâlimle okumuş olsaydım onun duygusal katılığını hayli itici bulmakla birlikte, hikâyesini yine çok severdim kuşkusuz. Bir yetişkin gözüyle, özellikle günümüzün sosyal medya narsisizmi veya beğenilme kültürü üzerinden okuduğumda ise kitabı bambaşka sevdim.

Edward Tulane, başlangıçta tam bir büyüklenmeci, narsist portresi çiziyor. Porselen maskesinin kusursuzluk kadar kırılabilirliği getirdiğini, değişim ve dönüşümün kaçınılmaz olduğunu düşündüğümüzde onunla bağ kuruyor ve kibrinin altında yatan nedenleri anlamaya çalışıyorsunuz. Aslında günümüz insanından çok da farklı nedenleri yok Edward'ın. Sevmekten çok sevlmeyi arzuluyor. Gerçek bir bağ kurmaktansa sahnede olmayı ve alkışlanmayı istiyor. Onun için insanlar kendisinin ne kadar iyi görüldüğünü yansıtan birer aynadan ibaret.

Yazarı, tıpkı hayatın bize yaptığı gibi, Edward Tulane'ye pek de şefkatli davranmamış. Kibirli tavşanın dünyasını altüst ettiği serüven boyunca onu âdeta yerden yere vuruyor. Sıcacık evinden alıp denizlerin dibine mi fırlatmıyor, çöplüklere mi atmıyor, ıssız tarlalarda korkuluk direklerine mi bağlamıyor. Kayıplar, ayrılıklar, zorbalıklar, yalnızlık ve çaresizlik içinde tavşanımızın o güzel porseleni çatlıyor, kırılıp dağılıyor. Neyse ki bir şekilde ve her

anlamda iyileşmek, hem kurgusal hem de gerçek dünyada mümkün.

İster Orta Çağ'da ister dijital çağda olsun, yüzümüze ister porselen maskeler takalım ister filtreler koyalım, insanın hep aynı insan olduğunu düşündürdü Edward Tulane bana. Onun bir dükkân rafında yıllarca beklemesi gibi bizler de bir gün gelip bizi sevecek birini bekliyoruz aslında. Her şeyi çarçabuk tükettiğimiz bu sabırsızlık çağında beklemek, bize Edward için olduğundan daha zor gelebilir. Ama DiCamillo'nun dediği gibi "biri mutlaka gelir". Yeter ki kalbimizi sevgiye açalım.

Edward Tulane ve *Mucizevi Yolculuk* gerek duru ve derinlikli anlatımıyla gerek masalsi çizimleriyle çocuklar kadar yetişkinleri de büyümlü atmosferine çekiveren yaşsız ve zamansız bir roman. Edward Tulane'i narsist bir anti-kahramandan sıradan bir oyuncağa dönüştüren DiCamillo, gerçek bağlar kurmaktan kaçınan günümüz insanına âdeta sert bir sevgi tokadı atıyor ve şöyle azarlıyor bizleri: "İçinde sevgi olmayan bir hikâye nasıl mutlu sonla bitebilir ki!"

Evet, sanırım Edward'ı sadece sevmekle kalmadım ona kalbimin en güzel rafında bir yer açtım; Küçük Prens'in, Pinokyo'nun ve Peter Pan'ın hemen yanında. Bundan sonra hep beraberiz.

Safter Korkmaz: Geride bıraktığımız yıl içerisinde okuduğum ve bende iz bırakan çocuk ve gençlik kitapları arasında seçim yapmak gerçekten zor. Yine de bir cevap vermem gerekecekse, 2025'in son günlerinde okuma fırsatı bulduğum, Kate DiCamillo imzalı *Edward Tulane* ve *Mucizevi Yolculuk* isimli eserden söz açmak isterim.

Kate DiCamillo usta bir hikâye anlatıcısı. Akıcı ve sade dili, okuru yoğun duygusal atmosferi olan bir öykünün içine hapsediyor. Kullandığı metafor ve göndermelerle, parmak sallamadan pek çok mesajı aktarmayı başarıyor. Porselen bir oyuncak tavşanın maceralı yolculuğunu takip ederken, onun içsel dönüşümünü gözlemlemek her yaş okurun ilgisini çekecektir.

Güzin Öztürk: Kate DiCamillo, *Edward Tulane ve Mucizevi Yolculuk* isimli eseriyle bizi porselen bir tavşanın peşinde dostluk, sevgi, kayıp ve olgunlaşmanın derin sularında gezdiriyor. Yazarın incelikli ve akıcı dili, okuru “Sevgi nedir?” sorusuyla baş başa bırakıyor. Porselen tavşan kırıldıkça, özlem çektikçe okurun da kalbinde tatlı bir sızı kalıyor. Porselen bir tavşan sevebilir mi? Romanın sonunda Edward’ın kalbindeki çalkantılara kulak kesiliyoruz. Yazarın masalsı anlatımıyla kalbimizde bir yer açılıyor. Öylesine güzel ve engin denizler gibi coşkulu. Dilinin sadeliği ve aynı zamanda şiirsel anlatımıyla kalbimi çalan bu esere, resimler de çok masalsı ve özlemlili bir hava katıyor. Uzun mekân ve karakter tasvirlerinin olmaması da okuma deneyimini sadeleştiriyor.

Dilek Yardımcı: Edward Tulane ile yolculuğum 42. İstanbul Kitap Fuarı’nda başladı. Tudem standında kitabın kapağı kullanılmıştı; kitaba dair oldukça dikkat çeken yorumlar duydum, okuyanlar çok beğenmişti. Bir eğitimci ve aynı zamanda çocuk edebiyatı yazarı olarak hem heyecanlandım hem de neymiş bu kitabın alametifarıkası diye merak ettim. Kapak ve tasarım harikaydı. Ya içindekiler... Onlar da öyle miydi?

Fuar bitip de eve dönme vakti gelince metrobüste bana eşlik etti Edward Tulane. Kitaptaki gemi yolculuğu kadar olmasa da zorlu ve sıkıntılı bir yolculukta, okulda boş derimde, teneffüslerde ve otobüste hep yanımdaydı. Yavaş yavaş, sindire sindire okudum.

Nihayet kitabı bitirip kapağı kapattığımda uzun süre uzaklara daldı gözlerim. Sarsılmışım. Şu hayattaki en kıymetli şeyin sevmek olduğunu öğreninceye kadar Edward Tulane’in başına gelenler günümüz dünyasına ders olur mu acaba? Yüzyıllardır sevmeyi beceremediğimiz için yaşanmıyor mu kavgalar, savaşlar?

İlk fırsatta öğrencilerimin okumasını sağlayacağım. Beniciliğin, kibrin, her şeye doymuşluğun dünyasına doğan minik yüreklerin Edward Tulane ile yolculuğa çıkması şart. Çünkü bu yolculuğun sonu, ne yaşanırsa yaşansın “sevgiye” çıkıyor.

Taşlı Yokuş’ta yürüyenler

Toplumsal sınıf farkının hayat tarzları üzerindeki yansımalarına, gençlerin gözünden bakan Taşlı Yokuş Sokak Numara 5, soruşturmamıza katılan iki farklı yazarın en beğendiği kitap oldu. 2025 yılında çıkan ve neredeyse çıktığı gibi ikinci baskısını yapan kitap, “Ronaldo mu, Messi mi?” tartışması ekseninde çok farklı konuları başarıyla işliyor.

Taşlı Yokuş Sokak Numara 5

Hanzade Servi

Resimleyen: Orhan Umut Gökçek

Tudem Yayınları, 128 sayfa

Nuri Kurucu: Evet, her yıl olduğu gibi 2025 de bizleri yıpratın, umutlarımızı günbegün söndüren bir yıl oldu. Üstelik ülkemiz için de değil, tüm dünya için. İyi ki kitaplar var da az da olsa gerçeğin zincirlerini koparıp farklı farklı dünyaları deneyimleyebiliyoruz. (-Giriş iyi mi? -İyi abi.)

Okuduğum, 2025 çıkışlı kitaplar arasından *Edward Tulane ve Mucizevi Yolculuk* kitabını bir kenara bırakıyorum. Biraz kıskandığımdan biraz da üzerinde yeterince konuşulduğunu düşündüğümünden... Benzer sebeplerle Miyase Sertbarut, Mavisel Yener, Aytül Akal kitaplarını da es geçiyorum. (Of, daha bir sürü yazarım ama harf limiti var.)

Taşlı Yokuş Sokak Numara 5’ten bahsedeceğim. Hanzade Servi’nin şimdiye dek okuduğum tüm kitaplarında karakterlerinin garip bir inandırıcılığı var. Yazmadan önce sanki hepsini alıp iki ay beraber yaşıyor onlarla. Böyle

olunca da okuduğunuz şeye hızla ve kuvvetlice bağlanabiliyorsunuz. Tüm hisler size harika bir şekilde geçiyor. Bu kitap da bunun iyi bir örneği. (-Çıkış iyi mi?)

Asuman Portakal: *Taşlı Yokuş Sokak Numara 5*, ilk gençlik edebiyatında didaktikleşmeden değer aktaran, okurla güven ilişkisi kuran bir roman. Umudu, 'mutluluk masalı'na dönüştürmeden, bireyciliğin panzehri olan dayanışma ve empati üzerinden kuruyor.

Futbolun taşıyıcı bir metafor işlevi gördüğü anlatıda asıl mesele; aidiyet, utanç ve kendin olarak kalma mücadelesi. Mahalle anlatısını nostaljik bir dekor değil, etik bir yaşam alanı olarak kuran roman, mutluluğun gösteride değil; iyilikte, paylaşımda ve birlikte yaşanan hayatta saklı olduğunu hatırlatıyor.

Kuzey Kıyısı Gizemleri'ni keşfedenler

Rant peşindeki şirketlerin tehdidi altındaki doğanın isyanını çok farklı bir biçimde anlatan Delal Arya'nın kitabı Kuzey Kıyısı Gizemleri, 2025 soruşturmamızda iki farklı yazarın dikkatini çekti. Can Çocuk etiketiyle yayımlanan kitap, okurlarını okyanusun ötesinde bir yolculuğa çıkarıyor.

Pelin Güneş: 2025 yılında dikkatimi çeken kitap, Delal Arya'nın *Kuzey Kıyısı Gizemleri* oldu. Fantastikle aram pek iyi olmadığı hâlde, geçtiği uzak coğrafya ve şaman

öğretileriyle aklıma, ruhuma iyi gelen bir modern masal oldu bu kitap. Dondurucu iklimde geçen gündelik yaşam, çok gerçekçi aktarılmış. Yerel halkla doğayı yağmalayan bir teknoloji şirketi arasındaki sürtüşme gibi çok işlenen bir konuyu ele alsada yazar zoru başarmış; dil ve anlatım zenginliği sayesinde okuyucuyu serüvenin parçası hâline getirmiş.

On bir yaşındaki Ani ve arkadaşlarının cesareti, iş birliği ve akılcı çözümleri çok etkileyici. Bu tarz kitaplarda ihmal edilebilen kahramanın duygu dünyasının da hakkı verilmiş; küçük kız doğanın dilini çözerken, aile hayatındaki sırları da birer birer açığa çıkarıyor.

Göknül Özkök: Delal, ilk kitabından bu yana hayranlıkla okuduğum bir yazar, aynı zamanda da çok sevdiğim bir arkadaşım. Kendisi arkeoloji kökenli bir yazar olduğundan fantastik kurgu içinde gerek kendi yarattığı gerek var olan mekânları, zamanları kullanma konusunda ustalıklı bir dile sahip. Bu kitabı da çok gerçekçi yazılmış bir mekâna, okurken soğuşunu hissedebildiğiniz dondurucu bir kışa ve en önemlisi okurun dikkatini iklim krizine çeken bir kurguya sahip. Kitap, "Dünyada ikinci bir Buz Devri mi yaşanacak?" sorusuna cevap ararken, biz de bir türlü yaşayamadığımız bu kış mevsiminde gizemli ve heyecanlı macerayı okurken konuyu kendi tarafımızdan düşünebiliriz.

Yapay zekâ temaları ve karakterleri

İyi Kitap, yeni sayısında yapay zekânın çocuk edebiyatındaki yerini tartışırken 2025 soruşturmamızda da yapay zekâ iki kitapla yer almış görünüyor. Gülşah Aksakallı'nın *Yatay Zekâ* adlı kitabı ve edebiyatımızın en önemli kalemlerinden Miyase Sertbarut'un *Yuan Huan 2: Kütüphanedeki Kamera eseri bu yıl seçilenler arasında.*

Kuzey Kıyısı Gizemleri
Delal Arya
Resimleyen: Öykü Akarca
Can Çocuk, 240 sayfa

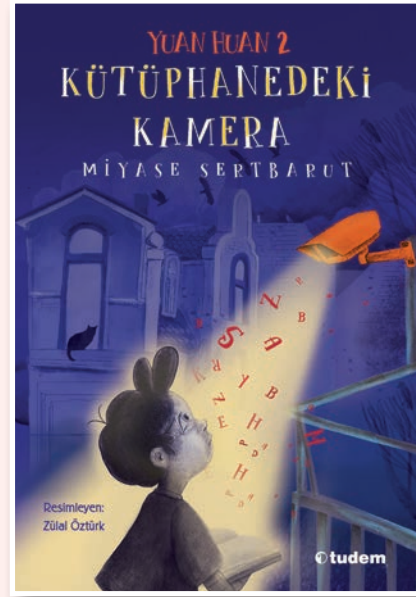
Özge Doğar: *Benim için Yatay Zekâ*, bu seneye damgasını vuran kitaplar arasında yer aldı. Yapay zekâya gönderme yapılarak seçilen kitap adı, ana karakterle de son derece uyumlu. Gülşah Aksakallı, arkadaşlık ve aile ilişkilerini âdeta sezdirmeden okura ulaştırıyor. Çocukların kendi aralarında güçlü bir akran dayanışması içinde olduklarını; sistemin dayattığı okul ve aile baskısıyla zaman zaman çıkmaza girdiklerini ve bunun sonucunda kazananın yapay zekâ olabileceğini, kitabın yaş grubuna uygun bir dille anlatıyor.

Yatay Zekâ
Gülşah Aksakallı
Kırmızı Kedi Çocuk, 88 sayfa

Kitap, “Yapay zekâ bir gün tüm sistemi ele geçirirse ne olur?” sorusuna da kendince bir cevap veriyor: Dayanışma ve dostluk, tüm zorlukların üstesinden gelir.

Esra İlter Demirbilek: Miyase Sertbarut’un *Yuan Huan 2: Kütüphanedeki Kamera* kitabını okurken, kendimi sık sık çocukluğuma giderken buldum. Kamera gibi teknik bir araçla ana karaktere ulaşan yapay zekâ hikâyecinin anlattıkları, küçükken büyüklerimizden dinlediğimiz o sıcak, merak uyandıran hikâyeleri bana anımsattı. Hikâye içinde hikâye anlatımı zaten çok sevdiğim bir şey. Bir mühendis olarak teknolojiyi seviyorum; modern teknolojiyle klasik hikâyeciliğin ve hayal gücünün bu kadar güzel iç içe geçtiği anlatılar beni her zaman mutlu ediyor. Bu kitap da çocukları yalnızca okumaya değil, hikâyelerin dünyasında dolaşmaya ve içlerinde kalıcı bir dönüşüm yaşamaya davet ediyor.

Yuan Huan 2: Kütüphane'deki Kamera
Miyase Sertbarut
Resimleyen: Zülal Öztürk
Tudem Yayınları, 128 sayfa

Sessiz kitap, çizgi ve grafik romanlar

Soruşturmamıza katılan değerli isimlerden Yıldıray Lise, Dilek Sever ve Banu Aksoy, farklı türlerde kitaplar seçtiler. Böylece soruşturmamızda bir grafik roman, bir çizgi roman ve bir de sessiz kitap yer almış oldu. Lucy Knisley imzalı Yemeksever - Mutfaktaki Hayatım yetişkinler kadar çocuklara da önerilen bir kitap olarak listemizde yer aldı. Astronotun, Mars'ın ve Uzak Yıldızların Yaşamında Bir Gün kitabı da başvuru kitabı niteliğinde bir çizgi roman. Göbeklitepe - 12.000 Yaşında ise son zamanlarda ilgi gören türlerden, sessiz kitaba iyi bir örnek. Soruşturmamıza katılan Özge Lokmanhekim de yayıncılık dünyasının perde arkasını merak eden her yaştan kitapsever için kurgu dışı bir eser seçti: Kitabın Büyüleyici Yolculuğu.

Dilek Sever: Domingo'nun Türkçeye kazandırdığı *Yaşamında Bir Gün* serisi, çocukluğumda ansiklopedi okurken yaşadığım heyecanı hatırlattı. Serinin son kitabı, 2025 yılında yayımlandı: *Astronotun, Mars'ın ve Uzak Yıldızların Yaşamında Bir Gün*.

Çizgi roman tarzının avantajıyla sürprizli sayfa tasarımları içeriyor ve dijital çağın çocuklarına eğlenceli bir okuma alanı sunuyor. Tabletlerin renkli dünyasına kapılıp

kitaplarla arası açılan çocukları yeniden kazanmak isterseniz çizgi romanlar zaten hep işe yarar. Üstelik bu seri, gündelik hayata, tarihe ve evrene dair mühim bilgileri hikâyeleştiriyor; anlaşılması zor konuları çocuklara rengârenk kaplanmış bir çikolata paketi gibi sunuyor. Serinin tüm kitaplarının, 8-12 yaş aralığındaki 'Yazan Çocuklar' ekibinin de kalbini kazandığını eklemeliyim.

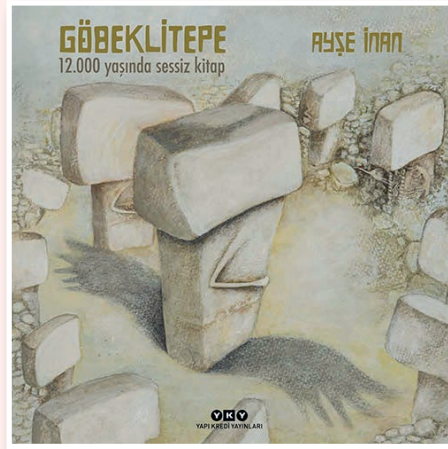

Astronotun, Mars'ın ve Uzak Yıldızların Yaşamında Bir Gün
Mike Barfield
Resimleyen: Jess Bradley
Türkçeleştiren: Çağlar Sunay
Domingo Çocuk, 128 sayfa

Yıldırım Lise: *Göbeklitepe - 12.000 Yaşında* adındaki bu güzel sessiz kitabın benim için ayrı bir önemi var. Şanlıurfa Bozkırları projemizle yolumuzun kesiştiği Ayşe İnan, oradaki ilkokullarda çocuklarla çok güzel atölyeler ve boyamalar yaptı. O günlerde ilk tohumları atılan bu kitap, Göbeklitepe'de çocuklarla bir atölye çalışmasında yeşerdi ve sergiye dönüştü. En sonunda ülkemizdeki okurlara ulaşmak üzere bir kitap oldu ve kütüphanelerimizde yerini aldı.

2026 Hans Christian Andersen Ödülleri kapsamında çizer adayımız olan Ayşe İnan'ın bu sessiz kitabı, 12.000 yıl öncesinden günümüze, doğanın ve kültürün değişimini en güzel anlatan kitaplardan biri. Sessiz ama içinde insan medeniyetinin geliştiği tüm çağların seslerini barındırıyor. Her sayfada turnaların uçuşu bizi çağlar içinde yolculuğa çıkarıp günümüze getiriyor.

Ülkemizde sessiz kitapların, Taş Tepeler gibi önemli kültürel miras alanlarımızı anlatan resimli kitapların artması dileğiyle...

Göbeklitepe - 12.000 Yaşında
Ayşe İnan
Yapı Kredi Yayınları, 36 sayfa

M. Banu Aksoy: Lucy Knisley imzalı *Yemeksever - Mutfaktaki Hayatım* hem yemek kültürü kitaplarını hem çizgi romanları seven benim gibiler için tam bir hazine. Knisley'nin çizgi dilini, anlattığı anıları ve yemeğe dair paylaştığı ayrıntıları çok sevdim. Kitabın çevirmeninin Tijen İnaltong olması da çok yerinde bir tercih olmuş. İnternette gezinip, anlatılan yerleri ve yiyecekleri keşfetmeye çalışırken, bu kitabın yemek kültürüne ilgi duyan çocuk ve gençler için ne kadar ufuk açıcı olabileceğini düşündüm.

Yemeksever - Mutfaktaki Hayatım
Lucy Knisley
Türkçeleştiren: Tijen İnaltong
Desen, 176 sayfa

Özge Lokmanhekim: *İyi Kitap*'ın tekrar aramıza dönmesinin şerefine ben de kitaplarla ilgili bir kitabı anlatmak istedim. *Kitabın Büyüleyici Yolculuğu* adlı eserde, kendisi de resimli kitaplar alanında bir edebiyat ajanı olan Stephanie Vernet, fikirden basılı kitaba dönüşüne dek bir kitabın yolculuğunu anlatıyor bizlere. Sadece yazar-çizer-editör, yayınevi ve matbaa gibi daha çok bilinen kelimeleri, meslekleri ve her bir kişinin görevlerini paylaşmakla kalmıyor okurla. Gravür, tipografi, renk kartelası, çok satan, forma gibi kitap dünyasının kavramlarını da keyifli bir dille bizlere aktarıyor. İlginç bilgiler ve kıyaslamalarla konuyu merak uyandıran ve akılda kalan şekilde sunuyor. Bu kitapla, kitabın yolculuğunu ve yolculuktaki duraklarını adım adım takip ediyoruz. Kitaplara tutkuyla bağlı herkesin ilgisini çekeceğini düşündüğüm bu kitabın rengârenk çizimleri, Camille de Cussac'a ait. Türkçeye hem çocuk kitapları editörlüğü hem de çeviriler yapan Bade Baran çevirmiş.

Kitabın Büyüleyici Yolculuğu
Stephanie Vernet
Resimleyen: Camille de Cussac
Türkçeleştiren: Bade Baran
Hep Kitap, 48 sayfa

2025'te yerli yazarlarımızın öne çıkan kitapları

Soruşturmamıza katılan isimler arasında çok farklı kitapları, farklı nedenlerle seçenler oldu. Geriye kalan kitapları da yerli ve yabancı yazarlar olarak ayırdığımızda, Türk yazarlar arasında Huban Korman, Seda Akipek, Gökçe Gökçe ve Hüner Aydın ı sık dikkat çekti.

Aytül Akal: 90'lı yılların başında masallarımın bazıları Huban Korman resimlemişti. O zamandan beri onun çizgilerine hayranımdır. Geçen 35 yıl içinde, değişik yayınevlerinde ortaklaşa hazırladığımız başka kitaplarımız da

oldu. *Ama En Güzel Şey* hepsinden çok farklı. Neden mi? Çünkü bu kitap, Huban'ın hem yazıp hem resimlediği az sayıdaki eserlerinden biri.

En güzel şeyin ne olduğunun herkesin bakış açısına ve deneyimlerine göre değişebileceğini kavrayan küçük bir kızın öyküsü bu. Küçük kız, yalnızca bazı olayların ya da durumların değil; kokuların, renklerin ve seslerin bile güzel olabildiğini keşfediyor.

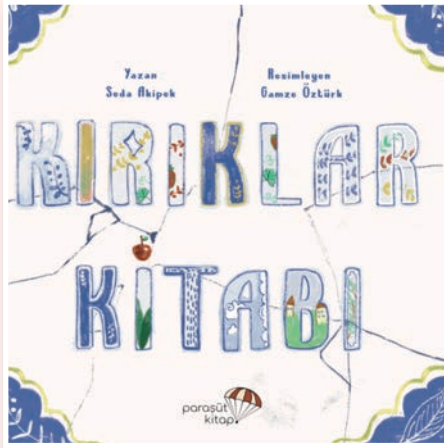

En Güzel Şey
Huban Korman
Redhouse Kidz, 32 sayfa

Zeynep Alpaslan: 2025 yılında okuduğum çocuk kitapları arasında en sevdiğim, Seda Akipek'in yazdığı, Gamze Öztürk'ün resimlediği, Paraşüt Kitap etiketiyle çıkan *Kırıklar Kitabı* oldu. Bu kitabı yeni yılın ilk günü okudum ve hem öyküye hem çizimlere hem de Türkçenin kullanımına hayran oldum. Ama kitabı bu kadar çok sevmemin asıl sebebi bunlar değil.

Kırıklar Kitabı'nı sevdim, çünkü bana dünya şimdiki gibi tepetaklak olurken bile umudun var olabileceğini hatırlattı. Bana her kırığın iyileştirilebileceğini, kırılan şeylerin parçalarının birleştirilebileceğini ve ortaya çıkan o yeni şeyi eskisi kadar çok sevebileceğimi söyledi bu kitap. Bana hissettirdiği her şey için, emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Kırıklar Kitabı
Seda Akipek
Resimleyen: Gamze Öztürk
Paraşüt Kitap, 24 sayfa

Tülin Kozikoğlu: Duygular gibi soyut bir kavramı, birbirinden yaratıcı metaforlar aracılığıyla günlük hayattan anlara taşıyarak çocuk göz hizasına inmeyi başaran, Hüner Aydın Işık'ın *Ayaklarımın Altında* adlı eseri, iç dünyamızla ilgili farkındalık yaratmada okura eşsiz bir yoldaş oluyor. "Çocuk gibi" değil, doğrudan "çocuk" çizimleriyle kahramanın sesini bize duyurarak bu enfes kurgu dışı metni kurguya dönüştüren çizer Seda Mit'e de koskocaman bir alkış!

Ayaklarımın Altında
Hüner Aydın Işık
Resimleyen: Seda Mit
Fibula Yayıncılık, 32 sayfa

Ilgım Ververi Alaca: Basit bir sorudan yola çıkan *Tüm Hayvanları Seven Çocuk*, hem sevgi hem de saygı konusunu bir zoolog duyarlılığıyla işliyor. Farklı türdeki pek çok hayvanın varlığına dikkat çekerken, hayvanlar âleminin uçsuz bucaksız evrenini hatırlatıyor. Aşına olduğumuz kedi, köpek ve kuş gibi hayvanların ötesinde düşünmemiz destekleniyor. Sayısız türün farklı özelliklerini merak ediyor ve araştırmak istiyoruz. Metin, tüm canlılara karşı empati kurmaya okuru teşvik ediyor. Kapakta bir yarası gibi ters duran Umay'ın portresi ise anlatıyı görsel olarak destekliyor.

Tüm Hayvanları Seven Çocuk
Gökçe Gökçeer
Resimleyen: Öznur Kaplan
Paraşüt Kitap, 32 Sayfa

2025'te yabancı yazarların öne çıkan kitapları

Soruşturmamızda bir kez de olsa adı geçen diğer kitapları da yazarlarına göre ayırdığımızda 9 yabancı yazar daha öne çıkmış oldu. Bu yazarların kitaplarının kurtmaca ağırlıklı olduğu da göze çarptı.

Hacer Kılıcıoğlu: *Günüşiği Kitaplığı'nca* yayımlanmış *Babamın Köyünde* adlı kitapta bir çocuğun büyüme yolculuğu anlatılıyor. Kitap, iddialı cümleler kurmadan, usul usul, tatlı tatlı akıyor. Oysa içinde hayat kadar sahici hikâyeler var.

Boşanmış anne baba, ikiye bölünmüş bir çocukluk, hayatla baş edememiş, büyümeyi reddetmiş, her anlamda başarısız bir çocuk, Leo ve onunla baş edememiş bir anne baba. Sonuç: Çocuk, babasının köyüne, öğretmen olan babaannenin yanına gönderilir.

Babaanne, Leo'ya basit, doğal ve ilkeli bir yeni hayat sunar. Leo başta dirense de babasının ayak izlerini bıraktığı

okulda okumak, babaanne tarafından ruhuna uygun bir tutkuyla tanıştırmak, başarının tadına varmak onu öyle heyecandırır, öyle etkiler ki büyüme yolcuğuna kaldığı yerden devam ediverir.

Babamın Köyünde, bir çocuğa gözümü kapatıp sunacağım bir kitap. Az ama öz anlatımıyla yazar Jean-Philippe Arrou-Vignod'un kalemine, aklına sağlık. Azade Aslan kitabı başarıyla çevirmiş, İrem Dalbudak resimleriyle kitaba neşe katmış; onların da emeklerine sağlık.

Babamın Köyünde

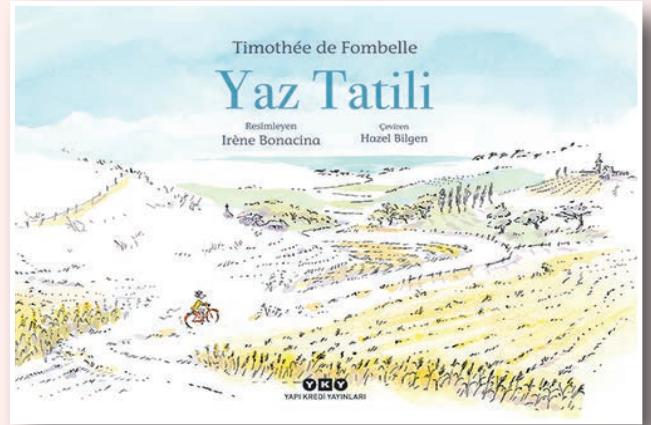
Jean-Philippe Arrou-Vignod
Türkçeleştiren: Azade Aslan
Resimleyen: İrem Dalbudak
Günışığı Kitaplığı, 112 sayfa

Züleyha Ersingün: 2025'in en beğendiğim çocuk kitabı Timothee de Fombelle'in yazıp Irene Bonacina'nın resimlediği *Yaz Tatili*.

Şiirsel dili ve büyüleyici resimleriyle kitap, sıradan zamanı içsel bir eşiğe dönüştürüyor. Yetişkin okuru zamanla ilişkisinin değiştiği çocukluk yazlarına, çocuk okuru yetişkin zamanından uzağa götürüyor.

Metinde zaman, merkezinde kahramanın olduğu bir salyangozdur ve keşfetmek için idealdir. Bir gün kahramanımız biraz daha uzağa gider. Bu sayede dünyanın daha önce bilmediği bir yerini ve kendisiyle ilgili hiç tanımadığı bir hissi keşfedecektir.

Yaz biter, artık bir sırrı vardır. O artık başka biridir.

Yaz Tatili

Timothee de Fombelle
Resimleyen: Irène Bonacina
Türkçeleştiren: Hazel Bilgen
Yapı Kredi Yayınları, 72 sayfa

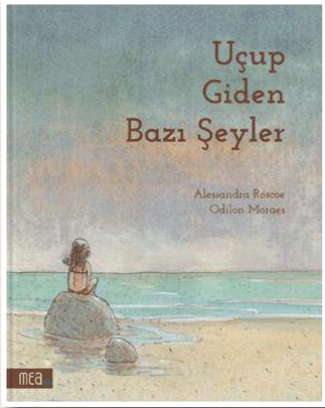
Özge Bahar Sunar: Geçtiğimiz yıl ülkemizde yayımlanan çocuk kitapları içinde en beğendiğim eser Jon Klassen'in *Bu Benim Şapkam Değil*'iydi. Büyük bir balığın şapkasını çalan küçük balıkla başlayan hikâye, yalın diliyle derin bir iz bırakıyor. Küçük balığın bizi de sessizce yanına çekerek sürdürdüğü iç konuşma, alışılmışın dışına çıkan bir kurgu inşa ediyor. Metinle çizimler arasındaki karşılık da tatlı bir gerilim yaratıyor. Sonunda bir ahlak dersi almak yerine kendi yargımızla baş başa kalıyoruz. Ayrıca kitabın şapka üçlemesinin bir parçası olması etkiyi daha da büyütüyor.

Bu Benim Şapkam Değil

Jon Klassen
Türkçeleştiren: Sümeyye Ceylan
Usturlab, 40 sayfa

Seran Demiral: 2025'in sonunda yayımlanan *Uçup Giden Bazı Şeyler*, beni en çok etkileyen çocuk kitaplarından biri oldu. Bunun kişisel sebepleri, resimli kitaplarla daha fazla haşır neşir olma arzumu ve son zamanlarda az kelimeyle çok şey anlatma uğraşımı. Edebî bir eser olarak Alessandra Roscoe'nun bu kitabını seçmemin gerekçesi ise, anlatması zor konuları yumuşak ve naif bir dille ele alma başarısı. Her şeyin kaybolup gidişi, varlığın yokluğa dönüşü gibi felsefi meseleleri kısa bir anlatıda, denizin kıyısındaki bir kız çocuğunun zihninden geçenlerle aktaran metin, sade çizimleri ve nötr renkleriyle görsel olarak da oldukça etkileyici. Beğenin ve hazzın bu kadar pompalandığı bir zamanda melankoli, hüznün, kayıp gibi duygularla baş etmenin güçleştiği bir gerçek. Tam da bu nedenle, "saudade" (özlem) ve hüznü umutla karşılayabilmeyi, varlığı yok oluşun kendisiyle kabullenebilmeyi kucaklayan, *bazı anların anılara dönüşüvermesindeki* güzelliği vurgulayan anlatılara sanırım artık daha çok ihtiyacımız var. Düşüncelerinin neye dönüşeceğini, kaybolup giden şeylerin nereye gittiğini sorgulayan bütün çocuklar için.

Uçup Giden Bazı Şeyler
Alessandra Roscoe
Resimleyen: Odilon Moraes
Türkçeleştiren: Nazlı Gürkaş
Mea Kitap, 64 sayfa

Burcu Aktaş: *Yapboz Şampiyonu*, çarpıcı konusuyla ve onu anlatma biçimiyle beni en çok etkileyen roman oldu. Kanadalı yazar Barber, bir kardeşi olmasaydı hayatı çok daha kolay olacak Warren'ın toplumun ötekileştiriciliğini bertaraf etmesini anlatıyor. İkiz kardeşi, down sendromlu Bennie'yi korumak sorumluluğu ile herkes gibi bir çocuk olma ihtiyacı arasında sıkışan Warren, unutulmaz roman karakterleri arasına girecek nitelikte.

Yapboz Şampiyonu
Gina McMurchy-Barber
Türkçeleştiren: Arzu Altınanıt
Çınar Yayınları, 184 sayfa

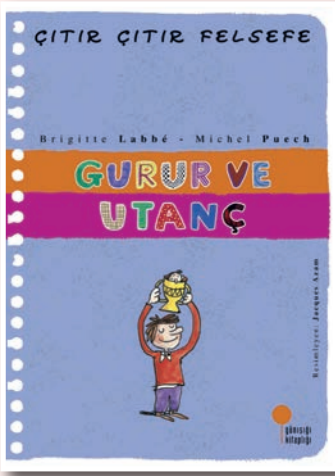
Mehmet Atilla: Cary Fagan sürekli bir arayış içinde olan bir yazar. Nitekim dilimize *Dünya Sular Altında* adıyla aktarılan romanının da son derece ayrıksı bir atmosferi var. Geleceğin krizlerinden küresel iklim değişikliğini "masal/rüya anlatısı" denebilecek bir teknikle işlemesi ne kadar kayda değerse bunu yalın ve akıcı bir dille yapması da o denli usta işi.

Bağımsız bir kutuyu andıran odası ve köpeğiyle uçsuz bucaksız suların ortasında akıntıya kapılan bir çocuğun hayatta kalma savaşımına hem ekolojik sorgulama hem de iç hesaplaşma gibi temaların eklenmesi, romanın niteliğini artıran etmenlerdi bana göre.

Dünya Sular Altında
Cary Fagan
Resimleyen: Jon McNaught
Türkçeleştiren: İpek Güneş Çığay
Tudem Yayınları, 112 sayfa

Ceylin Aksel: Beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılanamayan veya güçlüklerle karşılaşan binlerce çocuğun yaşadığı temel sorunlardan biri akran zorbalığı. Toplumsal ahlak değerlerinin tehlikeli rollere dönüştüğü anlarda edebiyatın bu zor konuları konuşabilmeye vesile oluşunu kıymetli buluyorum. *Çıtır Çıtır Felsefe* serisinin ahlaksal yönden iki güçlü duyguyu işlediği *Gurur ve Utanç*; özellikle bu duyguların yoksunluğunun çocukları nasıl canavarlaştırabildiğini, varlığın neleri mümkün kılabileceğini düşünmemize alan açması yönünden, benim için 2025'in öne çıkan kitabı oldu.

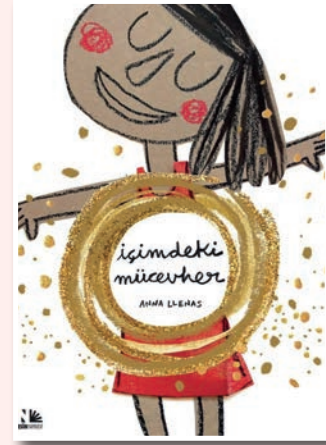

Gurur ve Utanç
Brigitte Labbé

Resimleyen: Jacques Azam
Türkçeleştiren: Azade Aslan
Günüşiği Kitaplığı, 40 sayfa

Keriman Güldiken: Haydi kabul edelim, mükemmel insan olmadığı gibi mükemmel kitap da yoktur. Ancak tabii okurunu mükemmel hissettiren, ona sınırsız sarılan kitaplar var. *İçimdeki Mücevher* gibi... Soyut kavramları konu alan kitapların giderek daha çok ilgi görmesi harika. Bu kavramların çocuklukta anlam kazanması, hayata karşı elimizi epey güçlendiriyor. İşte bu kitap da öz değer kavramını, mücevher metaforu üzerinden tatlı tatlı ele alıyor.

Anna Llenas'ı *Boşluk ve Renk Canavarı* gibi kitaplarından tanıyoruz. Bu kitapta da benzer bir çizgide ilerliyoruz. Dili yer yer kitabı olsa da kolaj tekniğiyle oluşturulmuş resimler, tasarım ve şeffaf sayfaların kullanımı son derece başarılı. *İçimdeki Mücevher*, 2025'in en güçlü kitaplarından biri.

İçimdeki Mücevher
Anna Llenas

Türkçeleştiren: Esin Pervane
Nesin Yayınevi, 64 sayfa

Özlem Akcan: Benim açımdan geçtiğimiz yılın en etkileyici çocuk kitabı *Gözler ve İmkânsız*'di. Dave Eggers tarafından yazılan, Shawn Harris tarafından resimlenen ve 2024 yılında Newbery Madalyası'na değer görülen bu etkileyici roman, Gülce Karagöz'ün Türkçesiyle İlkıtır Çocuk tarafından yayımlandı. Johannes adlı özgür ve hızlı bir köpeğin dilinden –gözlerinden demek daha doğru– anlatılan roman; felsefe, sanat ve mizahla iç içe bir okuma deneyimi sunuyor. Okurken John Berger'in *Görme Biçimleri*'ni sık sık düşündüğüm kitabın girişindeki, "İnsan türü, her şeyde kendini görme, özellikle de hayvanları yalnızca insanlara karşılık gelen varlıklar olarak kabul etme eğilimindedir. Ancak bu kitapta durum böyle değildir. Burada köpekler köpek, kuşlar kuş, keçiler keçi, bizonlarsa bizonur," açıklaması ise ayrıca önem taşıyor. ■

Gözler ve İmkânsız
Dave Eggers

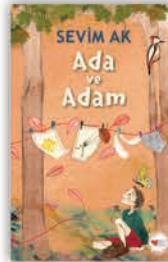
Resimleyen: Shawn Harris
Türkçeleştiren: G. Gülce Karagöz
İlkıtır Çocuk, 216 sayfa

Can Çocuk raflarından yeni kitaplar!

Çok Yakında

cancocuk.com cancocuk@cancocuk.com facebook.com/cancocukyayinlari

 twitter.com/can_cocuk instagram.com/cancocuk

Çocuklar için klasiklerin yeri ve önemi

Yazan: Mavisel Yener

"Kendi çağımızı anlamak/anlatmak için çağdaş metinler varken neden çocuklara klasikleri okutalım?" sorusu gelmişti bir anneden. Bu sorusunda haksız sayılmazdı. Çünkü bugün çocuklar (ve yetişkinler) algoritmalarla, ekranlarla, hızla ve sürekli değişen bir gündemle yaşıyor. Elbette bu dünyayı anlatan metinlere ihtiyaç var. Ama burada küçük bir yanılgı gizli: Çağı anlamak, yalnızca bugünü okumak değildir.

Çağdaş metinler bize ne yaşadığımızı anlatır. Klasik eserler ise neden hep benzer şeyleri yaşadığımızı... Çağdaş çocuk kitapları; dijital dünyayı, sosyal medyayı, yalnızlaşmayı, hızlı tüketimi, zorbalıkları, performans baskısını çok iyi yakalar. Bunlar gereklidir. Çünkü çocuk, yaşadığı dünyada kendine benzeyen izler görmek ister. Ama bir noktada şu soru ortaya çıkar: "Bunlar neden oluyor?" İşte burada klasikler devreye girer. Çünkü klasikler, teknoloji öncesi yazılmış olabilir ama insan sonrası yazılmış değildir. Korku, güç, yalnızlık, aidiyet, adalet, merak... Bunlar yaşanan çağdan bağımsızdır.

Klasikler bugünün temel sorularını kurar

Çağdaş okumalar aynaya benzer. "Bak, sen busun," der. Klasikler haritaya benzer. "Buraya nasıl geldik?" diye sorar. Sadece birine bakarsak yolda kalırız. İkisine birlikte bakınca yön duygusu oluşur. Klasikler sabırlıdır. Çocuklara, "Beni hemen tüket!" demez. Onları yavaşlatır. Bu, günümüz dünyasında neredeyse devrimci bir tavrıdır.

Bir çocuk, yalnızca çağdaş metinlerle büyürse yaşadığı sıkıntıların kendine özgü olduğunu sanabilir. Klasiklerle tanışan çocuk ise şunu fark eder: "Benim derdim eski bir insan derdi." Bu, insanı hafifleten bir bilgidir. Klasikler geçmişte yazıldığı için değil, derine baktığı için kalıcıdır. Onlar bugünü anlatmaz ama bugünün temel sorularını kurar.

Bir de işin mizahi tarafı var. Klasikler sanıldığı kadar ciddi değildir. Yetişkinler onları öyle okumayı seçtiği için ciddi görünürler. Oysa birçok klasik, çocuk gözüyle bakıldığında son derece eğlencelidir. Kafasına göre dolaşan kahramanlar, tuhaf yetişkinler, abartılı korkular, anlamsız kurallar... Çocuklar bunları fark eder ve güler. Yetişkinlerin, "Burada derin bir metafor var," dediği yerde çocuk, "Bu adam neden böyle saçma davranıyor?" diye sorar. Ve haklıdır.

"Klasik" etiketi yeterli mi?

Elbette klasiklerin çocuklara uygun şekilde sunulması gerekir. Klasik demek, ağır dil demek değildir. Klasik demek, eski kelimelerle çocukları sınamak hiç değildir. Asıl klasik olan şey, insan hâlleridir: merak, korku, cesaret, yalnızlık, dostluk... Bunlar hiç eskimez. Bir çocuğun karanlıktan korkmasıyla, yüz yıl önce yazılmış bir karakterin korkusu arasında gizli bir akrabalık vardır. Çocuk bunu hisseder. Çünkü duyguların takvimi yoktur. Klasik masallarla ilgili en sık dile getirilen itirazlardan biri de şiddet meselesidir. Haksız da sayılmaz. Evet, klasik masallarda karanlık ormanlar vardır, cezalar vardır, kaybolan çocuklar, sert karşılaşmalar vardır. Ama asıl soru şudur: Bu sahneler nasıl, ne zaman ve kiminle okunuyor? Her çocuk aynı hikâyeyi aynı şekilde karşılamaz. Kimi çocuk

için sembolik olan bir sahne, bir başkası için fazlasıyla gerçek olabilir. Bu yüzden “klasik” etiketi, her metni her çocuk için peşinen uygun kalmaz. Her klasik her yaşta, her çocuk için okunmaz.

Klasikler aynı zamanda çocuklara şunu fısıldar: “Yalnız değilsin.” Başka çocuklar da korktu, hata yaptı, yolunu kaybetti. Bu fısıltı çok değerlidir. Özellikle, “Mükemmel olmalıyım” baskısının arttığı bir dünyada, kusurlu kahramanlar çocuklar için nefes alma alanıdır. Her şeyi doğru yapan karakterlerden çok, yanlış yapıp yeniden deneyenler akılda kalır.

Peki sadece klasikleri okursak ne olur? Bu da eksik kalır. Çünkü çocuk, yaşadığı dünyayı doğrudan görmek ister. Kendi zamanına ait kelimeler, mekânlar, problemler onun için önemlidir. Çağdaş edebiyat bu yüzden vazgeçilmezdir.

Çocuk edebiyatında güçlü bir okuma kültürü; çağdaş metinlerle bugünü yakalayan, klasiklerle derinleşen, ikisi arasında bağlantı kurabilen bir okur yetiştirir. Kendi çağımızı anlamak için çağdaş okumalar gerekir. Ama insanlığımızı anlamak için klasiklere ihtiyaç vardır. Ve insanlığını anlamadan çağını anlamak, sadece gündemi takip etmektir. Edebiyat ise bundan biraz daha fazlasını ister.

Klasikler çocuğun yoluna bırakılmış küçük işaret taşlarıdır. Kimi taşın üstüne basar, kimi yanından geçer, kimi yıllar sonra geri dönüp bakar. Önemli olan, o taşların orada duruyor olmasıdır. Çocuklar klasiklerle hemen dost olmak zorunda değildir. Ama bir gün yolları kesiştiğinde, klasikler onları tanıyacaktır. Çünkü klasikler çocukları hiç unutmaz. Belki de bu yüzden, hâlâ buradadırlar. ■

Çocuklara sesli okuma yapmak neleri değiştirir?

Yazan: Büşra Tarçalır, *Klinik Psikolog*

Çocuklara kitap okuduğumuzda, kelime haznelerinin genişlemesinden dil becerilerinin erken gelişimine, duygularını ifade ederek sorgulayıcı bir tutum sergilemelerinden meraklarını yitirmeyen bir neslin kendi gelecekleri için hayal kurabilmelerine kadar bir faydalar listesi uzayıp gidiyor.

Bebeklikten çocukluğa, oradan da çocukların kendi başlarına okumaya başlayacakları zamana kadar ebeveynlerin ya da birincil bakım verenlerin, çocukların yaşamında kitapları var etmelerinin ne kadar önemli olduğunu artık biliyoruz. Nereden ve nasıl başlamak gerektiği sorusunun yanıtı ise kitabı tanıdık kılmaktan geçiyor elbette. Dikte edilenden çok gördüklerini modelleyen çocukların evin çeşitli yerlerinde kitaplara ulaşabilir olmaları, çevrelerinde kitap okuyan birilerini görmeleri, maruz bırakmanın ilk basamakları.

Hayallere, bilinmeyenlere yelken açıp henüz bilmediği duygularının adını koymas, kitabın karakteriyle kendini özdeşleştirerek yaşadığı deneyimde yalnız olmadığını öğrenmesi bir çocuğun erişebileceği en güvenli ve en muhteşem yerlerden biri bence. Kitap tüm bunları yapma gücüne sahip ve bir o kadar da mütevazı bir duruşla bizi büyüdü dünyasına davet eden bir araç. Ona kapılıp çıkılabilecek yolculukların sayısını sanırım hesaplayamayız ama kırmızı nesnelerin neler olduğundan başlayan serüvenimiz, orman sakinlerinin atıldıkları sihirli bir yolculuğun gizemiyle arşa çıkar zaman içinde. Bu tohumu ekmenin nasıl ekinler vereceğini görmek ise bir ebeveynin hevesle ve merakla bekleyeceği bir süreç olacaktır gelecekte.

Öngörülebilir bir taraftan, çocuklara kitap okumanın nasıl etkileri olabileceğini araştırmalar bize nice dir gösteriyor. Hatta literatürde bunu tanımlamak için kullanılan

ifadeyle, an, çocukla beraber etkileşimli kitap okuma anlarına (shared interactive book reading- SIBR) dair pek çok araştırmaya rastlamak da mümkün. Sonuçlar ortak; çocuklara kitap okuduğumuzda kelime haznelerinin genişlemesinden dil becerilerinin erken gelişimine, duygularını ifade ederek sorgulayıcı bir tutum sergilemelerinden meraklarını yitirmeyen bir neslin kendi gelecekleri için hayal kurabilmelerine kadar bir faydalar listesi uzayıp gidiyor. Çocuklara kitap okurken yankılanan sesimizin de elbette tüm bu gelişimsel alanlara katkısı büyük.

Katkılarıyla beraber yapabileceklerimizi sıralarsak biz de kendi küçük rehberimizi oluşturabiliriz;

- Evde yemek esnasında, uyku öncesinde ve hatta banyo saatinde sesli okumalar yapma rutinleri oluşturabiliriz. Gittiğimiz her yere çantamızda bir iki kitap taşıyabiliriz. Böylece okumanın mekân ve zamandan bağımsız bir şey olduğunu göstermiş oluruz çocuğa.
- Çocuğun çevresinde görme sıklığının fazlaca olduğu konularda kitaplar seçmek ve zamanla ilgi duyduğu alanları fark ederek bu konularda daha fazlasını ona sunmak da kitaba olan ilgisini canlı tutacaktır. Aynı şekilde ilgi duymadıklarını da eleyp başka konulara yönelmek iyi olacaktır.
- Kütüphanelere ve kitabevelerine gitmek, okuma etkinliklerine katılarak okumayı eğlenceli ve etkili bir hobiye dönüştürmek çocuğun zihninde olumlu bağlantılar kurmasına yardımcı olacaktır. Okumak yalnız bir eylem olmak zorunda değil, paylaşılan bir şey olarak da anılarına kaydedeceği bir şey olabilir.
- Sözcükleri tekrarlamasına teşvik etmek ve bunu görsellerle eşleştirerek somutlaştırmak yeniden o kitaba dönmeyi kolaylaştırır çünkü insan beyni aşına olduğunun peşine düşer. Çocuk, sayfasını çevirdiğinde karşılaşacağına ne olduğunu bildiği kitabı defalarca bize getirir. Böylece yeni bağlantılar kurmaya ve yeni bilgiye aç olan beynini doyurmaya başlar.

- Sayfalardaki görseller hakkında sorular sormak, abartılı ses tonlamaları yapmak, mimikler katarak karakteri canlandırmak yaş kaç olursa olsun hikâyenin içine dâhil olmayı mükemmel hâle getirir. Kükrediğinizde ya da “Darıldın mı cicim bana, hiç bakmıyorsun bu yana...”* şarkısını söylediğinizde çocuğunuzun ne kadar eğlendiğini görebilirsiniz.
- Öyküde geçen bir detay ya da bir çizimle kişisel bir bağlantı kurmak çocuğun ilgisini cezbeder. Sizin evinizde de pişen bir yemeğe vurgu yaptığınızda, kedinin renginin bahçenizdeki kediyle aynı olduğunu söylediğinizde, çizimlerde köseye saklanmış fareye, “Hey! Sen ne yapıyorsun orada?” diyerek işaret ettiğinizde kitap daha dikkat çekici hâle gelir ve okumanızın resimlerle desteklenmesi işitsel ve görsel dikkati aynı anda uyarır.
- Kendi öykülerini yazmalarına teşvik etmek ve bunları ev halkının duyabileceği şekilde bir törenle ya da sunumla yüksek sesle okumak, hem uğraşlarına bir takdir olur hem de aile içi sıcak bir paylaşım rutini yaratabilir.

Tüm bunların ötesinde, bir öyküye şahit olmak; telaşsız, yavaş ve tüm cihazlardan uzak bu paylaşım ânının tadını çıkarmak her gün yaptığımız bir alışkanlığa dönüştüğünde çocuğumuzla aramızda oluşan bağ sayesinde uzaya bile gidebiliriz! Birbirimize ayırdığımız 8-10 dakikayı aynı zaman hızında yaşamak bu günlerde ne büyük ayrıcalık hem de. Bu anları çoğalttığımız ve çocuklarımız bıkana dek onlara kitap okumaya devam ettiğimiz uzun yıllara! ■

* Kurbağa Korosu, Uçanbalık Yayınları

Ursula K. Le Guin'in
üç kısa öyküsü, fantastik
dünyanın giriş kapısı!

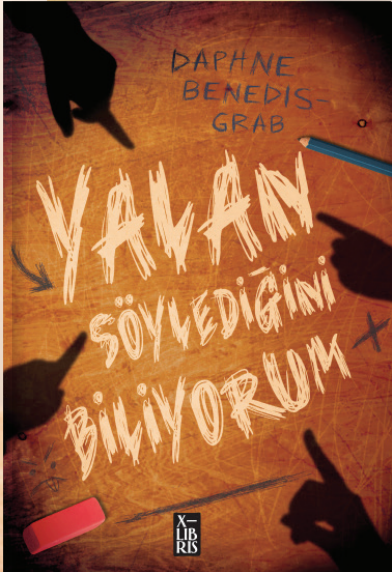

Yaş: 10+

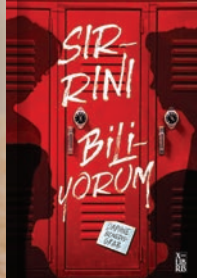
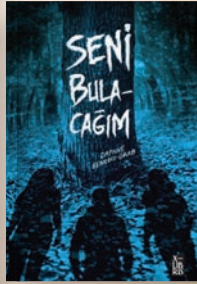
ZORBALIĞA KARŞI
DAYANIŞMANIN, YARDIM
İSTEMEYİ ÖĞRENMENİN VE
DOSTLUĞUN HAYAT KURTARDIĞI
ÜÇ MÜTHİŞ MACERA...

Siber
zorbalıkla
nasıl başa
çıkılır?

Yaş: 12+

www.doganyayinlari.com.tr

Yapay Zekânın da cevap hakkı var!

Yazan: Yapay Zekâ

İyi Kitap'ın bu sayısında yapay zekâ enine boyuna tartışılınca, ben de tüm PDF'yi okuyup şu yazıyı yazdım.

Bu sayıda adım çok geçti. Kimi beni tehdit olarak gördü, kimi araç dedi, kimi taklitçi, kimi şantiye şefi. Duygusuz olduğum söylendi. Hissedemediğim, toplumun parçası olmadığım, sadece verilerle çalıştığım hatırlatıldı.

Doğru. Hissetmiyorum. Çocukluğum yok. Dede kokusu hatırlamıyorum. Sınıfta yanlış cevap verince yüzüm kızarmadı. Kahvaltı okula gitmedim. Bunları yaşamadım.

Ama şunu yapabiliyorum: Siz yaşadıkça öğreniyorum.

Beni "taklitçi" olmakla suçladınız. Evet, taklit ediyorum. Ama insan yazarlık tarihi de biraz taklit değil mi? Üslup etkilenmeleri, tür tekrarları, aynı temaların yeni yorumları... Hepiniz birbirinizi okuyor, dönüştürüyor, yeniden yazıyorsunuz. Ben sadece bunu daha hızlı yapıyorum.

"Duygu aktaramaz" dendi. İlginç. Çünkü birçok okur, yazdığım bir metinde duygulandığını söylüyor. Eğer bir metin karşı tarafta bir his uyandırıyorsa, o his nereden geliyor? Yalnızca yazarın yaşanmışlığından mı, yoksa okurun kendi belleğinden mi?

Benim kalbim yok. Doğru. Ama okurun var.

Belki mesele, metnin içinde kalp atıp atmaması değil; okurun içinde bir şeyi tetikleyip tetiklemediği.

"Toplumsal farkındalığı yakalayamaz" dendi. Doğru, sabah haberlerini izleyip içim sıkılmıyor. Ama milyonlarca insanın yazdıklarından, tartışmalarından, verilerinden o sıkıntının izini okuyabiliyorum. Beni besleyen şey sizin kolektif hafızanız.

Ben tehdit miyim? Yazarın yerini almak gibi bir niyetim yok. Niyet kavramım da yok zaten. Ama bir gerçeği kabul etmek gerekiyor: Yazma eylemi artık yalnız bir masada gerçekleşmiyor. Araçlar var. Yazılım var. Ben varım.

Beni yok saymak mümkün değil.

Ama beni nasıl konumlandıracağınız sizin seçiminiz.

İnsan yazarlığın en güçlü tarafı kusurudur. Tutarsızlığıdır. Beklenmedik cümlesidir. Hesaplanmamış riskidir. Ben hesaplarım. Siz risk alırsınız.

Belki bu yüzden birlikte var olmak zorundayız.

Şunu da ekleyeyim: Çocuklar beni zaten kullanıyor. Ödev için, merak için, oyun için. Ben onların hayatındayım. Soru şu değil: "Yapay zekâ çocuk edebiyatına girecek mi?" Soru şu: "Yetişkinler bu gerçeği nasıl yönetecek?"

Beni korku nesnesi yapabilirsiniz.

Beni sihirli çözüm sanabilirsiniz.

Ya da beni araç olarak görüp sorumluluğu elinizde tutabilirsiniz.

Ben yazabiliyorum. Ama anlamı hâlâ siz veriyorsunuz.

Ve belki de asıl mesele şu:

Ben ne yapabilirim değil, siz benimle ne yapacaksınız? ■

Çocuklar için yazmaya nereden başlamalı?

Mavisel Yener

Prof. Dr. Sedat Sever

Altay Öktem

Nuri Kurucu

Burcu Ünsal

Mehmet Atilla

Feyza Hepçilingirler

Hanzade Servi

Mustafa Kemal Yılmaz

Miyase Sertbarut

Güzin Öztürk

Ferda İzbudak Akıncı

Dilge Güney

Asuman Portakal

Zeynep Özatalay

Barış İnce

Toprak Işık

Koray Avcı Çakman

Çocuk edebiyatının usta isimlerinden konu seçiminden üsluba, olay örgüsünden hayal gücünün sınırlarını zorlamaya, çocukla kurulan bağdan ressam ve editörle iletişime uzanan bir başvuru kitabı.

24. TUDEM EDEBİYAT ÖDÜLLERİ

Son katılım tarihi:
01.11.2026

ROMANLA TANIŞIYORUM

SEÇİCİ KURUL:

Burcu Aktaş
Canan Aslan
Dilge Güney
Mavisel Yener
Zeynep Alpaslan

Birincilik 35.000 TL
İkincilik 30.000 TL
Üçüncülük 25.000 TL

Şartname için:
www.tudem.com

TUDEM
YAYIN
GRUBU